

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra geografie

Jaromír Karpíšek

**Válečné konflikty a změny územních hranic v průběhu
20. století v prostředí ArcGIS**

diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Pavel Švec

České Budějovice, 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím všech citovaných zdrojů. Souhlasím s dalším využitím obsahu této práce v rámci vědecké činnosti pracovníků a studentů katedry geografie PF JČU a Historického ústavu FF JČU.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 12.1.2009

.....

Jaromír Karpíšek

Poděkování

Chci poděkovat svému vedoucímu diplomové práce RNDr. Pavlu Švecovi za odborné vedení, poskytnutí velmi cenných informací, věcných rad a připomínek, které mi pomohly při tvorbě diplomové práce.

Anotace

Název diplomové práce: **VÁLEČNÉ KONFLIKTY A ZMĚNY ÚZEMNÍCH HRANIC V PRŮBĚHU 20. STOLETÍ V PROSTŘEDÍ ARCGIS**

Pracoviště: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta, katedra geografie

Autor: Jaromír Karpíšek

Studijní program: M7305 Učitelství pro základní školy

Studijní obory: zeměpis, společný základ, dějepis

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Pavel Švec

Úkolem této diplomové práce je popsat způsob vzniku mapových listů v prostředí programu ArcGIS. Dále také ukázat zobrazovací možnosti programu a upozornit na možná úskalí práce s více shapefileovými vrstvami, souřadnicovými systémy, mapovými zobrazeními i prací s výkresem zásadně ovlivňující konečnou podobu mapy. Vytvořené mapové listy ukazují reálnou historickou situaci rozložení územních celků v prostoru a čase. Zároveň časové rozložení mapových listů dává možnost zpětně nahlédnout a porovnat vývoj hranic států v období 20. století. Výsledkem je soubor historicko geografických map použitelných nejen ve výuce dějepisu a zeměpisu.

Klíčová slova: ArcGIS, shapefile, mapový list, územní celek, vývoj hranic

Annotation

The title of the diploma paper: WAR CONFLICTS AND CHANGES IN THE
TERRITORIAL BOUNDARIES IN THE TWENTIETH CENTURY
IN THE ARCGIS PROGRAMME

Place of work: Southbohemian University in České Budějovice, Teachers´
College, Geography Department

Author: Jaromír Karpíšek

Supervisor of the paper: RNDr. Pavel ŠVEC

The aim of this paper is to describe the way of creation of cartographic papers in ArcGIS programme. I would like to also mention the display possibilities of the programme and point out potential difficulties in the work with more shapefile layers, grid system, cartographic schemes and as well with the portrayal of the plan which influences the final form of the map essentially. Created cartographic papers show the real historical setout of the territorial integrity in the time and space. Moreover the time resolution is able to provide the chance to compare and peep into the emergence of the state boundaries in 20 th century. The result of this paper is the set of historical and geographical maps which can be used not only in history and geography education.

Keywords: ArcGIS, shapefile, cartographic paper, territorial integrity, emergence of the boundaries

Obsah

OBSAH	6
1. ÚVOD	7
2. ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	8
3. CÍLE A HYPOTÉZY	16
3.1. Dílčí cíle	16
3.2. Hypotézy	17
4. METODIKA	18
4.1. Získání, sběr a ověřování dat	19
4.2. Vytvoření shapefilových vrstev pro mapové listy	20
5. VÝVOJ A TYPY HRANIC	22
6. TYPY, PŘÍČINY A DŮSLEDKY KONFLIKTŮ	25
7. TYPY STÁTŮ PODLE POLOHY A TVARU ÚZEMÍ	30
7.1. Poloha vzhledem ke světovým centrům a hlavním dopravním tahům ..	30
7.2. Poloha vzhledem ke světovému oceánu.....	31
7.3. Typy států podle tvaru území.....	32
8. DIGITÁLNÍ MAPA A JEJÍ TVORBA	33
8.1. Problémy při práci s vrstvami a nástin jejich řešení	34
8.2. Vrstva jako zdroj dat pro mapu.....	35
8.3. Tvorba mapového listu.....	36
9. NEJVHODNĚJŠÍ KARTOGRAFICKÉ METODY K VYJÁDŘENÍ ZMĚN V ÚZEMÍ ..	37
10. VZHLED MAPOVÉHO LISTU	39
11. KOMENTÁŘE K MAPOVÝM LISTŮM	43
12. ZÁVĚR	71
13. LITERATURA A POUŽITÉ ZDROJE	73
14. SEZNAM PŘÍLOH	75
15. PŘÍLOHY	76

1. Úvod

Důvodem zvolení tématu práce bylo moje zaujetí historickým vývojem, taktéž i motivace a zároveň celoživotní vztah k mapám i jejich tvorbě. Z tohoto důvodu vznikl soubor map zobrazujících změny ve vývoji hranic států. Pro rozšíření možnosti ztvárnění těchto map byl pak pro své vlastnosti zvolen program ArcGIS, aby dal mapám moderní, přehlednou a jasně srozumitelnou formu. Snahou je zpřístupnit Geografické informační systémy většímu okruhu lidí, ve snaze zvýšit zájem o mapu a umožnit zjistit způsob její tvorby širší nejen pedagogické veřejnosti. Ve své podstatě jde v práci o shrnutí prostorových změn, které přinesly konflikty ve dvacátém století, opírající se o výsledky práce kartografů i tvůrců atlasů předchozích generací. Těch generací, jenž prožily konflikty 20.století, a předat jejich záznamy a souvislosti územních změn dál v nové formě. Vznik podobných tématických map i v jiných oborech souvisejících se zeměpisem pak může u jejich uživatelů podpořit představivost, prostorové vnímání a vidění souvislostí. Mnoho lidí totiž nenapadne samozřejmý fakt, že většinu okolního světa vnímáme přes obrázky. Ať chceme nebo ne, mapa je svým způsobem obrázek, obrázek prostoru kolem nás. Proto má také za úkol prosazovat výuku za využití nejmodernějších počítačových technologií, kde právě mapa může být ústředním bodem nebo pouze vhodným názorným doplňkem dávajícím monotónním teoretickým tématům nový a záživnější rozměr.

2. Rozbor pramenů a literatury

Práce vychází ze zdrojů, jež můžeme rozdělit na několik skupin. První tvoří manuály programu ArcGIS společně s literaturou zabývající se tvorbou tématických map. Další skupina publikací tvoří teoretickou základnu práce a oporu vytvářených map. Užití těchto publikací potvrzovalo správnost územních změn, kde pomáhaly poodhalit souvislosti promítnuté do vytvořených jak jednotlivých tak i skupin map. Některé z těchto děl obsahují rovněž mapové přílohy vhodné pro podkladový materiál vznikajících map. Posledním uskupením jsou vektorová data firmy ESRI jako součást programu ArcGIS 9.1. Vektorová data sloužila po propojení s rastry získaných z atlasových děl za zdroj získání zobrazení a měřítka pro tyto rastry. Podle rastrů upravené vektorové vrstvy se pak staly základem všech mapových listů. Atlasová díla ovlivnila práci natolik zásadně, aby si v této kapitole zasloužila podrobnou analýzu.

K uchopení a porozumění tématice geografických informačních systémů posloužily čtyři práce vyšlé v českém jazyce. Jako první lze zmínit tři díly: *Hermann J. – Pomezny P., Úvod do geografických informačních systémů*, Ostrava 2003. Další shodou okolností stejnojmenná práce *Rapant, P., Úvod do geografických informačních systémů*, Ostrava 2002 je více než vhodným průvodcem při práci s GIS následovaná publikací *Geoinformační technologie*, Ostrava 2002 od stejného autora. Náhled do praktické činnosti programu poskytl *Tuček, J., Geografické informační systémy - Principy a praxe*, Praha 1998. Pro získání náhledu jak má po formální stránce vypadat mapový list a jeho kartografické vyjadřovací prostředky posloužily tyto práce: *Voženílek, V., Zásady tvorby mapových výstupů*, Ostrava 2002 a *Kaňok, J., Tematická kartografie*, Ostrava 1999.

Pro porozumění problematice konfliktů a jejich širších souvislostí posloužila kniha *Baar, V., Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus?*, Ostrava 2001 doplněná o *Hnízdo, B., Mezinárodní perspektivy politických regionů*, ISE, 1995. Teoretické rozvrstvení konfliktů poodhaluje *Jehlička, P.-Tomeš, J. - Daněk, P., Stát, prostor, politika – vybrané kapitoly z politické geografie*, Praha 2000. Fonetickou správnost názvů současných i historických územních celků korigovalo encyklopedicky pojaté dílo *Honzák, F. - Pečenka, M.-*

Stellner, F. - Vlčková, J., Evropa v proměnách staletí, Praha 1997. Bylo třeba též konfrontovat dříve u nás tolik častý marxistický náhled na územní vývoj s novými pohledy. Pohlížet na změny z jiného úhlu pohledu než je současný trend a mít jej také doplněn o kvalitně zpracovaná mapová díla umožnila tato díla starších autorů: *Grečko, A.-a kol., Dějiny druhé světové války 1939-1945, Praha 1978* a taktéž *Dějiny novověku IV, Charvát Jaroslav a kol. (edd.), Praha 1973.* Naopak nové pohledy na problematiku kromě již zmíněných děl dotvářely pro český prostor *Janák, J., Dějiny správy v Českých zemích, Praha 2005.* Důležitá fakta i mapové předlohy poskytla syntéza světového formátu *Kronika 20.století 1900 – 1999, Praha 2000* pocházející z německého prostředí doplněná o české pohledy na události a územní vývoj. V neposlední řadě potom současný náhled na konflikty s důrazem na minulost s nástinem budoucího vývoje přinesly *Šlachta, M., Ohniska napětí ve světě, Praha 2007.*

Poslední a nejdůležitější částí zůstávají atlasová díla. Jejich mapové listy posloužily nejen jako rastry pro vytvoření mapové části práce, ale i ukázaly celou škálu zobrazovacích možností pro snazší náhled na souvislosti a děje změn v prostoru světa během četných konfliktů ve 20. století. Tato díla pak proto přibližuje následná podrobná analýza.

Atlas světových dějin II, Praha 2006.

U tohoto díla se již jedná o moderní učební pomůcku. Jako druhý díl zahrnuje časové rozmezí od počátku 17. století do roku 1995. Zobrazeny jsou zde i některá ve starších atlasech opomíjená témata. Mapa se opírá o vypovídající legendu a každá obsahuje grafické měřítko, zeměpisnou i říční síť. Některé mapy se skládají ze dvou výřezů zobrazujících změny v na sebe navazujících obdobích. Změny pak ukazují liniové a plošné kartografické vyjadřovací prostředky. Také barvy působí intuitivně a jejich odstíny jemně dokreslují zobrazovaná území což u větších ploch nebo map malých měřítek působí splývání celků, které nejsou zároveň s barvou vytyčeny liniově. Mnohé mapy mají velkou výpovědní hodnotu co se souvislostí týče. Více se taktéž užívá metody kartogramu i kartodiagramu. Snadné hledání umožňuje obsáhlý rejstřík Pro své vnímání souvislostí a některých geograficko–demografických témat ukázaných ve vývoji je atlas inspirativní. Na druhou stranu tématicky je mimo období 20. století většinou příliš zaměřen na Evropu. Limituje ho fakt účelu jeho užití pro základní a střední školy, kde je místo detailů důležitý nadhled a porozumění tématu.

Cicalek, T. – Rothaug, J.G. – Zehden, K., Atlas für Handelsschulen, Wien 1902.

Tento atlas vznikl jako učební pomůcka pro obchodní školy. Zobrazuje období před 1. světovou válkou. Obsahuje velké množství tabulek a grafů s lokalizací a množstvím produkce komodit. Toto staré kartografické dílo je pojato způsobem jedna mapa na jednom dvojlistu. Obsahuje mapy světadílů (fyzickogeografické a politické), kde je ojedinělý výskyt tématických map. Většina map jsou mapy fyzickogeografické. Atlas obsahuje i plány vybraných světových měst. Každá mapa má název, grafické i číselné měřítko a některé i severku. Hranice států jsou ve fyzických mapách decentně znázorněny linií teček a mapa budí svou barevnou hypsometrií dojem plastičnosti terénu. Publikace je vhodná pro získání představy o hranicích zemí v daném období, kde i ona sleduje vývoj hranic (1902–1914) Důležitá pro další užití je možnost konfrontování tohoto dobového atlasu s dějepisnými atlasy současnosti.

Dějepisný atlas 8, Praha 1984.

Tato výuková pomůcka pro tehdejší osmý ročník ZŠ se věnuje časovému úseku od období před 1. světovou válkou do 80. let 20. století. Kompozičně mapy mimo jejich rám doplňuje časová přímka, ukázky architektury, dobové emblémy a státní vyznamenání. Rejstřík je poněkud netradičně umístěn na začátku atlasu. Mapové listy většinou uceleně shrnují danou tematiku. Představu o územních změnách si uživatel musí učinit sám podle srovnání několika map zobrazujících jeden výřez v několika časových úsecích. Tímto způsobem je znázorněn územní vývoj světa, Evropy a Českého státu. Důraz je kladen na vývoj Československa ve 20. století. Mapy jsou pro mnohá témata doplněny o sloupcové a výsečové grafy. Atlas graficky znázorňuje v čase jak mnohé státy získávaly samostatnost. Kromě srovnávacích kapitol všechny mapy obsahují grafické měřítko. Všechny mapy se opírají o věcně zpracovanou legendu. Důraz je kladen na jednoduchost a intuitivnost při vnímání map. Rovněž barvy zvyšují svou vhodností výpovědní hodnotu utvářenou ostatními kartografickými vyjadřovacími prostředky. Těch se objevují různé kombinace jak bodově, liniově i plošně. Toto stručné a kartograficky vhodně zpracované dílo dokonale uceluje poznatky pro územní vývoj. Nevýhodou je pouze tendenčnost některých doplňků map a omezenost tématu danou dobou vzniku díla.

Kapesní atlas – světový Zdroj, Praha 1945.

Dílo vzhledem k době svého vzniku ukazuje mapy ke konci druhé světové války a také v průběhu války. Obsahuje pouze fyzickogeografické mapy doplněné o fialové linie hranic států. Právě u hranic států nebo územních celků je snaha autorů u map vzniklých v průběhu války najít precedent k hranicím u okupovaných zemí. Barevná hypsometrie pro zobrazení nadmořských výšek vkusně zobrazuje tento jev. Nenápadné a přitom ladné jsou linie řek, silnic a železnic. Mapy jsou charakteristické nepřekrývajícími se čitelnými popisky popisujícími velké množství měst a reliéfu. Měřítko je provedeno číselně i graficky u každého listu. Rám každé mapy dokresluje dílky k zobrazení zeměpisné sítě a doplňuje tak mřížku pro snazší orientaci v jejích souřadnicích. Pro snazší orientaci slouží část nazvaná Index – ve své podstatě se jedná obsáhlý rejstřík. Tento atlas byl jedním z řady, který inspiroval další autory a jeho mapové listy fyzickogeografické sféry byly v úplných nebo částečných úpravách převzaty do celé řady školních atlasů.

Kinder,H. – Hilgermann,W., Encyklopedický atlas světových dějin, Brno 1998.

Atlas sleduje časové období od pravěku do 90. let 20. století. Mapy zde tvoří doplněk k oddílům dějin popisovaných letopisnou formou. Pro snazší orientaci jsou období označena na horním rubu každé strany. Vzhledem k tomu, že mapy jsou pouhým doplňkem, mají pravděpodobně ilustrativní formu a některé neobsahují měřítko. Název je vždy uveden mimo orámování na spodní straně mapového listu. V mapách aplikované barvy mají ráz pestré mozaiky a kompozice map je standardizovaná pro celé dílo. Jedna mapa mnohdy ukazuje několik skupin jevů najednou. Ostatní kartografické vyjadřovací prostředky tak u některých listů tvoří obtížně přehlednou směsici barev a tvarů. Všechny v atlase zmíněná jména a pojmy jsou zahrnuty v obsáhlém rejstříku s patřičnými odkazy. Spojení více jevů v jednom mapovém listu má výhodu ukázání souvislostí mezi letopisně pojatými texty kapitol. Také velmi široký záběr umožňuje v podstatě studium libovolného období. Mapy jsou pro svou náročnost spíše určeny pro odbornou veřejnost.

Middleton, H. – Heater, D., Atlas moderních světových dějin, Praha 1991.

Tento atlas tématických map znázorňuje územní vývoj států v průběhu 20. století. Jednotlivé tématické mapy jsou rozděleny do kapitol, kdy jedna kapitola může obsahovat dvě až čtyři tématické mapy. Ke každé tématické mapě pak přísluší stručný historický komentář, který doplňuje mapu a tak dokresluje celkový průběh událostí v prostoru. Mapový list je vždy stylisticky upraven do podoby, kdy orámované mapové pole překrývá zvlášť orámovaný komentář. Ve stejném rámu jako komentář k mapě bývá někdy též zahrnuta i legenda. Toto netradiční pojetí tématické mapy je doplněno grafy, tabulkami, dobovými karikaturami a fotografiemi. Jediným nedostatkem je absence map k periferním oblastem světových dějin – jedná se o oblasti Tichého a Indického oceánu. Mapy jsou barevně vyvážené a kartografické vyjadřovací prostředky přiměřeně a trefně vyjadřují vývoj. Atlas má však pouze obsah a absence rejstříku jej mírně handicapuje. Jednoduché a srozumitelné pojetí umožňuje užití díla pro širší spektrum uživatelů.

Parker, G., Atlas světových dějin, Praha 1999.

Dílo popisuje období od počátku lidských dějin do konce 2. světové války. Charakteristický je text kapitoly doprovázený několika mapami. Ty souhrnně pohlížejí na popisovanou tematiku. Atlas neobsahuje výřezy pro studium užší tematiky a klade spíše důraz na ucelené, přehledné zobrazení tématu. Mnohé hranice států jsou tak silně generalizované. Kompozice map mnohdy netradičně a vkusně pomocí počítačové grafiky propojuje fyzickogeografické složky se sledovanými složkami sociogeografickými v daném období. Mnohdy mapám chybí měřítko a název je vždy součástí orámované legendy umístěné vždy uvnitř rámu mapy, které se legendy týká. Text kapitol zde dokresluje vlastní mapu nebo skupinu map. Dílo také disponuje jednoduchým propracovaným rejstříkem. Pro vnímání souvislostí a názorně užití kartografické vyjadřovací prostředky jsou mapy z atlasu vhodné i pro výuku začátečníků při získání jejich nadhledu nad tématem. Užší a speciální podrobnosti k tématům zde nenajdeme, proto lze atlas označit za mapovou syntézu světových dějin.

Školní atlas světových dějin, Musílek Jan (ed.), Praha 1962.

Jedná se o atlas jehož mapy popisují témata k období od starověku do konce 2. světové války. Mapy zřetelně ukazují územní vývoj a jsou doplněny o říční a zeměpisnou síť. Některé mapy obsahují i výřezy pro zpřesnění specifických témat. Územní expanze je vyjádřena přehledně mnohdy najednou liniově, plošně, popisky i šipkami směru expanze. Mapové listy uceleně ukazují změny a dávají resp. nabádají k vidění širších souvislostí. Kompozičně jsou mapy pojaty přehledně s věcnou legendou. Mnohdy je z mapy přímo patrné, co legenda následně potvrdí. Vnímání map je velmi snadné a intuitivní. Každá mapa v legendě obsahuje číselné a grafické měřítko. Pojetí map je pro celý atlas ucelené. Kartografické vyjadřovací prostředky využívají intuitivních barev, šrafur, výstižných linií nebo bodových označení určitých jevů. Barvy však nejsou tolik jasné a budí místy dojem vybledlosti map. Obsahuje mnoho vhodných detailů. Didaktické komentáře k jednotlivým mapám společně s rejstříkem pak mapy doplňují. Pro svou ucelenost a přehlednost je atlas nejen vhodnou učební pomůckou.

Waisová, Š. a kol., Atlas mezinárodních vztahů. Prostor a politika po skončení studené války, Plzeň 2007.

Toto dílo má parametry publikace i tématického atlasu. Jak textové tak mapové části mohou stát samy o sobě a v jednotlivých kapitolách se navzájem přehledně doplňují. Tématicky se věnuje současným vojenským, politickým, ekonomickým a sociálním globálním problémům tohoto světa. Pro potřeby práce důležitých kapitol v teoretické části nalezneme i historické vazby současných problémů, typologie tvaru území, typologie mezistátních hranic, geostrategii (přístup k moři, surovinové zdroje,...) a mnohá další témata. Mapové listy jsou zpracovány počítačově moderním způsobem. Atlas obsahuje mnoho typů grafů, velké množství tabulek a velice přehledné mapy k tématům jednotlivých kapitol. Kartografické vyjadřovací prostředky jsou zvoleny způsobem utvářející větší přehlednost map. Nevýhodu činí absence popisků států u většiny map pojatých povětšinou v celosvětovém kontextu. Utváří tak globální náhled vyžadující již určitý přehled uživatele. Pravděpodobně z tohoto důvodu neobsahuje rejstřík. Disponuje pouze obsahem kapitol doplněným o seznam map, obrázků, grafů, tabulek a zkratk. Pojetí atlasu potvrzuje jedno z jeho úvodních kréd: „Geografie je nejzákladnějším faktorem ovlivňujícím zahraniční politiku, protože je faktorem trvalým. [Nicholas Spykman]“¹

¹ Šárka Waisová a kolektiv, Atlas mezinárodních vztahů. Prostor a politika po skončení studené války, Plzeň 2007, s. 11.

3. Cíle a hypotézy

Hlavní cíl je vytvořit soubor tématických map znázorňujících územní změny jako důsledek válek a lokálních konfliktů ve 20. století. Důležitou zůstává také schopnost mapových výstupů ukázat možnost mezioborové spolupráce na rozhraní geoinformatiky, geografie a historie. Nutno také prostřednictvím srovnávání jednotlivých mapových listů nahlížet na historické souvislosti skrze územní změny. Jde o to též zúročit zkušenosti nabyté při tvorbě tématických map a osvětlit proces vytvoření vlastní mapy prostřednictvím programu ArcGIS.

3.1. Dílčí cíle

- Převést mapové podklady z atlasů do digitální formy obsahující zobrazení a měřítko.
- Vytvoření digitální databáze vrstev jako základ mapových listů.
- Popsat postup tvorby digitální mapy a jejích podkladů.
- Analyzovat a ukázat chyby při práci se shapefilovými vrstvami.
- Naznačit způsob tvorby mapového listu (makety, jednotlivé návrhy a kompozice mapového listu).
- Určit nejvhodnější kartografické metody pro vyjádření změn v území.
- Sestavit typologii států podle polohy i tvaru jejich území.
- Popsat některé typy, příčiny a důsledky konfliktů zobrazených v mapách.
- Uvést graficky prostorové příklady rozpadu větších států na menší státní celky.
- Vyjádřit v mapě fenomén separatismu na modelové ukázce problémového regionu.
- Sestavit k mapě nebo skupinám map komentáře událostí historického vývoje.

3.2. Hypotézy

- Zobrazení územní změny pro větší oblasti vynikne lépe v sérii map stále ukazujících jeden výřez v za sebou probíhajících časových úsecích než se snažit vše zanést do jedné mapy?
- Dotvářet mapy územního vývoje politických celků pomocí fyzickogeografických charakteristik daného území je vždy nutnost?
- Státy tvořené pouze menšími ostrovy nebo skupinou ostrovů vnímáme v mapě jen pomocí vhodně umístěných popisků?
- Je-li v mapě splněna podmínka, že barvy nebo jejich odstíny spolu v rámci celků nesousedí, pestré barevné vyjádření územních celků zabraňuje jejich splývání?
- Územní změnu může v mapě zobrazovat více kartografických vyjadřovacích prostředků najednou?
- Pomocí více navzájem se překrývajících linií můžeme v jednom mapovém listě označit větší množství územních změn v krátkém čase lépe než navzájem se překrývajícími plošnými zobrazovacími prostředky?
- Pro zobrazení územní expanze jednoho státu odstíny jedné barvy znázorní územní změnu s větší efektivitou v porovnání s použitím více barev?

4. Metodika

Diplomovou práci můžeme rozdělit na tři části teoretickou, praktickou a popisnou část. Je třeba zdůraznit důvod rozdělení na právě tyto kategorie. Rozdíl mezi teorií, praxí a znalostí tematických map se zde překrývá a všechny tři složky se vzájemně doplňují. Pro ujasnění určíme rozhraní mezi jednotlivými částmi práce. Tvorba map je přesto „rozsáhlou pavučinou“, kde se rozdíl těchto částí stírají a během celého procesu tvorby bezděčně utváří jeden celek. Tím celkem je na počítači vytvořená digitální mapa.

V teoretické části jsou rozebrány jednotlivé fáze přípravy dat, základní problematika práce s programem ArcGIS a jeho součástmi ArcMap a ArcCatalog, dále postupy při tvorbě digitálních mapových podkladů a práci s jejich zobrazeními. Teoretická část rovněž zahrnuje náhledy na modelové situace při vývoji územních celků, typologie konfliktů a typologie státních útvarů.

Praktická část pak popisuje vytváření jednotlivých digitálních vrstev a práci s těmito vrstvami, zahrnutí a využití těchto vrstev v souborové geodatabázi nebo vlastním systémem adresářů, tvorbu jednotlivých mapových listů a vliv možností ArcMapu na finální podobu mapových výstupů.

Popisná část pak obsahuje obsáhlé komentáře k jednotlivým mapovým listům. Jejich charakter je dán snahou doplnit mapový list o stručnou syntézu průběhu historických událostí, jež přinesly změny zobrazené v komentovaných mapách.

Stěžní otázkou se pro každou práci ukazuje správný způsob citování užitých zdrojů. Vzhledem k oborovému zařazení práce na rozhraní geografie a historie se určení citačních zásad stává obtížným a bylo určeno povahou užívání zdrojů. Většina zdrojů mapových listů užívají převážně historikové nebo historičtí geografové, proto jsou z důvodu přístupu k datům užitými citační zásady používané právě historiky.

Číslování stránek u příloh obsahující mapové listy, které tvoří stěžejní část práce, pokračuje kontinuálně vzhledem k celé práci. Mapové listy jsou jádrem, jehož vydělení by zhoršilo přehlednost celé práce.

4.1. Získání, sběr a ověřování dat

Tato práce se opírá o předešlý výzkum autorů uvedených v kapitole 13 (Literatura a použité zdroje). Pro práci jsou jejich texty a především mapová díla pomyslným základním kamenem a reálným podkladovým materiálem. Hlavním a nejdůležitějším zdrojem zůstává samotný program ArcGIS. Společně s ním distribuované vrstvy vektorových dat se totiž staly základem pro další tvorbu map v tomto programu. Konkrétně jím byla sada polygonů států světa. Dalším stavebním kamenem práce jsou atlasy a to současné tématické zaměřené na historický vývoj i atlasy dobové zobrazující tehdejší současnost. Podstatným zdrojem rastrových dat jsou i internetové stránky univerzit, encyklopedií, časopisů, orgánů státní správy a mezinárodních organizací. Takto získané údaje o územních změnách se vyhodnotí prostřednictvím srovnání a to po jejich načtení do ArcMapu, kdy po georeferencování (propojení, navázání) s vektorovou digitální vrstvou získají stejné měřítko.

4.2. Vytvoření shapefilových vrstev pro mapové listy

Přidání souřadnicového systému vektorové vrstvě

Prvním krokem je z více zdrojů získat digitální rastrové mapové podklady k problematice daného tématu. To provedeme přes skener, stažením z internetu nebo využijeme rastrové sady, které poskytuje program. Následně z nich utvoříme ucelenou databázi pro možné konfrontování jednotlivých územních změn. Druhým krokem je přejít na práci s vektorovými podklady mapy. Úplně **první stěžejní věcí je pak určení v jakém souřadnicovém systému budeme s vektorovými vrstvami pracovat**. V případě této práce se jedná o **WGS 84**. Souřadnicový systém vrstvy zjistíme pomocí ArcCatalogu prostřednictvím metadat vrstvy. Budeme-li chtít souřadnicový systém vrstvy změnit otevřeme v ArcCatalogu lištu Arc TOOLBOX. Vrstvu pak zálohujeme pro případ dalšího využití. Utvoříme si systém adresářů podle map na jednotlivá období. Do těchto adresářů tu zálohovanou vrstvu nakopírujeme! V případě potřeby se tak k nedotčené originální vrstvě se správným souřadnicovým systémem můžeme vrátit.

Georeferencování rastrových podkladů mapy

Když máme u vrstvy určen souřadnicový systém, otevřeme si ArcMap a danou vrstvu načteme – jeden soubor ArcMapu na jeden adresář. Pak podle těchto základních adresářů rozdělíme i rastrové podklady. Načíst musíme i podkladovou rastrovou mapu a necháme ArcMap vytvořit pyramidy. Poté pomocí lišty nástrojů GEOREFERENCOVÁNÍ A TRANSFORMACE RASTRŮ provedeme georeferencování. Georeferencováním přidělíme rastru stejný souřadnicový systém jaký má vektorová vrstva. Takto usazený rastrový podklad se vždy připojí na správné souřadnice. Rastry, jež už prošly georeferencováním, ukládáme do adresáře odkud jsme je načetli. Jen název těchto rastrů pozměníme kvůli naší pozdější orientaci. Např. rastrová mapa s názvem AFRIKA.JPG se po georeferencování bude jmenovat RECTIFY_AFRIKA.JPG. Často se totiž PO GEOREFERENCOVÁNÍ stává, že takto georeferencovaná rastrová mapa nejde načíst nebo má nějaký defekt. Potom lze snadno vyhledat původce takové mapy a provést georeferencování znovu. Po usazení všech rastrových podkladů podklady, můžeme přikročit k vlastní

digitalizaci. Rastry můžeme georeferencovat všechny naráz nebo postupně jak nám to vyhovuje. Digitalizační změny ve vektorové vrstvě děláme pomocí lišty nástrojů EDITOR podle již georeferencovaných rastrových podkladů.

Vytvoření územních změn ve vektorové vrstvě

Provést územní změny např. ve vektorové vrstvě současné Evropy lze provést následovně. Určíme si časové období přechodných změn (př. mezi lety 1914-1920 nebo 1937-1945 atd.). Pomocí připojené mozaiky georeferencovaných podkladů v liště EDITOR – funkcí ROZDĚLIT POLYGON LINÍ oddělíme všechny územní změny oproti současnosti. Každé přechodné období má vlastní adresář s takto upravovanou vrstvou. Jak tato vrstva tímto způsobem rozdělena, vytvoříme sled adresářů (1914,1937,1945,...), a do nich takto rozkouskovanou vrstvu nakopírujeme z příslušného přechodného adresáře a přejmenujeme ji. Nyní máme takto rozdělenou vrstvu a je třeba dané polygony sloučit prostřednictvím lišty Editor. Opět příklad: označíme si v atributové tabulce všechny polygony území, které patřily Rakousko-Uhersku v roce 1914, zahájíme editaci a sloučíme je. Tímto způsobem vytvoříme politickou vrstvu světa pro jednotlivé přelomové roky. Zde je nutno dávat velký pozor na to, co slučujeme a následně ukládáme v editaci. Ke každému polygonu v rozdělené vrstvě musíme disponovat znalostmi nebo přesnou databází, co komu patřilo a kdy. Databázi o vlastnostech jednotlivých územních celků můžeme vytvořit z již získaných rastrových podkladů. Tyto vlastnosti pak přidělíme polygonům v atributové tabulce pomocí vytvoření několika sloupců s charakteristikami určujícími, kam daný polygon v daném období při slučování zařadit. Po několika násobném sloučení máme pro práci na tvorbě mapových listů několik základních vrstev stavu věcí podle námi zvolených časových mezníků a několik vrstev přechodných pro vyzískávání dílčích vrstev pro jednotlivá zobrazení územních změn.

5. Vývoj a typy hranic

Územní celky v mapách v reálném světě definovaly hranice a jejich změny fakticky postihoval vývoj a udržení těchto celků do současnosti. Úkolem mapových listů bylo zachytit tyto změny. Takto též musíme na hraniční problematiku nahlížet. Hranice nám definují teritoriální svrchovanost států, jejíž vývoj mapové listy plošně zobrazují. Linie hranic a jejich vývoj a některé jejich typy ukazují charakter sledovaného území. Zařazení vývoje a typů hranic mezi státy může pomoci globálně pochopit vývoj pro časový úsek 20. století. Vysvětlením typu hranic se můžeme přiblížit tehdejší situaci, získat také možnost vidět příčinu změny a rovněž možnost srovnat pomocí typologie historické územní problémy s těmi současnými.

Problematika hranic a posuzování jejich typů je dána historickým vývojem. Lidská snaha kontrolovat určité území nabyla konkrétní podoby s přechodem od sběru a lovu k obživě zemědělstvím. S rostoucí populací a nedostatkem půdy byla spojena nejen přesně vyměřená parcelace půdy ale i cílená expanze obsadit a následně udržet a ubránit pro společenství získaný prostor. Tato teze s obměnami platila od neolitu do velké průmyslové revoluce, kdy půda nebo mořské oblasti sice zůstaly zdrojem obživy společnosti, ovšem obživa jedince v rámci ekonomické aktivity začala nabývat nového rozměru. Z tohoto hlediska je důležité nahlížet na vznik a vytyčování hranic státních útvarů, skládajících s mnohdy z více samostatných územních celků. Na příkladu ranně středověkého Českého státu lze ukázat vytyčení hranic podle přírodních bariér v krajině. Český stát se skládal z obydleného nitra Čech při řece Labi a Vltavě a obydlených oblastí při řece Moravě. V důsledku expanze osídlení z nitra země se hraniční zóna příhraničního hvozdu postupně zužovala v jakýsi užší hraniční pás. Podobně tomu bylo i u dalších částí evropských zemí spojených k sobě v ranných dobách osídlení pouze osobou panovníka. Hranice mezi zeměmi tak v minulosti činily jakési neobydlené příhraniční pásy. Tyto pásy tvořila většinou přirozená bariéra a zároveň bránily třenicím mezi státy. Termín z angličtiny označuje tento typ hranice jako tzv. *frontiers*. S větším důrazem na správu území a dokonalejšími mapami se pak postupem času ustálily přesně zmapované linie hranic mezi státy.

Ty jsou označovány jako *borders*.² Právě historicko geografický přístup v kombinaci s přístupem sociokulturním dal vzniknout tradičnímu dělení hranic na přírodní (přirozené) hranice a hranice umělé.³

Přírodní (přirozené) hranice

Povětšinou se jedná o hranici, která je vázána fyzicko geografickou překážkou nebo terénní bariérou. Může se jednat o hřbet pohoří, již zmíněný hraniční hvozd, bažinu, močál nebo řeku. U řeky může nastat obtíž mnoha ramen toku nebo tím, že řeka může po povodni měnit koryto průtoku. Další velkou přírodní bariérou tvoří pouště a často opomíjené do zvláštních typologií zařazované mořské pobřeží. Přírodní faktor v minulých dobách určoval dostupnost území a tím i možnosti jeho obrany ze strany jeho obyvatel.

Umělé hranice

Tento typ hranic určil člověk dohodou. Např. při osidlování neznámých oblastí se mnohé státy dohodly na určení zájmových sfér podle poledníků či rovnoběžek. Tyto hranice pak neberou ohled na fyzickogeografické překážky v krajině. Z hlediska obrany se liniový (geometrický) typ hranice obtížněji brání, ovšem oproti přírodní hranici předchází sporům svou jasnou definovaností. Další umělá hranice je již zmíněná hranice astronomická, určená podle poledníků a rovnoběžek. Problém mnohdy bývá přesně stanovit další z umělých hranic tj. etnickou hranici a to v místech, kde tvoří etnická skladba obyvatelstva nepřehlednou mozaiku.

² Š. Waisová a kol., Atlas mezinárodních vztahů, s. 24.
<http://geography.upol.cz>

³ Š. Waisová a kol., Atlas mezinárodních vztahů, s. 26.

Mořská a pevninská hranice

Dalším problémem typologií hranic může být již zmíněná problematika mořského pobřeží jako hranice. Tento přístup se může snadno zaměřit s dělením na hranice pevninské (suchozemské) a mořské hranice. Mořská hranice je hranicí mezi pobřežními vodami států nebo sektory jednotlivých států v moři, kde je rozdělení území nutné kvůli těžbě nerostných surovin z mořského šelfu (např. Severní moře, Perský záliv aj.). Dále lze ještě určit mořskou hranici mezi státy navzájem a hranici státu s mezinárodními vodami moří a oceánů.

Další typy hranic

Poněkud neobvyklý náhled na hranici přináší pohled z vesmíru. Každý stát si totiž střeží svůj vzdušný prostor stejně jako své území. Z tohoto pohledu se nám nabízí hranice mezi vesmírem a vzdušným prostorem státu. Vzdušný prostor a jeho hranice udává dělbou prostoru podle pozemních státních hranic. Rovněž jeho význam roste, což ukázaly všechny konflikty počínaje 2. světovou válkou. Právě zde se prvotně rozhoduje o vítězství v konfliktech a jimi jsou pak dány územní změny.

6. Typy, příčiny a důsledky konfliktů

Příčiny i důsledky konfliktů mohou pomoci pochopit územní změny, které v průběhu historie nastaly a jakým způsobem proběhly. Průběh událostí daných územní změnou přinejmenším alespoň teoreticky přibližuje dopad na každodenní život lidí, jichž se změna týká. Každý konflikt se reálně do myslí lidí v oblasti zachvácené konfliktem zachytí podle způsobu, jakým tyto zúčastněné lidi ohrožuje. Pocit ohrožení se projevuje od prostého občana po zástupce země tvořícího mocenskou politiku. Reakce na kroky protistrany je úměrná pocitu ohrožení a tím se na mezistátní úrovni rozdělují konflikty do kategorií či typů.

Typologií konfliktů je celá řada. Z hlediska práce je důležitá rovina prostoru. konkrétně prostoru zachváceného konfliktem. V současném pojetí prostoru světa⁴ můžeme v systému mezinárodních vztahů rozlišit konflikty na: **Lokální**, **Regionální** a **Globální války**. Další rozdělení (podle Galtunga 1987) může konflikty zařadit **podle** jejich **pozice centrum-periferie**. Otázkou může však nadále zůstat: Co je ve světě míněno jako centrum či jako periferie? Vzniknou nám tři kategorie. První počítá s konfliktem uvnitř centra, druhá mezi centrem a periferií a třetí uvnitř periferie. Jednotlivé mapové listy lze k těmto kategoriím sice přiřadit, ovšem výpovědní hodnota této typologie se nám může při úhlu pohledu práce stírat. Při pohledu na mapový list nám mapa bez znalostí širších souvislostí ztrácí výpovědní hodnotu. Přiblížit si to můžeme na příkladu mapového listu Porážka Polska (Příloha 8) nebo Finská zimní válka (Příloha 9). Zde si uživatel podle již zmíněných typologií nemůže konflikt snadno zařadit. Druhá světová válka byla konfliktem globálního charakteru, který probíhal mezi částmi centra. Při užití celosvětových typologií může uživatel mapového listu nevědomky převést tyto typologie na úroveň světadílu nebo i regionu a výsledné zařazení pak bude jiné. Mapa tak musí jednoznačně vypovídat nejen o účastnících, ale též i o typu konfliktu, aniž by musel uživatel znát širší souvislosti. Podle utvořených mapových výstupů je pak pro uživatele bližší typologie určující územní charakter konfliktu. Územní charakter nám pak určuje v mapě vymezený územní celek. Mapy této práce pak zobrazují následující typy konfliktů

⁴ Petr Jehlička - Jirí Tomeš – Petr Daněk, Stát, prostor, politika – vybrané kapitoly z politické geografie, Praha 2000, s. 185.
<http://prg.xf.cz/kniha/kap7.htm>

s územním dopadem pro zúčastněné státy. Pro nás je tedy pro zobrazení vývoje v mapě více důležitý územní status sledovaného územního celku jako příčina a následek konfliktu.

Hraniční spor

Povětšinou probíhá nejčastěji mezi dvěma státy. Může jít o snahu upravit a tak ujasnit nejistou nebo špatně zmapovanou hranici mezi těmito státy. Podobná situace může vést ke zhoršení vztahu mezi zúčastněnými zeměmi v ojedinělých případech ke konfliktu. Mnohdy jde o částečné posunutí hranic územně sice lokálního významu, ale daný posun bývá obvykle motivován nalezišti surovinových zdrojů. Častý bývá spor o průběh mořské hranice právě kvůli surovinám v mořském šelfu. Některá dělení řadí územní spory kvůli surovinám do další kategorie. Hraniční spor není konfliktem jako takovým, mnohdy však hraniční spor posloužil jako casus belli pro rozpoutání rozsáhlejšího konfliktu s velkou územní expanzí útočníka. Příkladem může být zahájení druhé světové války kvůli relativně malému území tzv. Polského koridoru mezi Němci ovládaným Gdaňskem, přiléhajícím k německému Východnímu Prusku a zbylým územím Německa.

Územní spor

Zde se jedná o hnací motor většiny válek. Většinou bývá jablkem sváru oblast jednoho státu, kterou si nárokuje stát sousední. Přičemž oblast přiléhá k hranici státu, od něhož je nárokována. Do této kategorie spadá většina územních konfliktů. Nevyřešených územních nebo rozhraničovacích sporů je v současném světě celá řada.⁵ Do kategorie územního sporu lze též zahrnout speciální případ, kdy je jeden svébytný region rozdělen mezi několik států a tyto státy pak region nárokují buď celý nebo jeho podstatnou část. Střetávání požadavků pak nutně vede ke konfliktu. Příkladem rozděleného regionu může být oblast Džammú-Kašmír, kde hlavními rivaly jsou sice Indie a Pákistán, ovšem menší části obsadila také Čína. V Evropě pak rozdělený region zastupuje Makedonie nebo pyrenejská Navarra či Baskicko. Zde však nejde o spor mezi státy a o konflikt, spíše jako o problém regionálního separatismu. Specifickým sporem je oblast Náhorního

⁵ Š. Waisová a kol., Atlas mezinárodních vztahů, s. 29 - 33.

Karabachu. Tento region si nárokuje Arménie opírající se o podporu místního obyvatelstva. Paradoxem však zůstává, že Arménie nemá s regionem společnou hranici a tak při jeho vojenském obsazení zabrala v Azerbajdžánu i část nenárokovaného území. Územních sporů na bázi konfliktu je celá řada. Liší se ovšem místními podmínkami a stupněm vývoje. Již zmíněná Makedonie byla během 20. století příčinou několika konfliktů mezi státy, dnes se však, na rozdíl od Kašmíru, stupeň vývoje konfliktu hrozí místo přestřelky zbraní maximálně přestřelkou diplomatickou. Dopad obou světových válek a konfliktu v Jugoslávii se ve smýšlení evropských národů odrazil řešením územních sporů mírovou cestou. Můžeme s nadsázkou říci, že se Evropa a nejen ona prozatím poučila díky prožitým traumatům těchto konfliktů a našla jakýsi ‚nový model územní expanze‘. „Řada států dosahuje své geopolitické moci, a tudíž i schopnosti reálně – přímo i nepřímo – ovlivňovat politické dění především skrze ekonomickou sílu a aktivitu. Příkladem jsou Německo a Japonsko, které téměř ekonomicky dosáhly toho, čeho nedosáhly vojensky.“⁶ Mnohé územní spory tak na přelomu 20. a 21. století nabývají ekonomicky podmíněného rázu.

Okupace

Okupací rozumíme stav, kdy je část nebo celé území státu obsazeno jiným státem nebo skupinou států. V některých mapách tak i přes svévoli okupující síly existují státy stále jako suverénní subjekty mezinárodního práva. Jedná se např. o některé mapy ukazující období první i druhé světové války. Může také jít o probíhající nebo zcela ještě nedávný jev, kdy okupující země brání buď získání nezávislosti území, jež podle mezinárodního práva není její součástí. V minulosti tak JAR oddalovala nezávislost Namibie nebo Indonésie Východního Timoru. V současnosti se tak děje Západní Sahaře ze strany Maroka. Okupací se myslí i když po skončení konfliktu vítězná strana odmítá stáhnout své síly a to po celkovém či částečném obsazení poražené země. Příkladem byla přítomnost etiopských vojáků v části Somálska. U okupace je potíž s úhlem pohledu, který se může neustále vyvíjet. Dnes může být problém Západní Sahary vnímán jako okupace. Pokud se však postoj států světa a tím i mezinárodního společenství změní, může postupně docházet k formálnímu začlenění okupovaného území jako

⁶ P. Jehlička – J. Tomeš – P. Daněk, Stát, prostor, politika, s. 172.
<http://prg.xf.cz/kniha/kap6.htm>

integrální součástí země okupanta, jak se třeba stalo dříve např. v Tibetu nebo Tannu Tuvě.

Obsazení a začlenění

Obsazením a začleněním se samozřejmě rozumí, když země ztratí na něčí úkor nezávislost a přestane existovat jako subjekt mezinárodního práva. V novodobých dějinách se tak stalo Československu (po 15.3.1939), Estonsku, Lolyšsku a Litvě (1940), Tannu Tuvě (1941), Tibetu (1950) a mnohým dalším zemím. Tyto země byly svévolně obsazeny silnějším sousedem za tichého nebo nečinného souhlasu ostatních zemí. Právě izolace se stala osudným mnoha státním útvarům. Obsazení bývá provedeno jak z vnějšku tj. vojensky tak i zevnitř pomocí zorganizovaného převratu. Proces začlenění bývá složitější a bývá mnohdy dlouhodobější a to v závislosti na schopnosti útočníka prosadit *de iure*, co již proběhlo *de facto*. Při útoku Britů na Transvaal a Oranžsko se jednalo o útok na samostatné státy. Jelikož však tyto státy byly v diplomatické izolaci, celá akce se postupem času promlčela a obě země byly z vůle Britů začleněny do jejich dominia Jihoafrické unie.

Boj za nezávislost

Další oblastí, kterou mapy postihují je snaha získat nezávislost ozbrojenou cestou. Problém separatismu je ve světě velmi rozšířený a úspěch většinou záleží na podpoře, kterou mají separatisté zvenčí od již existujících států. Příkladem tak může být pokus Biafry o získání nezávislosti na Nigérii nebo Čečenska na Ruské federaci. Oba pokusy však pro separatisty dopadly neúspěšně. Snahy získat nezávislost mají většinou území obývané národy, které ji v průběhu historie ztratily či jim byla přislíbena. Příčin může být mnoho. Zajímavý je příklad odtržení Slovinska od Jugoslávie. Co ze strany v Jugoslávii dominujících Srbů mohlo vypadat jako občanská válka nebo pouhý separatismus, byl pro Slovince a poměrně rychle i pro okolní svět boj za nezávislost.

Občanská válka

Občanskou válkou se dá nazvat konflikt uvnitř země, kdy jsou obyvatelé jednoho státu rozštěpeni do dvou či více frakcí, svádějících mezi sebou ozbrojený boj o moc ve státě. Občanská válka může hrozit všem státům od národních po státy mnohonárodnostní. Mnohonárodnostní státy jsou však náchylnější k tomu, že následkem občanské války může dojít k jejich rozpadu na několik zemí. V Evropě tento osud měla Jugoslávská federace, jejíž existenci ukončila série konfliktů od občanské války přes válku mezistátní a posléze dále konflikt mezinárodní. Na tomto příkladu se dá ukázat fakt, jak jemné jsou mezi konflikty rozdíly a jak se při shodě několika faktorů může rozhořet rozsáhlejší konflikt. Kromě rozpadu může mít občanská válka za následek formálně jednu zemi, která je fakticky rozdělená a spravovaná dvěma vládami. Tak lze ukázat na poměr mezi Čínskou lidovou republikou a Čínskou republikou na Taiwanu.

7. Typy států podle polohy a tvaru území

Důvodem pro územní změny a tím i konflikt státu s jeho sousedy může být snaha ovládat ucelené území, jež lze dobře spravovat a bránit. Z tohoto důvodu se stává nezbytným pochopit, čím se určuje tvar státního území a co jej zároveň podmiňuje. Taktéž poloha státu v rámci světa určuje předpoklad konfliktu státu s jeho sousedy.

Podle polohy lze státy rozdělit do typologií vzhledem ke světovému oceánu a světovým centrům na bázi dopravy. Tvar území lze v případě konfliktu se sousedem brát za důležitý faktor. Obě typologie se potom vzájemně mohou doplňovat i srovnávat, jelikož v praxi se jejich faktory projevují současně.

7.1. Poloha vzhledem ke světovým centrům a hlavním dopravním tahům

Podle Waisové⁷ se vzhledem k poloze ke světovým centrům a hlavním dopravním tahům lze rozdělit polohu státu na postavení strategické a opuštěné. Tuto typologii můžeme dát do souvislosti s přímořskými státy a jejich poloze vzhledem k frekventovaným námořním trasám. Izolované mohou povětšinou být státy ostrovní mimo hlavní trasy a centra (Fidži, Palau aj.).

⁷ Š. Waisová a kol., Atlas mezinárodních vztahů, s. 39.

7.2. Poloha vzhledem ke světovému oceánu

Vnitrozemské státy

Za vnitrozemský stát považujeme takový, který nemá přímý přístup k moři. Mnohé vnitrozemské státy to kompenzují nepřímo přes své sousedy prostřednictvím splavných řek nebo pozemní dopravou. Snaha získat přístup k moři pak může být příčinou mnoha konfliktů. Přístup k moři je tak kromě geografického pohledu mnohdy pouze vnímán jako problém ekonomický. Obojí však spolu velice úzce souvisí.

Přímořské státy

Přímořský stát musí vlastnit alespoň menší úsek pobřeží. Vzhledem k charakteru jejich pobřežní čáry lze tyto státy dále rozdělit. Do první kategorie zařadíme státy ostrovní a souostrovní jako např. Filipíny, Japonsko nebo Madagaskar. Další skupinou mohou činit státy, kde k jejich pevninské části náleží i větší množství ostrovů jako Řecko či Chorvatsko. Samostatnou kategorii lze přiřadit pro státy ležící na kontinentu, kde délka pobřeží činí alespoň polovinu z jejich celkového obvodu (Vietnam, Chile, Norsko). Čtvrtá skupina států zahrnuje právě ty země, jejichž délka pobřežní čáry činí pouze nepatrný úsek z celkového obvodu státního území (Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Gambie). Poslední skupinou zůstávají ostatní přímořské státy, jež nesplňují kritéria předchozích skupin.

7.3. Typy států podle tvaru území

Tvar území státu určuje jeho životnost, případně potenciál vzniku dalších samostatných států. V základním rozdělení tohoto typu formulovala Šárka Waisová⁸ několik skupin států. Jde o státy **s kompaktním územím** (např. Německo, Polsko) a státy **s fragmentovaným územím** (Filipíny, Indonésie). Územní fragmentace a vzdálenost od hlavního města doprovázená etnickou nebo náboženskou různorodostí obyvatel je následně živnou půdou pro separatismus.

Další skupinou mohou být státy **s perforovaným územím**. Tyto státy svým územím zcela obklopují buď celé území jiného státu nebo jeho enklávu. **Enkláva** je častým jevem v zemích bývalého Sovětského svazu, kdy se ze správních hranic staly hranice státní (mnoho drobných enkláv ve střední Asii, ruský Kaliningrad, ázerbajdžánský Nachičevan).

Velkou skupinou jsou státy **s rozeklaným územím** se spoustou výběžků (Namibie, Thajsko). Ovlivňuje to mnohdy i členitost pobřeží nebo reliéfu.

V posledním uskupení nalezneme státy **s prodlouženým územím** u nichž velikost osy na délku zřetelně převažuje nad jejich největší šířkou. Těmto státům může obrana území v případě konfliktu činit nemalé obtíže. Příkladem je zánik Československa během let 1938 až 1939, kdy prodloužené území obklopené ze všech stran nepřáteli prakticky nešlo ubránit. V dnešní době mají prodloužené území Norsko, Chile nebo Vietnam.

⁸ Š. Waisová a kol., Atlas mezinárodních vztahů, s. 36-38.

8. Digitální mapa a její tvorba

Digitální mapa se skládá z několika nad sebou ležících vrstev (shapefilů). Důležitým pak pro další práci takovouto vrstvu vytvořit nebo již existující upravit. Úprava vrstev je nezbytnou součástí a to hned z několika důvodů. Všechny vektorové vrstvy i georeferencované rastry by měly mít jeden souřadnicový systém. Nebude tak docházet ke zkreslením. Nově vytvořená vrstva v ArcCatalogu by měla obsahovat všechny potřebné parametry – hlavně již zmíněný souřadnicový systém.

8.1. Problémy při práci s vrstvami a nástin jejich řešení

Při vytváření prvotní databáze nechť každý zváží možnost dělby práce po jednotlivých adresářích. Ušetří se tím mnoho času při pozdějším vytváření map. Primárně mít prvotní mateřskou vrstvu ve správném souřadnicovém systému. Všechny další úpravy a synchronizace s touto vrstvou nebo jejími kopiemi pak nesou souřadnicový systém této vrstvy. Na souřadnicový systém je vázáno hlavně zkreslení a také digitální měřítko. Je pak časově neúspěšné v průběhu tvorby jednotlivých mapových listů upravovat v ArcCatalogu souřadnicový systém většího množství vrstev a následně zjistit, že na jejich souřadnicový systém navázaný rastrový podkladový materiál je celý nutno navázat znovu jen kvůli jinému měřítku a zkreslení, než má po úpravě v ArcCatalogu vektorová vrstva. Rastrové podklady musí mít shodný souřadnicový systém, jako má příslušná vektorová vrstva. Georeferencováním proběhne proces přidělení souřadnicového systému pro rastrové podklady mapy. Pokud rastr georeferencujeme k určité vektorové vrstvě, získá tak rastr stejný souřadnicový systém, jako má vektorová vrstva, k níž byl georeferencován. Souřadnicový systém nám totiž pro již georeferencovaný rastr určuje přesnou polohu té části zemského povrchu, kterou rastr zobrazuje, v souřadnicích zeměpisné sítě. Pokud má georeferencovaný rastr jiný souřadnicový systém než vektorová vrstva, dochází ke značnému zkreslení a takto definovaný rastrový podkladový materiál je nám k ničemu. Abychom se zkreslení úplně vyhnuli, musíme projít následující procedurou. Nejideálnější metodou zjistit, jaký souřadnicový systém má rastr, než jej načteme do ArcMapu (pozn. autora: tématické mapy nemají většinou určeno). Pak v ArcCatalogu upravit souřadnicový systém vektorové vrstvy na stejný, jako má rastr. Potom georeferencovat rastr s takto upravenou vrstvou. Následně ve vektorové vrstvě provést pomocí lišty EDITOR potřebné digitalizační úpravy a pak vrstvu zase převést v ArcCatalogu zpět do souřadnicového systému užívaným v celé práci. Celá tato složitá procedura nám ukazuje jaké trable obnáší snahy vyhnout se zkreslení a také jak důležitý je krok určení souřadnicového systému vrstvy hned na začátku práce, než potom složitě převádět několik desítek vrstev. Je potom časově méně náročnější, začít práci znovu.

8.2. Vrstva jako zdroj dat pro mapu

Vektorové vrstvy jako zdroj mapy musí představovat ucelený systém s jasným umístěním jako zdrojem pro ArcMap. Uspořádání vrstev v adresářích se dá vytvářet mnoha způsoby podle typu a rozsahu práce nebo osobnosti autora. Lze mít propracovaný systém co mapa, to adresář. Podobný systém se dá zvolit i u souborové geodatabáze. Vznikne tak přehledný, ale přeplněný systém se spoustou duplicitních vrstev, jelikož některé vrstvy potřebuje více map. Jde také rozdělit adresáře na jakési funkční části. V první části mít jen soubory ArcMapu, v druhé všechny velké vrstvy světa nebo světadílů - větších celků, ve třetí ostatní menší vrstvy lokálního významu. Tento systém je méně přehledný, ovšem pro odstranění duplicitních vrstev více skladný. Každá vrstva se zde vyskytuje pouze jednou a při editačních úpravách tak hrozí časté přemazání. Jedna vrstva tu může podporovat deset i více map a při jejím poškození se to na jejich výkresech samozřejmě projeví. Je na každém autorovi jaký způsob či kompromis při vytváření vlastní databáze souborů zvolí. Správné přehledné uspořádání vektorových vrstev udává hlavní tón při finálních úpravách celé práce. Při nepořádku v databázi se vám mapa v ArcMapu nemusí zobrazit a v okně tabulky obsahu u vrstev budou červené vykřičníky. ArcMap si totiž dokáže pamatovat cestu k vrstvám, ale musí se mu to zadat. Po otevření mapy v ArcMapu se na hlavní liště otevře SOUBOR – VLASTNOSTI MAPY – dole je potom třeba zaškrtnout ULOŽIT S MAPOU I MINIATURNÍ OBRÁZEK. Pak si program pamatuje cestu i na jinak nastaveném počítači pokud je mu databáze přístupná nebo nebyly v databázi provedeny nějaké přesuny. To se pak musí cesta nastavit znovu v okně tabulky obsahu. Pravým tlačítkem na vrstvu zobrazenou v tabulce obsahu – VLASTNOSTI VRSTVY – záložka ZDROJ – NASTAVIT ZDROJ DAT.

8.3. Tvorba mapového listu

ArcMap má dva druhy zobrazení. Zobrazení dat a Zobrazení výkresu. Při vytvoření nového dokumentu pracuje automaticky v režimu ZOBRAZENÍ DAT z hlediska předpokladu vytvoření, načtení a práce s rastrovými a vektorovými podklady pro vlastní mapu jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách. V režimu ZOBRAZENÍ VÝKRESU se pak pracuje na finální podobě mapového listu. Využívá se práce s jedním či více datovými rámci, kde se určují barvy v mapě, překrývání a doplňování jednotlivých vrstev, vkládá a upravuje se legenda, měřítko, název mapy, zadává se orámování či nastavení stránky na výšku nebo na šířku a mnoho dalšího. Při tvorbě mapového listu se tak práce v režimu Zobrazení výkresu stává zásadním pro utváření konečné podoby a koncepce celé mapy.

9. Nejvhodnější kartografické metody k vyjádření změn v území

Pro zobrazení územních změn musíme nejdříve určit jakým způsobem danou změnu v mapě znázorníme. S každou metodou můžeme pro zobrazení v mapě použít specifické kartografické vyjadřovací prostředky. Ty jsou podle zvolené metody rozděleny na bodové, čárové (liniové) a plošné. Přičemž metody můžeme různě v rámci zobrazení jednoho jevu kombinovat. Také se dá v mapě použít několik kartografických metod najednou k ucelení několika změn do prostorově vzájemně propojeného celku (viz. Příloha 12: Rozdělená Evropa 1948). Samozřejmě při zobrazování změn v území jsme limitováni zobrazovacími možnostmi programu ArcGIS 9.1, resp. možnostmi zrealizovat pomocí kartografických vyjadřovacích prostředků vlastní představu územních změn tak, aby daná změna byla v mapě jasně patrná. Vhodné zvolení kartografické metody nám pomůže získat přehlednou mapu vypovídající o prostorových změnách ve sledovaném území ve stanoveném časovém úseku.

Areálová metoda

„Metoda se používá pro vyjádření kvalitativního rozlišení jevu. Pomocí této metody se vyznačují plochy, na nichž se vyskytuje určité téma. Plochy vznikají na základě určité rajonizace, regionalizace nebo typologie. Barva je nejrozšířenější způsob vyjádření rozlišování areálů (tónem, odstínem, sytostí).“⁹ Pro potřeby tvorby map v této práci nám barva zobrazuje plochu území, která je předmětem územní změny a tato změna ve vztahu k barvě je náležitě vysvětlena v legendě mapy. Místo zobrazení rozlišení určitého jevu tak použijeme jedinečné barvy ke každému celku zvlášť či ke skupině celků se stejnou příslušností, vlastnostmi, osudem atd. Příkladem je vytvoření politické mapy jednotlivých světadílů ke stanovenému datu nebo územní zisky a ztráty jednotlivých států jako důsledek válečného konfliktu. Kartografickým vyjadřovacím prostředkem nemusí být pouze barva. Užít lze pro znázornění přechodného jevu šrafuru, čerchování popř. vytečkování plochy území. V mapách této práce areálová metoda jednoznačně převažuje a ostatní metody ji všemožně doplňují.

⁹ Jaromír Kaňok, *Tematická kartografie*¹, Ostrava 1999, s. 47.

Metoda liniových znaků

Podle způsobu znázornění jevů ji dělíme na identifikační, hraniční a pohybovou. Pro vývoj rozlohy státu v území byla užívána hraniční (areálová) metoda. Taktéž byla uplatněna samostatná linie pro zobrazení hranic a to v případě, kdy areál státu dokresluje buď linie pobřeží nebo plocha areálu vyplněná příslušnou barvou. Metoda je v kombinaci s areálovou užitá k dokreslení četných územních změn na Balkáně a Turecku před a po 1.světové válce (viz Příloha 1 a 22).

Metoda stupňovaných barev

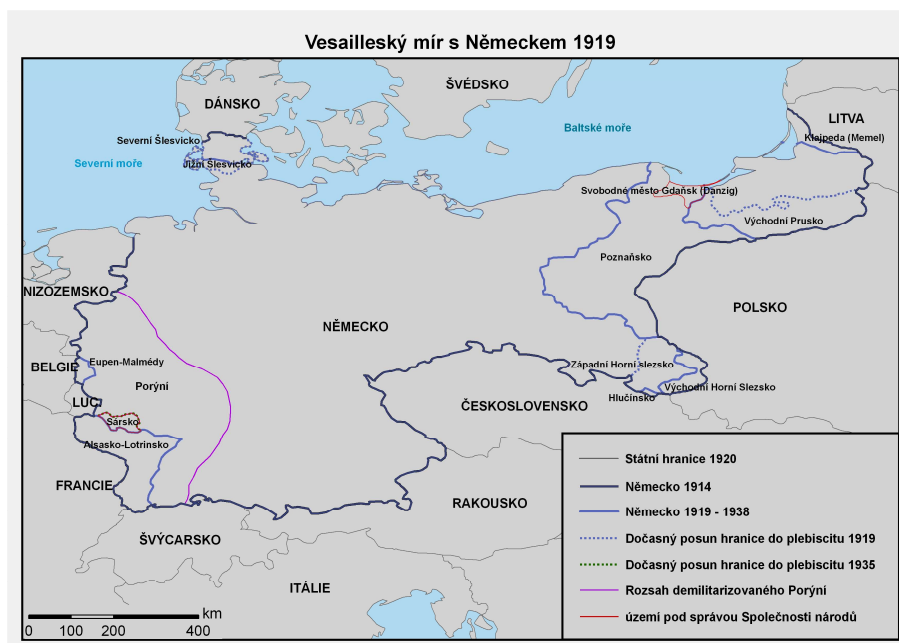
Jedná se spíše o zobrazení jedinečných ploch jako takových provedených programem vizuálně podobných kartogramu seřazených do barevné škály. Tímto způsobem se pomocí intenzity odstínů jedné barvy dá prostorově vyjádřit územní expanze jednoho státu během několika po sobě jdoucích časových úsecích. Příkladem je v práci jeden mapový list. Konkrétně Příloha 7: Územní rozmach Osy v Evropě do roku 1941.

Metoda bodových značek

Uplatňuje se pro určení polohy těch objektů, jež díky generalizaci a měřítku nelze zobrazit půdorysně, proto je nutno v mapě důležitá místa zakreslit pomocí bodové značky. Podle potřeby může značka nést libovolný tvar napomáhající k určení vlastností a událostí, které bod v mapě představuje. Použito v mapě Rozdělená Evropa 1948 (Příloha 12) nebo výřezu Konflikt v Biaře v Politické mapě Afriky po roce 1945 (Příloha 20) či výřezu Kašmíru v mapě Britské Indie po roce 1947 (Příloha 39).

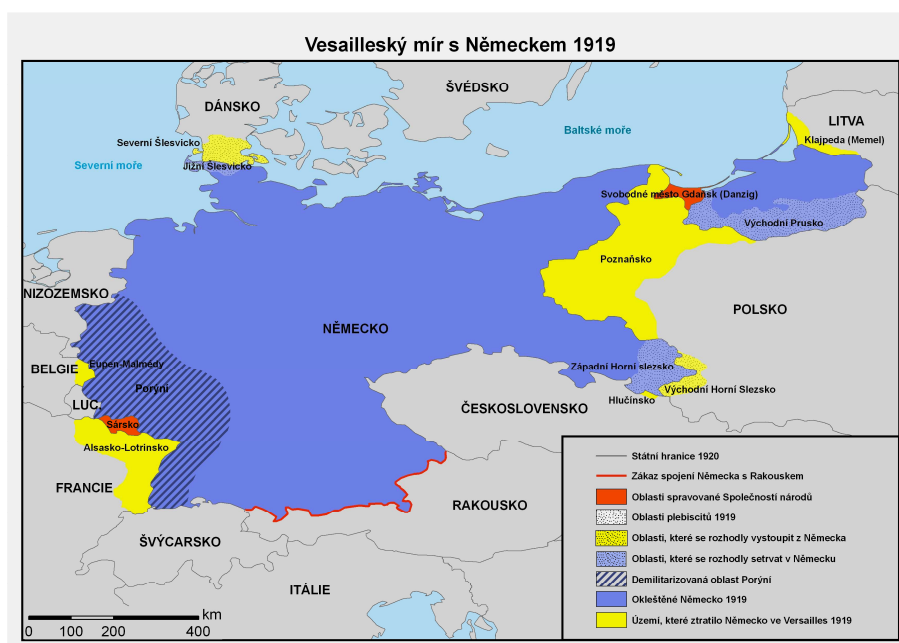
10. Vzhled mapového listu

Mapový list utváří již výše zmíněné kartografické metody se svým stěžejním vlivem na výpovědní hodnotu mapového listu. Tuto představu si dokresleme pomocí ukávek rozdílu užití liniových (obr.1) a plošných (obr.2) metod zobrazení změn v území. Rovněž podobu mapového listu utváří kompozice mapy a celkové barevné schéma kartografických metod.

Obrázek 1: Užití liniových metod

Vytvořil: Autor

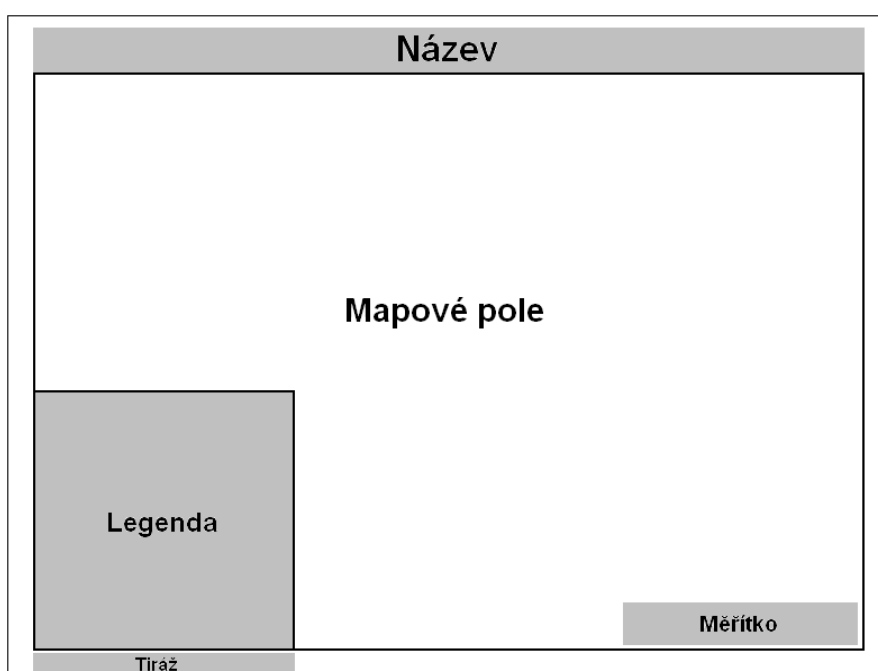

Obrázek 2: Užití plošných metod

Vytvořil: Autor

Kompozice mapy

Při tvorbě mapových listů bylo nutné nejdříve určit kompozici mapového listu. „Kompozicí mapy se rozumí rozmístění základních náležitostí mapového díla na mapovém listu. Závisí především na účelu a měřítku mapy, kartografickém zobrazení, tvaru a velikosti znázorňovaného území a na formátu mapového listu.“¹⁰ Pro všechny mapové listy byl kladen důraz na uspořádanost, ve snaze zvýšit výpovědní hodnotu mapy. Každý mapový list obsahuje tyto základní kompoziční prvky: název mapy, legendu, měřítko a tiráž. Jejich velikost, orámování, formu i barvu určoval právě vliv těchto vlastností na kompozici mapy.

Obrázek 3: Kompozice mapového listu

Vytvořil: Autor

¹⁰ Vít Voženílek, Zásady tvorby mapových výstupů, Ostrava 2002, P2 – 3.

Kompoziční umístění pak bralo zřetel na význam a výpovědní hodnotu základních kompozičních prvků. Legenda nacházející se uvnitř rámu mapového pole tak podtrhuje svou sounáležitost s mapovým polem. Většinou má orámování stejného typu jako mapové pole a zároveň překrývá vždy tu část mapového pole nevýznamnou pro výpovědní hodnotu mapy. Rovněž i měřítko se nachází uvnitř mapového pole obvykle v některé jeho rohové části. Název mapy je z důvodu jasné zřetelnosti umístěn vždy na horním okraji mapy, zarovnan na střed a mimo rám mapového pole. Tiráž pak najdeme vždy v levém dolním okraji mapy taktéž mimo rám mapového pole, ale její velikost i umístění na rozdíl od názvu mapy má opačný důvod (obr.3).

Barva a její význam v mapě

O barvě byla výše zmínka v rámci jednotlivých kartografických metod při vlivu jejich kompozice na netradiční zvýraznění územních změn (viz. 6. kapitola: Nejvhodnější kartografické metody k vyjádření změn v území). Barva však v rámci mapy jako celku mají i širší význam. „Užití barev v tematické kartografii plní dvě základní funkce. V prvním případě je barevné provedení mapy součástí mapového jazyka a nositelem určité informace. Druhou funkcí je zvýraznění názornosti mapy a jejího estetického účinku. Barva mapu oživuje, zpřehledňuje a poskytuje jí značné možnosti rozlišení.“¹¹ Právě pro oživení a zvýraznění ve výřezu mapy sledovaného prostoru byly v mapách zvoleny jasné barvy. Ve snaze přiblížit mapy historického vývoje území širšímu spektru uživatelů, je důležitá pestrost mapového listu jako celku.

U detailnějších výřezů pak právě pestré barvy vymezují zájmovou oblast v kontrastu k šedi pro uživatele nedůležitého okolí sledovaného území. Politické mapy států tvoří ve své podstatě mozaiku barvou rozlišených územních ploch těchto států. Barvy jednotlivých států jsou pro všechny mapy standardizovány, což při srovnávání map různých historických období intuitivně pomáhá při hledání i srovnávání vývoje jednotlivých územních celků.

¹¹ V. Voženílek, Zásady tvorby mapových výstupů, P2 – 18.

Rozdíl v intenzitě barev také může označovat územní změnu, ovšem předchozí stav je nutno ukázat jinými prostředky, nejlépe za pomoci barevné linie. Barevná linie tak může vytyčovat dřívější rozsah existující územní jednotky nebo územní jednotky již zaniklé. Barevnou linií lze kromě předchozího stavu také ukázat rozsah rozděleného sporného území. Pokud takto vytyčíme zájmovou oblast ve dvou mapových výřezech v rámci jednoho mapového listu, nemusíme potom již podrobnější výřez územního sporu jinak označovat ve výřezu zahrnujícím celé zájmové území tématické mapy.

Barva však není omezena pouze na prvky liniové nebo plošné. Pomocí barevných bodových symbolů lze územně označit sféru vlivu tím, že pro bodové symboly zvolíme stejnou barvu, jakou má plocha území státu, o jehož vliv se jedná. Barevné bodové jednotky se pak dají zároveň použít pro prostorové vyjádření lokální události s důležitým vlivem na další vývoj celé územní jednotky. Barevný bod tak v mapě leží uvnitř plochy určitého území, přičemž časové označení nebo jiný popisek uvedeme přímo v mapě ve stejném barevném provedení jako má bod sám. Při překrývání barevných prvků stejných vlastností má vždy přednost menší bod před větším, užší linie před širší i menší plocha před větší a barva upřednostněného prvku by měla mít světlejší a jasnější barvu než prvek pod ním. Barva tak nepřímou určuje hierarchii vztahů mezi prvky v mapě.

11. Komentáře k mapovým listům

Metodické rozdělení komentářů k jednotlivým mapovým listům vychází z analytického pohledu popisu od celku k části. Nejdříve tedy o komentář doplníme mapy světadílů a jejich částí, posléze pak detailní výřezy jednotlivých konfliktů. Územní změny vázané na konflikty ve dvacátém století mají několik zásadních přelomových období. Krátkodobá období lze jsou tři s velkými územními dopady: 1. světová válka, 2. světová válka, rozpad komunistického bloku a jeho federací na počátku 90. let. Těchto období a jejich územních dopadů se týká většina detailních mapových výstupů. Chronologicky seřadíme všechna v mapách popisovaná období 20. století definovaná četností územních změn: Konflikty od počátku století do 1. světové války 1900 - 1914, Výsledky 1. světové války 1914 - 1923, Meziválečné období 1923 - 1938, Průběh a výsledky 2. světové války do počátků studené války 1938 - 1950, Studená válka a dekolonizace 1950 - 1989, Od rozpadu východního bloku do konce století 1989 - 1999. Mezníky a chronologická seřazení období slouží spíše časové orientaci a určené mezníky jsou stanoveny podle frekvence rozmístění územních změn během 20. století. Pro srovnání se zdroji jsou umístěny k jednotlivým mapovým listům i odkazy. Výjimku pro tento případ tvoří mapové listy politických map Evropy, kde územní změny osvětlují zdroje pro velké množství mapových listů s detailnějšími výřezy většího měřítko. Rozmístění komentářů k jednotlivým mapovým listům nebo jejich skupinám je účelové pro snazší pochopení souvislostí územního vývoje.

Územní vývoj států Ameriky ve 20. století

Ameriku postihlo ve 20. století nejméně územních změn ze všech světadílů. Několik drobných územních změn postihlo především Jižní Ameriku. Příhraniční změny ve svůj prospěch prosadila Brazílie. Před Druhou světovou válkou se střetly Kolumbie a Peru o přístav Leticie na řece Amazonce. Oba státy se na nátlak Společnosti národů nakonec dohodly a Peru obsazený přístav vrátilo Kolumbii. Válka o Grand Chaco se rozhořela mezi Bolívií a Paraguají již v květnu 1933. Po střídavých úspěších rozhodla ofenziva Paraguaje a v polovině roku 1935 byl uzavřen mír (14.6.). Během roku 1938 bylo území sporného Chaca přiřčeno Paraguaji. Paraguay poté smluvně potvrdila spojení Bolívie s Atlantikem přes řeku na svém území. V konfliktech se svými sousedy nejvíce utrpěl Ekvádor, kdy protokolem z Rio de Janeira (1942) potvrdil stávající status a Ekvádor ztratil ve prospěch Peru oblast Oriente. Na konferenci v Riu de Janeiru pak většina jihoamerických států vstoupila do války proti státům Osy. V poválečném období nedošlo k žádné územní změně. Proběhla pouze dekolonizace ve Střední Americe v rámci koloniálních hranic. Důležitou konfliktní oblastí se stal jižní Atlantik a tamní britské ostrovní državy. O získání Falklandských ostrovů od Velké Británie se v dubnu 1982 vojenskou cestou pokusila Argentina. Británie však ostrovy získala zpět a argentinské jednotky rychle kapitulovaly (14.6). Konfliktů s velkými ztrátami na životech a materiálu proběhla ve 20. století celá řada. Každý má územní rozměr, ovšem ne vždy se do mapy světa zapíší prostřednictvím územní změny.

mapový list: Jižní Amerika 1900-1945¹²

Střední Amerika po roce 1945¹³

¹² Hermann Kinder – Werner Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, Brno 1998, s. 454.

Haydn Middleton – Derek Heater, Atlas moderních světových dějin, Praha 1991, kapitola 5.1 (Důležité upozornění: Atlas moderních světových dějin používá označení kapitol, chybí stránkování; kapitola obsahuje více stran: pro potřeby přesného určení zdroje dodatečně očíslovány - kapitola 5."1.strana").

J. Musílek (ed.), Školní atlas světových dějin, Praha 1962, s. 36.

Tamtéž, s. 38.

Geoffrey, Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 107.

¹³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Colonialism>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Amerika#Severn.C3.AD_a_St.C5.99edn.C3.AD_Amerika

G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 145.

Územní vývoj států Evropy ve 20. století

Vývoj Evropy poznamenal fakt, že na území tohoto světadílu započaly a proběhly všechny globální konflikty ve 20. století. V komentáři k mapám Evropy je tak nutno zmínit globální souvislosti. Před vypuknutím První světové války bylo území Evropy rozděleno mezi dva bloky velmocí (Dohodu a Ústřední velmoci) s jejich spojenci a ostatní neutrální státy, z nichž některé se do těchto bloků připojily až během konfliktu. Výsledek změnil Evropu na mozaiku národních států, z nichž některé se novým stavem nehodlaly smířit. Následkem První světové války se stala deziluze, která se stala živnou půdou pro vznik nových totalitních systémů. Pocit nespravedlnosti a odstrčení poražených i některých vítězů pak národy Evropy znovu zatáhly do nejrozsáhlejšího konfliktu v dějinách jakým 2. světová válka bezesporu byla. Mnohé evropské státy a velmoci tento konflikt zaplatily mnoha životy, hospodářskými ztrátami a tím i dále schopností ve svém područí a vlivu udržet rozsáhlá koloniální panství. Druhá světová válka byla nejen mocenským ale i ideologickým konfliktem. Na jejím počátku stály tři ideologické tábory demokratický, fašistický a komunistický. Průběh střetu těchto tří ideologií nejdříve charakterizuje tichá dohoda mezi fašistickým a komunistickým blokem, následným ozbrojeným střetem fašistického a demokratického bloku. Klíčovým zlomem bylo napadení USA a komunistického SSSR státy fašistického bloku. V zájmu přežití se demokratické státy spojily s komunistickými a společně vojensky udolaly fašistický blok. Důsledkem vyčerpávající války se evropské mocnosti z hospodářských a posléze i politických důvodů dostaly do vleku USA. Ze SSSR se stala vojenská velmoc, které oslabené západní evropské velmoci obětovaly velký kus území poražených států, nezávislost některých zemí nebo mu umožnily vliv v některých menších státech střední a východní Evropy. Svět i Evropa se Železnou oponou rozdělily na bipolární svět studené války. Až ekonomický úpadek východního bloku nastartoval nejdříve snahu o reformu a následný rozpad komunistického systému. S tímto byl spjat i rozpad federací bývalého východního bloku a tím i vznik současného uspořádání Evropy směřujícího k mírové integraci.

mapové listy: Politická mapa Evropy 1914, Politická mapa Evropy 1937,
Politická mapa Evropy 1950, Politická mapa Evropy 1999.

Územní vývoj států Afriky ve 20. století

Afrika byla ještě v polovině 19. století většinou neznámým světadílem, kde se nacházelo málo samostatných států a vliv evropských států se omezoval pouze na její pobřeží. Během padesáti let byla evropskými mocnostmi rozparcelována na jejich kolonie a protektoráty. Nezávislá zůstala Etiopie a Spojenými státy prosazená Libérie. První světová válka zde probíhala okrajově obsazením německých kolonií. Němci se udrželi jen v Tanganice, kde do konce války vedli partyzánský boj. Německé oblasti si pak vítězná Velká Británie a Francie rozdělily a malá část za válečné škody připadla i Belgii. Před Druhou světovou válkou pak Italové ještě obsadili Etiopii. Druhá světová válka zde probíhala díky italské snaze dobýt britský Egypt a Suez. Také v koloniích probíhaly střety mezi Vichistickými a Svobodnými Francouzi. Do léta 1943 byly bojové operace v Africe fakticky ukončeny. Významná změna proběhla až v 60. letech, kdy mnoho bývalých kolonií získalo nezávislost. Poslední samostatný stát vznikl v roce 1994. Problémem koloniálních hranic Afriky, je rozdělení etnik a tím spousta vnitrostátních konfliktů v nově nezávislých afrických státech. Mnohé oblasti současných států totiž rovněž usilují o nezávislost.

mapové listy: Politická mapa Afriky 1914¹⁴

Politická mapa Afriky ve 30. letech 20. století¹⁵

Politická mapa Afriky 1945¹⁶

Politická mapa Afriky 1999¹⁷

¹⁴Srov. Th. Cicalek, J. G. Rothaug, Karl Zehden, Atlas für Handelsschulen, Wien 1902 (Důležité upozornění: Atlas für Handelsschulen není stránkováno, ale číslováno _6.11.).

H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 386.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 3.1.

J. Musílek (ed.), Školní atlas světových dějin, s. 34.

G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 104 - 105.

¹⁵ Andrej Antonovič Grečko a kolektiv, Dějiny druhé světové války 1939-1945 II, Praha 1978, mapová příloha č.1 (Důležité upozornění: Dějiny druhé světové války 1939-1945 mají mapové přílohy volně vložené a číslované pro každý díl zvlášť).

H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 436.

Tamtéž, s. 456.

¹⁶ H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 26.2.

G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 144 - 145.

¹⁷ Mojmír, Šlachta, Ohniska napětí ve světě, Praha 2007, s. 184.

Územní vývoj států Blízkého východu ve 20. století

Blízký východ měl specifický osud v rámci celé Asie. Evropské expanzi zde od 16. století bránila silná osmanská a perská moc. Na počátku století však Osmanská říše měla mnoho vnitřních problémů a podmaněné národy, převážně Arabové, začaly usilovat o nezávislost. V První světové válce stála Osmanská říše na straně poražených Ústředních mocností. Ač Arabové, Kurdové, Arméni a mnohé jiné národy aktivně bojovaly na straně Dohody, v poválečném uspořádání na ně nebyl brán ohled. Spojením některých částí vzniklo království Saudské Arábie a ostatní územní ať jako loutkové státy nebo mandáty Společnosti národů ovládla Velká Británie s Francií. Turecko jako nezávislá republika však udrželo svou svébytnost a na svém území se tvrdě vypořádalo s ostatními jemu nepřátelskými národy. Válečné operace Druhé světové války probíhaly pouze v Sýrii a Libanonu mezi Spojenci a Vichistickými Francouzi. Po válce oslabené mocnosti pak musely realizovat své dřívější sliby a mnoho dnešních států tak získalo nezávislost. Nově vzniklé OSN však nebylo dopřáno vyřešit otázku Palestiny, kde roku 1948 vznikl židovský stát Izrael. Konflikt v této oblasti trvá s různou intenzitou fakticky dodnes. Posledním velkým konfliktem pak byla válka v Perském zálivu roku 1990, která se neprojevila žádnou územní změnou.

mapové listy: Blízký východ ve 30. letech 20. století¹⁸

Blízký východ 1945¹⁹

Blízký východ 1999²⁰

¹⁸ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 364.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 9.2.

G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 104 - 105.

¹⁹ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 534.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 28.

G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 144 - 145.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Socotra>

²⁰ Pozn. autora: Oproti současnosti zatím neproběhly žádné územní změny. Podrobnosti Příloha 29: Neklidný Kavkaz – oblast separatismu.

Územní vývoj států Asie ve 20. století

Asie byla kolébkou mnoha prastarých civilizací a státních útvarů. Od 16. století sem však začali pronikat Evropané ve snaze zde získat vliv a zdroje. Na počátku století evropské velmoci přímo ovládaly mnohé oblasti a v některých státech měly velké zóny svého vlivu. Jedinou místní velmocí bylo Japonsko. To vedlo roku 1905 úspěšný boj s Ruskem a v První světové válce stálo na straně Dohody. Vliv Německa pak byl z Číny rychle odstraněn. Příčinou konfliktů meziválečných let nadále zůstaly neuspokojené požadavky Japonska na území a zdroje v Číně. Druhá světová válka průběžně navázala na čínsko-japonský konflikt. Oficiálně započala japonským útokem na Spojené státy a kolonie evropských spojeneckých mocností, z nichž mnohé Japonci bleskurychle obsadili. Válka však skončila japonskou kapitulací v důsledku svržení atomových bomb na města Hiroshimu a Nagasaki k 1.9.1945. Poválečné změny se nesly v duchu studené války a dekolonizace. Po demilitarizaci ztratilo Japonsko některá svá území ve prospěch SSSR, Koreje, Číny a USA formou umístění vojenských základen. V Číně také vítězstvím komunistů skončila roku 1949 více než dvacet let trvající občanská válka. Čína pak obsadila Východní Turkestán a doposud nezávislý Tibet. Ostatní konflikty probíhaly na bázi dekolonizace (Kašmír, Indočína, Indonésie...) a studené války (Korea, Vietnam, ...). Některé třecí plochy mezistátní a vnitrostátní nestability však nadále zůstávají nevyřešeny.

mapové listy: Politická mapa Asie 1914²¹

Politická mapa Asie 1937²²

Politická mapa Asie 1950²³

Politická mapa Asie 1999

²¹ Srov. Th. Cicalak, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, -5.8. Tamtéž, _._.9.

J. Musílek (ed.), Školní atlas světových dějin, s. 39.

²² H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 4.1. M. Šlachta, Ohniska napětí ve světě, s. 142.

<http://www.lib.utexas.edu/maps>

²³ G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 144 - 145.

Územní vývoj států Tichomoří ve 20. století

Oblast ostrovů Tichého oceánu začali Evropané objevovat a obsazovat zde teritoria až od přelomu 18. a 19. století. Jedinou evropskou mocností, jež ztratila své místní državy bylo Španělsko a to ve prospěch Spojených států (1899). První světová válka pak proběhla rychlou námořní porážkou Německa. Své území rozšířila Austrálie a Nový Zéland. Nově vzniklá Společnost národů přiřkla mandát nad ostatními dříve německými ostrovy Japonsku. Během Druhé světové války do této oblasti expandovalo právě Japonsko. Po jeho porážce se v oblasti zvýšil vliv Spojených států. Mnohé ostrovní a souostrovní oblasti se v poválečné době domohly nezávislosti.

mapové listy: Tichomoří 1914²⁴

Tichomoří 1937²⁵

Tichomoří 1950²⁶

Tichomoří 1999²⁷

²⁴ Srov. Th. Cicalek, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, -8.15.

H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 394.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 7.2.

J. Musílek (ed.), Školní atlas světových dějin, s. 39.

²⁵ Kapesní atlas – světový Zdroj, Praha 1945, s. 22.

²⁶ Kapesní atlas – světový Zdroj, s. 22.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 25.2.

G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 144 - 145.

M. Šlachta, Ohniska napětí ve světě, s. 142.

²⁷ <http://www.lib.utexas.edu/maps>

Balkán v letech 1900-1914²⁸

Balkán označovaný za „sud střelného prachu“ byl dějištěm dvou válek a zdejší události se staly záminkou k 1. světové válce. Osmanská, chceme-li turecká, moc nedokázala pružně vyřešit nacionalismus podmaněných národů. První a Druhá balkánské válka v letech 1912-1913 vyřešily problém 450 let turecké nadvlády v jihovýchodní Evropě. Balkánský blok složený z Bulharska, Srbska, Černé Hory a Řecka v první válce porazil Turecko. Rakousko-Uhersko a Itálie však zasáhly, aby zabránily přístupu Srbska k Jaderskému moři a prosadily vznik samostatné Albánie (1913). Následkem tohoto aktu Srbsko zrušilo předběžnou dohodu s Bulharskem o dělení území v Makedonii. Bulharsko si hodlalo ponechat území, které obsadilo v První balkánské válce. Proti němu se Srbsko spojilo s Řeckem a Rumunskem. Slabosti bulharské armády využilo vzápětí také Turecko a znovu dobylo zpět velkou část Thrákie. Srbsko a Řecko prosadily své územní nároky v Makedonii a Rumunsko v jižní Dobrudže, ani Rusové pak Bulhary nepodpořili. Následkem této skutečnosti se Bulharsko v První světové válce přidalo k Rakousko-Uhersku proti Srbsku i Rusku.

²⁸ Srov. Th. Cicalak, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, 4.4.7. Tamtéž, _17.29.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 6.2.

J. Musílek (ed.), Školní atlas světových dějin, s. 31.

H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 398.

Kronika 20. století 1900 – 1999, Praha 2000, s. 152.

G. Parker, Atlas světových dějin, s. 119.

Versailleský mír s Německem 1919²⁹

Versailleský mír s Německem po První světové válce se stal synonymem pro nerealisticky tvrdý mír. Německo postihla ztráta kolonií a veškerého válečného loďstva. Ač bylo Německo poraženo zásluhou vojenského zásahu Spojených států, tento mír se vši taktovkou nadiktovala Francie jako válkou nejvíce postižená západní velmoc. Byly prosazeny další územní ztráty na úkor Francie, Belgie, Polska, Litvy, Československa a neutrálního Dánska. Německo bylo označeno za viníka rozpoutání války a mocnosti mu uložily tíživé reparace. Jeho armáda byla zredukována na pouhých sto tisíc mužů. Porýní bylo demilitarizováno a podřízeno kontrole Dohody. Také bylo donuceno uznat zákaz spojit se s Rakouskem. Postiženo domácí revolucí po útěku císaře do Holandska musela nová republika, podle sídla první republikánské vlády označována jako Výmarská republika, kromě reparací ještě čelit hospodářskému rozvratu a neustálým ústrkům ze strany Francie. V období meziválečné Evropy se mluví o tzv. versailleském systému smluv vázaných na vítěznou mocnost Francii. Tento systém bilaterálních smluv však nebyl schopen pro odpor dalších vítězných států Británie a Itálie Německo zcela izolovat, ale naopak posílil v Německu přívržence totalitní moci a touhu po odplatě.

²⁹ Srov. Th. Cicalak, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, 9.14.20.
Tamtéž, _._.19.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 9.2.
Tamtéž, kapitola 15.1.

Rozpad Rakousko-Uherska³⁰

Rakousko-Uhersko bylo po prohrané válce postiženo vnitřním rozvratem a ekonomickými problémy stejně jako Německo. Díky ignorování národních hnutí, která volala po federalizaci monarchie, vznikly během války na straně Dohody bojující exilové jednotky. V případě národů, jejichž národní státy už existovaly, snaha se k těmto státům se připojit. Ještě v roce 1917 bylo zahraniční postavení Rakousko-Uherska pevné. Vstup USA do války urychlil díky tamním komunitám uznání exilových organizací národů monarchie. Mezi mocnostmi pak během léta 1918 převážila myšlenka doktríny amerického prezidenta Wilsona o sebeurčení národů. Mocnosti již nepočítaly s přetrváním Rakousko-Uherska. Umožnily tak svou podporou neněmeckým a nemaďarským národům jeho rozpad na menší státy. Mírem v St.Germaine menší část území monarchie pak získala Itálie a drobné úpravy hranic proběhly i ve prospěch nově vzniklého Československa. Maďarsko uzavřelo s Dohodou mír v Trianonu. Územně se jednalo o nejtvrďší mír 20. století, kdy dvě třetiny tehdejších Uher připadly Československu, Rumunsku a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Mnoho Maďarů se tak vzápětí ocitlo mimo hranice Maďarska. Tento fakt vedl ke snaze Maďarska o revizi hranic a státy, z tohoto míru těžící utvořily na obranu proti revisionismu tzv. Malou Dohodu.

³⁰ Dějepisný atlas 8, Praha 1984, s. 5.

Th. Cicalak, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, 5.13.28.

Tamtéž, 6.19.33.

Tamtéž, 12.22.35.

Tamtéž, 14.18.32.

Tamtéž, -.19.33.H.

Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 9.1.

Turecko po I.světové válce³¹

Osmanská říše po prohrané válce podepsala mír v Sévres (1920). Tvrdé podmínky nahlodaly již tak slabé základy osmanského režimu. Velkou opoziční silou bylo mladoturecké hnutí s velkým vlivem ve státní správě a tradičně armáda v čele s mnoha veliteli disponujícími vojenskými jednotkami. Jedním z těchto velitelů byl Mustafa Kemal Paša. Po sévreském míru se Turecko ocitlo na pokraji zániku jako suverénní stát a hrozilo, že bude přeměněno v polokoloniální útvar rozdělený na zóny vlivu jednotlivých mocností. Protože byly dohodové velmoci zaměstnány intervencí proti rodícímu se bolševickému Rusku a událostmi v Německu, využila turecká armáda, která de facto nebyla demobilizována, tuto příležitost a zhatila snahu o sebeurčení netureckých národů na svém území již v počátku tohoto procesu. Válka proti Arménům přinesla Turecku návrat velké části v Sévres ztracených území na východě, jelikož nově vzniklá Arménie musela navíc bojovat i proti bolševickému Rusku a bolševikům na domácí frontě. Dohoda s bolševiky tak Turkům umožnila obsadit i dřívější část území Ruska. Také Turecko však bojovalo na dvou frontách, totiž proti Řecku. Zlomový rok 1922 přinesl totální porážku Řeků před novým hlavním městem Ankarou. Řecké jednotky byly rychle vytlačeny i ze svých nedávných zisků a vítězná turecká armáda se pomstila na řeckém civilním obyvatelstvu. Mírem v Lausanne vyčerpané dohodové mocnosti pak uznaly územní integritu nové Turecké republiky vyhlášené po svržení monarchie taktéž roku 1922. Prvním prezidentem se stal Mustafa Kemal s přízviskem Atatürk – otec Turků.

³¹ H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 9.2.
H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 444 - 445.

Zánik Československa 1938-1939³²

Od března 1938, kdy nacistické Německo provedlo anšlus Rakouska, se Československo ocitlo ve svízelné situaci. Velká část jeho území byla zaklíněna do německého a ke všemu postoj dalších ze sousedů Polska a Maďarska napovídal další obtíže. V květnu potom došlo k první větší krizi. Československo však reagovalo rozhodně a za asistence Francie a Velké Británie byl konflikt, kterého se velmoci děsily načas oddálen. Sudetská krize však vyvrcholila v srpnu a září 1938. Jednání britského premiéra Chamberlaina s Hitlerem v Bad Godesbergu nebyla úspěšná a ještě během těchto rozhovorů proběhla československá mobilizace (21.9.). Strach z války vedl ke svolání konference čtyř velmocí do Mnichova. Tam podepsanou Mnichovskou dohodou velmoci rozhodly bez účasti zástupců Československa o odstoupení čs.pohraničí nacistickému Německu (29.9.). Spojenci opuštěnému a nepříteli obklíčenému Československu nezbylo než souhlasit. Během října tak území tzv. Sudet Němci obsadili. Nové Česko-Slovensko bylo takto zbaveno schopnosti jakékoli smysluplné obrany a spadlo rychle pod německý vliv. Také Polsko se přihlásilo o svůj díl a jejich armáda vstoupila na počátku října do československé části Těšínska. Následné vypjaté rozhovory pak je přičly Polsku území na Oravě a Spiši. To vše byla pouhá předehra k rozbití čs. státu jako celku. Už 2.11.1938 Vídeňská arbitráž pod taktovkou Německa nařídila vyklidit pohraniční území na Slovensku a Podkarpatské Rusi ve prospěch Maďarska. Tlak Německa na pražskou vládu a zároveň podpora pro slovenské separatisty neustále podlamovala snahu vnitřně konsolidovat již takto torzovitý stát. V noci ze 14. na 15. březen 1939 pak Slováci po dohodě s Hitlerem vyhlásili „samostatný“ stát a Maďaři dostali souhlas k obsazení zbytku Podkarpatské Rusi. Prezident Hácha byl v Berlíně přinucen k potupnému podpisu „legalizujícím“ obsazení zbytku Českých zemí nacistickým Německem. Zde byl následně vytvořen Němci ovládaný Protektorát Čechy a Morava. Garance dány Československu Německem i ostatními velmocemi v Mnichově se tak fakticky již v době podpisu staly pouhým cárem papíru.

³² Th. Cicalek, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, 14.18.32.

Tamtéž, -.19.33.

Jan Janák - Zdeňka Hledíková - Jan Dobeš, Dějiny správy v Českých zemích, Praha 2005, s. 528 - 529.

Kronika 20. století 1900 – 1999, s. 533.

H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 15.2.

Územní rozmach Osy v Evropě do r 1941³³

Tato netradičně pojatá mapa nám dává možnost nahlédnout na Evropu rozdělenou na sféry vlivu mezi Německo a Sovětský svaz podle paktu Ribbentrop–Molotov podepsaného v Moskvě (23.8.1939). Tímto aktem si Hitler pojistil své východní hranice pro následující expanzi. Dne 1.9.1939 tak přepadem Polska započala 2. světová válka. Během září (viz. mapový list Porážka Polska) si Německo rychlým vpádem a následně i SSSR rozdělili Polsko. Na přelomu let 1939 a 1940 pak Sovětský svaz napadl Finsko, aby dosáhl korekce hranic s touto zemí (viz mapový list Finská zimní válka). Původní záměr Velké Británie a Francie vyslat Finsku pomoc vzal za své nacistickým přepadením Dánska a Norska v dubnu 1940. Krátce po kapitulaci Norska a evakuaci britského expedičního sboru z této země zahájili Němci svou ofenzívu na Západě. V červnu 1940, kdy Francie a sní i Velká Británie čelily katastrofální situaci Sovětský svaz provedl sérii převratů a následně začlenil Estonsko, Lotyšsko a Litvu jako své svazové republiky. Koncem června 1940 pak SSSR pod nátlakem obsadil rumunskou Besarábii. Německo následně podpořilo i Maďarské územní požadavky vůči Rumunsku. Druhá Vídeňská arbitráž na začátku září 1940 přiřkla rumunskou Transylvánii Maďarsku, taktéž bulharsko se přihlásilo o svůj díl a za tichého Hitlerova souhlasu zabralo území jižní Dobrudže. Itálie následně zahájila v koncem října 1940 svůj neúspěšný útok na Řecko. Neustálé lavírování Jugoslávie mezi oběma stranami světového konfliktu pak vedlo Adolfa Hitlera k závěru obsadit i tuto zemi. Na počátku dubna 1941 pak společně s Itálií a Bulharskem byla Jugoslávie rychle poražena. Řecko se neudrželo ani s britskou pomocí. Na začátku června 1941 pak Britové a vojáci Commonwealthu ustoupili i z ostrova Kréty. Zničení Jugoslávie pak silně zhoršilo vztahy mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem. Plánem Barbarossa pak Hitler porušil pro Německo výhodnou dohodu Ribbentrop–Molotov a zatáhl tak Německo do války se Sovětským svazem (21.6.).

³³ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 508.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 17.1 - 17.2.
M. Šlachta, Ohniska napětí ve světě, s. 43.

Porážka Polska³⁴

Přepadením Polska (1.9.1939) začala 2. světová válka. Polsko v předchozím roce ztratilo svou strategickou výhodu, kdy se vlastním přičiněním podílelo na rozbití Československa. Tento omyl pak vyvstal v březnu 1939. Poláci neprosadili svou snahu uplatnit svůj vliv na Slovensku a vznikem tamního samostatného státu pod patronací Německa je kromě hranic s Rumunskem obklopovaly pouze Polsku nepřátelské státy. Jedinou reakcí Západu na porušení Mnichovské dohody bylo poskytnutí garancí hranic pro Polsko v druhé polovině března 1939, kdy již pod tlakem čelilo Polsko německým územním požadavkům. Již 17.9. musela polská vláda uprchnout a ve stejný den překročil hranice země i Sovětský svaz, aby obsadil svou, s Němci (23.8.) předem dohodnutou, část Polska. Polsko bylo rozděleno a přestalo existovat. Stalinská čistka zajatých polských důstojníků v lesích u Katyně měla pak dohru v diplomatické roztržce mezi členy protihitlerovské koalice (1943) jako nesporné dědictví paktu Ribbentrop–Molotov.

³⁴ Th. Cicalek, J. G. Rothaug, K. Zehden, Atlas für Handelsschulen, -19.33.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 15.
H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 432.

Finská zimní válka³⁵

Posílen o územní zisky v Polsku a zajištěným týlem ze strany Německa a pobaltských států. Zahájil sovětský svaz svou kampaň proti Finsku. Finové odmítli ultimativní požadavek odstoupit SSSR strategické území v Karélii formou velmi nevýhodné výměny. Koncem listopadu (30.11.) pak bylo Finsko Sovětským svazem napadeno. Pouze účast švédských dobrovolníků a tajných německých dodávek byly veškerou pomocí, kterou Finsko obdrželo. Přesto měla rudá armáda velké problémy v zimních podmínkách překročit opevněnou Mannerheimovu linii. Po prolomení obrany pak museli Finové v březnu 1940 přijmout velmi tvrdé podmínky míru. Finsko tak ztratilo Karelskou šíji a hlavně strategický Rybářský poloostrov. Muselo také SSSR nuceně pronajmout základnu na mysu Hanko. Budoucí dopad tohoto konfliktu byl po napadení SSSR Německem značný. Finská veřejnost se silně přikláněla ke každému protisovětskému aktu. Finové tak po 21. červnu 1941 obsadili zpět svá ztracená území a umožnili Němcům užít svého území k útokům na SSSR. Finové pak bojovali po boku Němců proti společnému nepříteli až do léta 1944.

³⁵ H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 16.1.
http://cs.wikipedia.org/wiki/Ryb%C3%A1%C5%99sk%C3%BD_poloostrov

Hitlerův Nový pořádek v Evropě³⁶

Evropa byla do napadení Sovětského svazu nacistickým Německem ke 21. červnu 1941 de facto rozdělena mezi Německo a jeho spojence s tichou podporou SSSR. Tento stav věcí ukazuje územní dopady globálního konfliktu. Tento nedobrovolný stav a velké oběti přiměly mnohé státy Evropy ke spolupráci ve snaze zažehnat podobný válečný konflikt. Srovnáme-li tuto mapu s listem Rozdělená Evropa 1948 můžeme najít jistou podobnost jakou ukázalo poválečné rozdělení sfér vlivu. Tento fakt nadále poznamenal územní vývoj poválečné evropské integrace. Vůle předáků nacistického Německa vtisknout Evropě novou tvář ukazuje také využití územních tužeb národů, jejichž požadavky předchozí uspořádání nenaplňovalo. Tento pocit jejich křivdy byl následně silou převrácen a územní skladba Evropy se razantně byť dočasně změnila.

³⁶ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 508.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 17.2.
G. Parker, Atlas světových dějin, s. 132 - 133.

Postupimská konference 1945³⁷

Po porážce Německa v červenci a srpnu 1945 proběhla Postupimská konference. Ta určila poválečné uspořádání Evropy a taktéž Německa. Německo bylo rozděleno do čtyř okupačních zón mezi USA, Velkou Británií, Francií a Sovětský svaz. Konference také ustanovila pro Německo nejvyšší spojeneckou kontrolní komisi složenou ze zástupců okupačních sil. Potvrdila územní ztráty Německa ve prospěch Polska a SSSR dohodnuté v Jaltě v únoru 1945. Další vývoj bipolárního poválečného světa se projevil právě v Německu rozděleném na okupační zóny. Již v lednu 1947 se někdejší spojenci USA a SSSR nebyli schopni dohodnout na důležitých otázkách o budoucnosti Německa. Jádrem sporu se stala nová německá měna, celní přehradý mezi sektory a otázka celoněmeckých voleb. Američané tak s Brity vytvořili společnou ekonomicko – politickou zónu Bizonie. Do konce roku 1947 nebylo dosaženo dohody a tak nakonec i Francie umožnila sloučit svou zónu s britskou a americkou. V prosinci vznikla tzv. Trizónie. Události kolem Berlínské krize a izolace obou táborů roku 1948 pak vedly k prohlubování rozdílů mezi zónami a vyústily v září a říjnu 1949 ve faktické rozdělení Německa na dva státy.

³⁷ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 526.
Tamtéž, s. 531.
Kronika 20. století 1900 – 1999, s. 668.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kkapitola 19.2.
G. Parker, Atlas světových dějin, s. 138.

Rozdělená Evropa 1948³⁸

Poválečné uspořádání Evropy vzešlo z dohod mezi spojeneckými mocnostmi již během války. Hlavní vliv měla konference v Jaltě z února 1945. SSSR, USA a Velká Británie zde odsouhlasily největší územní změnu a to „posun Polska na západ“. Německo tak po své porážce ztratilo území na východ od linie řek Odra-Nisa. SSSR uhájil většinu svých územních zisků z let 1939 a 1940. Polsko bylo odškodněno územím poraženého Německa. Tyto ústupky SSSR dostal výměnou za vyhlášení války Japonsku v srpnu 1945. Během roku 1946 pak mezi dosavadními spojenci začaly být znát první rozpory. Poražené státy nebo vítězné osvobozené SSSR začaly svou politiku vést s velkým ohledem právě k SSSR. V mnohých zemích byly zmanipulovány volby nebo se jich nesměly účastnit předválečné pravicové strany. Americký Marshallův plán na pomoc ekonomice evropských zemí, jež byl projednáván na konferenci v Paříži (1947), nepřímo odhalil státy pod vlivem SSSR. Státy, které odmítly pozvání nebo přímo na konferenci plán odřekly, tak otevřeně ukázaly svoji orientaci na Sovětský svaz. Ve všech těchto zemích se do roku 1948 dostali k moci komunisté a to jak ústavní, tak násilnou cestou. Winston Churchill pak linii rozdělení Evropy trefně označil za Železnou oponu. Rozdělení sfér vlivu mezi mocnosti již během války mělo za následek rozdělení Evropy v rámci bipolárního světa. Krize kolem Berlína (1948) je označována jako otevřený počátek Studené války.

³⁸ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 508.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 19.2.
G. Parker, Atlas světových dějin, s. 139.

Rozpad Jugoslávie 1991 – 2003³⁹

Po rozpadu východního bloku a pádu komunistických režimů se v mnohonárodnostních federacích uvolnily silně nacionalistické nálady. Mnohé z těchto států se rozpadly za vnitřního chaosu či pokojnou cestou. Případ bývalé Jugoslávie se stal extrémním díky nahromaděným a dlouhodobě nevyřešeným národnostním problémům Balkánského poloostrova. Jugoslávie se po 1. světové válce utvořila jako jihoslovanský stát. Potíže nastaly kvůli postojům Srbů, kteří se cítili nejvíce státním národem a chtěli přeměnit tento nesourodý celek ve svůj národní stát. Historický předěl mezi latinskou a katolickou oblastí a východní pravoslavnou oblastí byl v období Turecké nadvlády ještě zvětšen. Jugoslávii se táhla stará tzv. Vojenská hranice. Rakousko na svou stranu usazovalo na původně Chorvatská území Srby a Turecko muslimy – Albánce, Turky nebo na islám konvertované Slovany (Bosňáky). Ve dvacátém století toto uspořádání zaniklo a Jugoslávie vznikla jako národnostně velmi rozdělený stát. Po pádu diktátorského režimu Srbové mimo území Srbska, kteří byli doposud zvyklí na postavení vládnoucího národa by se v případě rozpadu federace ocitli na území jiného státu a v postavení národnostní menšiny. Slovinsko a Chorvatsko vyhlásili nezávislost na Jugoslávii v červnu 1991. Srbové se napadením těchto zemí snažili jejich odtržení zabránit. Hlavně z důvodu srbské menšiny ve východním Chorvatsku. Této situace využila taktéž svazová republika Makedonie a také se osamostatnila. Po zásahu mezinárodního společenství srbská Jugoslávie uzavřela v lednu 1992 příměří s odštěpeneckými státy. Slovinsko a Makedonie bez výrazných srbských menšin své osamostatnění prosadily poměrně snadno. Zato Chorvatsko a Bosna a Hercegovina (6.4.1992) musely za potvrzení tohoto stavu tvrdě bojovat. Federace sice ztratila několik svých republik, ale Srbové mimo federaci se seskupili v rámci Republiky srbské krajiny. Proti ní pak v konfliktu stála Muslimsko-chorvatská federace. Boje probíhaly hlavně v Bosně, ale i v příhraničních oblastech Chorvatska. Konflikt nadále pokračoval v rámci Bosny a radikální Srbové se snažili vytvořit národnostně homogenní území, které by mohli odtrhnout od Bosny a připojit jej zpět k srbské Jugoslávii. Následkem

³⁹ G. Parker, Atlas světových dějin, s. 158.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Yugoslavia>
http://en.wikipedia.org/wiki/Former_Yugoslavia

této politiky proběhla v Bosně celá řada etnických čistek. Křehká rovnováha byla nastolena prostřednictvím OSN až v roce 1994, kdy se Bosna a Hercegovina stala konfederací pod dohledem mírových sborů OSN. Posledním konfliktem, jehož důsledkem byl zánik Jugoslávie a její definitivní rozpad byla válka v Kosovu mezi Srby a Albánci. Ta vyústila v intervenci NATO a v obsazení Kosova (1999). Federaci Jugoslávie a vládě Slobodana Miloševiče byl zasazen poslední smrtelný úder. Roku 2003 se následkem toho fakticky přeměnila v konfederaci s názvem Srbsko a Černá Hora a o tři roky později se po referendu v Černé Hoře rozpadla úplně.

Izrael země v obklíčení 1948⁴⁰

Mandátní území Společnosti národů přešly roku 1945 na nově vzniklou OSN. Na její půdě se téměř dva roky projednával plán otázky britského mandátního území Palestiny. Roku 1947 tak vznikla konečná verze tohoto plánu, která umožnila k datu vypršení britského mandátu 15. květnu 1948 vznik židovského státu Izrael. Plán rozdělení Palestiny na arabskou a židovskou část se setkal s vlnou arabského odporu. Nově vzniklý židovský stát byl záhy napaden všemi sousedními arabskými zeměmi. Vliv v Izraeli se kromě USA a západních států snažily získat i SSSR a státy východního bloku. Izrael byl bleskurychle uznán většinou zemí a obdržel i konkrétní pomoc v dodávkách zbraní a letadel hlavně i z tehdejšího Československa. Po neúspěchu učinit Izrael další komunistickou zemí zakázal Stalin všem komunistickým zemím Izrael podporovat a obrátil podporu na arabské země. Izrael však přežil, odrazil první nápor a obsadil i mnohá území, která plán OSN původně přiřkla arabské správě. Západní břeh Jordánu obsadilo Zajordánsko a pásmo Gazy Egypt. Tento konflikt určil hranice, které do konce 20. století byly příčinou mnoha konfliktů a mají do současnosti stálý charakter.

⁴⁰ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 536.
Kronika 20. století 1900 – 1999, s. 708.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 28.2.

Izrael – nové konflikty⁴¹

V pořadí již třetí konflikt Izraele s arabskými zeměmi propukl v červnu 1967 a měl dalekosáhlé územní důsledky. S podporou USA a Velké Británie Izrael zahájil další boj na více frontách. Válka byla podle délky svého trvání pojmenována jako ‚Šestidenní válka‘. Rozhodlo ji již v počátcích izraelské letectvo a Izrael obsadil jordánský Západní břeh, egyptskou Sinaj a syrské Golanské výšiny. Arabské státy byly drtivě poraženy i díky jednotné frontě západoevropských států, které i přes arabské ropné embargo setrvaly na straně Izraele. Z jejich strany šlo o odvetu Egyptu za osazení Suez (1956).

V říjnu 1973 došlo k tzv. Jom-kipurské válce, kdy byl Izrael napaden Sýrií a Egyptem. Konflikt skončil vítězstvím Izraele a rozšíření jím zabraných území. Ač oběma válčícím stranám dodávaly zbraně, došlo i k ojedinělé spolupráci velmocí USA a SSSR, z jejichž podnětu došlo k uzavření příměří. Válka pak měla následně dohru v podobě arabského ropného embarga. Ukázalo se, že ekonomické zdroje mohou být mocnou zbraní v rukou svých držitelů. Napětí bylo částečně sníženo, když se Izrael dohodl s Egyptem na postupném stažení vojsk ze Sinaje výměnou za uznání své existence a navázání korektních vztahů. Neústupná zůstala pouze Sýrie, která se s Izraelem střetla během občanské války v Libanonu o vliv na tuto zemi. Tento stav následně přetrval do konce 20. století.

⁴¹ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 574.
Kronika 20. století 1900 – 1999, s. 979.
Tamtéž, s. 1183.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 29.2.
G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 146.
http://en.wikipedia.org/wiki/Golan_Heights

Kypr – rozdělená země⁴²

Kyperský konflikt proběhl v důsledku střetu národností daných předchozím historickým vývojem. Populace ostrova byla rozdělena do dvou znesvářených národů Řeků a Turků. Turci obsadili a osidlovali tento ostrov již od roku 1571. Po oslabení Osmanské říše obsadila 1878 toto území Velká Británie a oddělila tak národnostní třenice. Kyperská republika získala nezávislost na Velké Británii roku 1960. Americká snaha oslabit vliv SSSR v oblasti vedla k začlenění tradičních rivalů Řecka a Turecka do složek NATO. O to více si staré spory vyřizovaly podporou znesvářených stran během občanské války v letech 1963-1964. Ostrov pak zůstal pod dohledem pozorovatelů OSN. Následně však řecko-kyperská Národní garda v červenci 1974 svrhla prezidenta republiky s cílem přičlenit ostrov k Řecku. Turecko reagovalo bleskurychlou invazí na sever ostrova. Zde potom vznikla pouze Tureckem uznávaná Severokyperská republika (1983). Velmocí sice v OSN prosadily příměří, ovšem rozdělení země na řeckou a tureckou část fakticky zůstává i nadále. Mise OSN dohlíží na dodržování příměří a demilitarizované pásmo mezi oběma částmi. Kyperskou republiku nadále reprezentuje její jižní řecká část.

⁴² M. Šlachta, Ohniska napětí ve světě, s. 67.
<http://www.lib.utexas.edu/maps/cyprus.html>

Neklidný Kavkaz – oblast separatismu⁴³

Národy Kavkazu měly první možnost emancipace po První světové válce, kdy poražené Turecko a nejdříve revolucí či posléze občanskou válkou zmítané Rusko neměly sílu region ovládnout. Pouze na přechodnou dobu 1918 – 1920/21 vznikly nezávislá Gruzie, Arménie a Ázerbajdžán. Národnostní problémy zakryla ne dlouhá desetiletí sovětská moc. Po roce 1991 se tyto bývalé sovětské republiky dočkaly samostatnosti. Národnostní problémy však přetrvaly a dostaly nový impulz. Mnohé nestátní národy ocitnuvší se v nových samostatných státech hledaly svou oporu nejdříve u sovětského, posléze ruského vedení. Vnitřními problémy zmítané Rusko se k těmto postojům stavělo zpočátku odmítavě. Tradiční ruskou podporu pak získaly separatistické regiony v Gruzii - Abcházie a Jižní Osetie. Dalším jablkem sváru se stal Armény osídlený Náhorní Karabach v Ázerbajdžánu. Arménie toto území sice obsadila, ale k vyřešení problému nedošlo. Neúspěšné byly rovněž dva ozbrojené pokusy Čečenců z let 1994 – 1996 a 1999 získat nezávislost na Ruské federaci. Do 21. století vstoupil Kavkaz jako region neklidu a mnohých protichůdných snah.

⁴³ M. Šlachta, *Ohniska napětí ve světě*, s. 58.

Japonský expanzionismus do roku 1937⁴⁴

Japonsko vstoupilo do 20. století jako hospodářsky silný stát s velmocenskými aspiracemi. Prvním úspěšným konfliktem se stala válka s Ruskem (1905). V důsledku tohoto drtivého vítězství získali Japonci jižní Sachalin a obsadili Koreu s Port Arthurem (Lü-šun). Koreu pak Japonsko díky slabosti Ruska a vnitřně rozvrácené Číny za lhostejného souhlasu evropských velmocí roku 1910 anektovalo. V První světové válce se Japonsko postavilo na stranu evropských dohodových mocností. Jako člen aliance pak svými jednotkami podporovalo bělobardějské síly proti bolševikům na ruském Dálném východě při intervenci Dohody do Ruska. O to větší bylo rozčarování, když bylo Japonsko doslova opomenuto ve svých nárocích vůči Rusku i Číně na konferenci ve Washingtonu (1922). Japonci se tak museli se Sověty nakonec dohodnout a stáhnout své síly z Ruska. Pocit křivdy a touha po nerostných zdrojích Číny přivedly Japonsko do války s Čínou po incidentu v Mukdenu (1931). Japonci rychle obsadili provincii Jehol a celé Mandžusko. Roku 1932 zde vytvořili loutkový stát Mandžukuo. Byla to však pouhá předehra většího konfliktu s Čínou probíhajícíím 1937 – 1945 a vyřešeným výsledky 2. světové války.

⁴⁴ H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 11.1.
H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 392.
Tamtéž, s. 452.

Britská Indie po roce 1947⁴⁵

Po vyjednávání s britskou vládou připravila indická prozatímní vláda nezávislost Indie a Pákistánu. V podstatě se tak zhroutil Ganhího sen o nezávislosti bývalé Britské Indie jako celku. Ta byla po vyhlášení nezávislosti 15.8.1947 rozdělena na hinduistickou a muslimskou část. Ještě téhož roku se obě části střetly ve válce. Indický premiér Džaváharlár Nehru prosadil zbavení knížat moci. To poskytlo armádě Indie záminku obsazení území muslimských knížectví tj. části Kašmíru (1947) a celého Džanagadhu a Hajdarabádu (1948). Na obou stranách docházelo k vyhánění a následně vraždění uprchlíků náboženství protivníka. Hranice mezi Indií a Pákistánem se nakonec ustálily, ale konfliktů na nich proběhla celá řada. Když však Východní Pákistán zahájil svůj boj za nezávislost na Pákistánu, Indie mu poskytla proti tradičnímu rivalovi svou všestrannou podporu. Výsledkem toho vznikl roku 1973 na subkontinentu nový nezávislý stát Bangladéš. S územními državami ostatních evropských koloniálních zemí se díky své praktické diplomatické politice Indie rychle vypořádala a dané oblasti vojensky obsadila. Indie dokázala těžit z rozporů mezi západním a východním blokem. Vyhnula se tak rezoluci OSN, kterou požadovaly při ztrátě svých kolonií Francie (1954) i Portugalsko (1961) Během roku 1962 se v pohraničním konfliktu na severovýchodě země střetla Indie i s Čínou. Vztahy mezi Indií a Čínou se podařilo normalizovat, ovšem problematika Kašmíru nadále zůstává živým jablkem sváru. Region Džammú-Kašmír tak v podstatě růstává rozdělen mezi Indií a Pákistán, jenž část svého záboru předal Číně.

⁴⁵ H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 24.2.
H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 542.
Kronika 20. století 1900 – 1999, s. 719.
M. Šlachta, Ohniska napětí ve světě, s. 119.
G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 90 - 91.

Výsledek korejské války 1950 – 1953⁴⁶

Studená válka se projevila poválečným rozdělením Koreje na americkou a sovětskou zónu. Podobně jako v případě Německa došlo k vytvoření dvou států Korejské lidově demokratické republiky a Korejské republiky běžně označovaných za Severní a Jižní Koreu. Konflikt započal útokem Severní Korey diktátora Kim Ir-sena na Jižní Koreu. Ta neprodleně požádala o pomoc USA. Díky bojkotu SSSR v Radě bezpečnosti OSN byla pod taktovkou USA schválena rezoluce OSN vyslání vojsk 15 zemí na pomoc Jižní Koreji. Vojska tak pod záštitou OSN získala punc legality a SSSR již nikdy nebojkotoval zasedání Rady bezpečnosti a hojně využíval svého práva veta. Konflikt probíhal v několika fázích. Nejdříve Severokorejci zatlačili jihokorejské síly hluboko na jih země (k tzv. Předmostí u Pusanu). Během září roku 1950 vojska OSN vedená Douglasem Mac Arthurem vytlačila Severokorejce téměř k čínské hranici. Až zásah čínských ‚dobrovolnických‘ sborů vedl k ústupu vojsk OSN na jihokorejské území a Severokorejci s Čiňany obsadili Soul. V lednu 1951 však protiofenzíva vojsk OSN zatlačila do dubna 1951 na linii příměří. To bylo podepsáno v listopadu 1951 a i tak nadále zuřila statická válka až do roku 1953. Tento konflikt ukázal, jak Studená válka rozdělila jeden národ, a že oba tábory své vojenské střety mohou provozovat přes třetí země určené jako bojiště. Územní změnou zůstalo posunutí linie příměří proti předchozí hranici na 38. rovnoběžce.

⁴⁶ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 514.
G. Parker, Atlas světových dějin, Praha 1999, s. 143.

Od Indočíny k Vietnamu 1940 – 1975⁴⁷

Indočínský konflikt měl počátky již od vzniku francouzské koloniální správy. Po kapitulaci Francie v červnu 1940 přešla koloniální správa plynule pod vládu ve Vichy. Ta pod hrozbou útoku umožnila Japoncům celou oblast „přechodně“ využívat. Po kapitulaci Japonska umožnili Britové a Číňané návrat Francouzů. V Tonkinu však mnohé oblasti ovládala domácí odbojová organizace Viet Minh. Jeho vůdce Ho či Min v průběhu roku 1946 vedl několik neúspěšných jednání ve snaze získat pro Vietnam nezávislost. Vše ztroskotalo po incidentu v přístavu Haiphong (20.11.), na který Francouzi odpověděli brutálním masakrem. Tímto Viet Minh dospěl k názoru, že je třeba získat nezávislost silou zbraní. Bojové operace a francouzská vůle zlomit místní odpor silou trvaly s finanční podporou USA do roku 1954, kdy Francie utrpěla těžkou a psychologickou porážku u Dien Bien Phu (7.5.) a mír na konferenci v Ženevě v červenci 1954 potvrdil nezávislost pro Vietnam na sever od 17. rovnoběžky a taktéž pro Laos a Kambodžu. Komunistický charakter Viet Minhu a politika zadržování komunismu pak vedly k eskalaci napětí v regionu.

Desetileté příměří narušili severovietnamci útokem na loď amerického námořnictva v Tonkinském zálivu tzv. Tonkinský incident (2.8.1964). Tato událost se stala záminku mnohem rozsáhlejšího konfliktu. Američané se z role proradců Jižního Vietnamu stali přímými aktéry konfliktu označovaným jako Vietnamská válka. Komunistické partyzánské hnutí Vietkong v Jižním Vietnamu za podpory severovietnanských jednotek zahájilo svou kampaň na dobytí Jižního Vietnamu. Díky velkým ztrátám a vlně nevole domácího veřejného mínění byly USA donuceny se z konfliktu stáhnout. V lednu 1973 bylo mezi USA a Severním Vietnamem uzavřeno příměří (21.1.). Slabá jihovietnamská vláda bez americké podpory nebyla následnému náporu protivníka schopna vzdorovat. Výsledkem amerického stažení byl pád jihovietnamského hlavního města Saigonu (31.5.1975) a nahrazení prozápadních režimů v Laosu a Kambodži komunistickými režimy.

⁴⁷ H. Kinder – W. Hilgermann, Encyklopedický atlas světových dějin, s. 384.
H. Middleton – D. Heater, Atlas moderních světových dějin, kapitola 25.2.
G. Parker, Atlas světových dějin, s. 152.

12. Závěr

Pro práci stanovený hlavní cíl bylo vytvoření souboru tématických mapových listů. Ty potom v rámci tématu práce zobrazují územní změny, které přinesly konflikty ve 20. století. Výsledné mapové listy měly stanoveny parametry umožňující jak mezioborovou spolupráci, tak možnost studia pro začátečníky v oboru geoinformatiky, geografie a historie.

Prostřednictvím splnění stanovených cílů a hypotéz práce ukazuje úskalí počítačové tvorby digitálních map v programu ArcGIS. Možnosti programu pak měly zásadní vliv na podobu výsledků práce a jejich mapových výstupů. Důležité rovněž zůstává naplnění těch cílů, důležitých pro realizaci záměru vytvořit větší množství mapových listů ukazujících nejen konflikty a změny, ale i některé netradiční přístupy při jejich zobrazení do mapy. Volba kartografických vyjadřovacích prostředků brala ohled na zřetelnost a jasnou čitelnost map zároveň naplňujících teze vstupních hypotéz.

ArcGIS disponuje celou škálou funkcí a zobrazovacích možností. Některé nevýhody programu tak lze snadno nahradit jiným způsobem provedení mapy, aniž by úvodní záměr nějak utrpěl. Pro uživatele disponuje databází vrstev vektorových dat, databází souřadnicových systémů a velkého množství mapových zobrazení. Pro účely práce byla podstatná právě vektorová data a jediný souřadnicový systém WGS84. Taktéž ani práce s atributovou tabulkou vektorových vrstev nebylo pro práci třeba. ArcGIS, jeho funkce zázemí a funkce svým rozsahem neumožňuje plně využít všech jeho možností. Pouze dává uživateli rozsáhlou možnost výběru při volbě kartograficko-vyjadřovacích a zobrazovacích prostředků během procesu tvorby digitální mapy.

Proces vytváření souboru digitálních map je stěžejní částí práce. Sestavení tématických map vyžadovalo převod map ze zdrojů do digitální rastrové podoby. Dalším krokem s velkou důležitostí bylo vlastní připojení rastrových dat k vektorovým uskupením bodů, linií a polygonů a tato vektorová data upravit podle historických územních událostí. Následně splnit hlavní cíl práce, sestavit z tato uskupení k určitému času vyjadřujících prostor. A následně z těchto uskupení vytvořit vlastní soubor tématických map. Zvolená kompozice mapy

určila zásadně její finální vzhled. Důležitá pro vzhled zůstala úprava mapového pole a zvolené kartografické vyjadřovací prostředky. Značný rozdíl pro výpovědní hodnotu územní změny činí volba mezi liniovým způsobem a plošným způsobem tohoto vyjádření nebo kombinace mezi oběma způsoby. Zobrazení konfliktů do plochy mapy však nedokáže vysvětlit vlastní příčinu, průběh a důsledky konfliktů. Za tímto účelem vznikly komentáře ke všem jednotlivým tématickým mapám i skupinám map. Na komentáře jsou navázány rovněž i odkazy na mapové zdroje práce, aby měl uživatel možnost mapy s těmito zdroji konfrontovat.

Podobně jako u zdrojů se vzájemná konfrontace stává nutností u jednotlivých částí map i celých mapových listů. Obtížné zůstává zobrazit celou sérii územních změn v rámci celého kontinentu nebo jeho části. Vyřešení způsobu zobrazení většího množství územních změn nabízí srovnání ploch územních celků v časových úsecích, nejlépe před průběhem a po průběhu změn ve sledovaném území. To vše za splnění podmínky, že mapové listy zobrazují v různém čase stejný mapový výřez. Některé druhy tématických map používají pro snazší srovnání doplnění o soustavy reliéfu, jezer a říční síť. U politických map bývá přiřazení říční sítě a jezer velmi časté. Jelikož výřezy digitálních map lze promítat v prohlížeči nebo ArcMapu za sebou, není již nutné hledání rozdílu mezi územní změnou a neměnnými fyzickogeografickými složkami mapy jako u tištěných map. Z tohoto důvodu nebyly přírodní složky do mapových listů zahrnuty. Výjimkou zůstává z vizuálních důvodů mapový list Politická mapa Asie 1999 (viz Příloha 33). Tento jediný konkrétní zástupce fyzickogeografických charakteristik opět může pomoci vytvořit představu mapy s fyzickými prvky a bez nich. Důvodem užití zůstává nenarušení celistvosti polygonů státních celků a časová blízkost obsahu k současnosti. Celistvost území státu hraje i pro znázornění v mapě důležitou roli. U ostrovních či souostrovních států lze jednotlivé na pohled v mapě nezřetelné části integrovat v celek díky vhodně umístěným popiskům.

Konečnou podobu práce ovlivnily literatura a zdroje mapových podkladů pro tvorbu digitálních map. Tato práce se neměla opírat o vlastní výzkum, nýbrž hledat nové pojetí digitální tématické mapy a skladbu mapového listu jako celku. Téma územních změn ukazující vývoj hranic států v čase a prostoru se pro splnění cílů i hypotéz práce ukázalo jako obtížná a zároveň přínosná výzva.

13. Literatura a použité zdroje

Literatura

Baar, V., Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus?, Ostrava 2001.

Grečko, A.A. a kol., Dějiny druhé světové války 1939-1945, Praha 1978.

Hermann J.–Pomezny P., Úvod do geografických informačních systémů I., Ostrava 2003.

Hermann J.–Pomezny P., Úvod do geografických informačních systémů II., Ostrava 2003.

Hermann J.–Pomezny P., Úvod do geografických informačních systémů III., Ostrava 2003.

Hnízdo, B., Mezinárodní perspektivy politických regionů, ISE, 1995.

Honzák, F.–Pečenka, M.–Stellner, F.–Vlčková, J., Evropa v proměnách staletí, Praha 1997.

Charvát, J. a kol. (edd.), Dějiny novověku IV, Praha 1973.

Janák, J., Dějiny správy v Českých zemích, Praha 2005.

Jehlička, P.–Tomeš, J.–Daněk, P., Stát, prostor, politika – vybrané kapitoly z politické geografie, Praha 2000.

Kaňok, J., Tematická kartografie, Ostrava 1999.

Kronika 20. století 1900 – 1999, Praha 2000.

Rapant, P., Geoinformační technologie, Ostrava 2002.

Rapant, P., Úvod do geografických informačních systémů, Ostrava 2002.

Šlachta, M., Ohniska napětí ve světě, Praha 2007.

Tuček, J., Geografické informační systémy - Principy a praxe, Praha 1998.

Voženílek, V., Zásady tvorby mapových výstupů, Ostrava 2002.

Atlasy

Atlas světových dějin II, Praha 2006.

Cicalek, T. –Rothaug, J.G. –Zehden, K., Atlas für Handelsschulen, Wien 1902.

Dějepisný atlas 8, Praha 1984.

Jordan, D.–Wiest, A., Atlas druhé světové války. Fakta o bojových střetnutích největší války v historii, Praha 2006.

Kapesní atlas – světový Zdroj, Praha 1945.

Kinder, H.–Hilgermann, W., Encyklopedický atlas světových dějin, Brno 1998.

Middleton, H.–Heater, D., Atlas moderních světových dějin, Praha 1991.

Musílek, J. (ed.), Školní atlas světových dějin, Praha 1962.

Parker, G., Atlas světových dějin, Praha 1999.

Waisová, Š. a kol., Atlas mezinárodních vztahů. Prostor a politika po skončení studené války, Plzeň 2007.

Internetové zdroje

www.lib.utexas.edu/maps/

<http://geography.upol.cz>

<http://prg.xf.cz/#skripta>

<http://cs.wikipedia.org>; <http://en.wikipedia.org>

<http://www.osn.cz/>

Manuály

ArcGIS 9 – Using ArcGIS Desktop, ESRI, 2006.

ArcGIS 9 – Getting Started With ArcGIS, ESRI, 2004.

Software

ArcGIS 9.1

14. Seznam příloh

Evropa

- 1 Balkán v letech 1900-1914
- 2 Politická mapa Evropy 1914
- 3 Versailleský mír s Německem 1919
- 4 Rozpad Rakousko-Uherska
- 5 Politická mapa Evropy 1937
- 6 Zánik Československa 1938-1939
- 7 Územní rozmach Osy v Evropě do 21.6.1941
- 8 Porážka Polska září 1939
- 9 Finská zimní válka
- 10 Hitlerův Nový pořádek v Evropě
- 11 Postupimská konference 1945
- 12 Rozdělená Evropa 1948
- 13 Politická mapa Evropy 1950
- 14 Politická mapa Evropy 1999
- 15 Rozpad Jugoslávie 1991-2003

Jižní Amerika

- 16 Jižní Amerika 1900-1945
- 17 Střední Amerika po roce 1945

Afrika

- 18 Afrika 1914 & Jižní Afrika 1900
- 19 Afrika ve 30. letech 20. století & Italská agrese v Etiopii 1935
- 20 Afrika po roce 1945 & Konflikt v Biafře 1967
- 21 Afrika 1999 & Okupovaná Záp.Sahara,
Somálsko – stát v rozkladu

Blízký východ

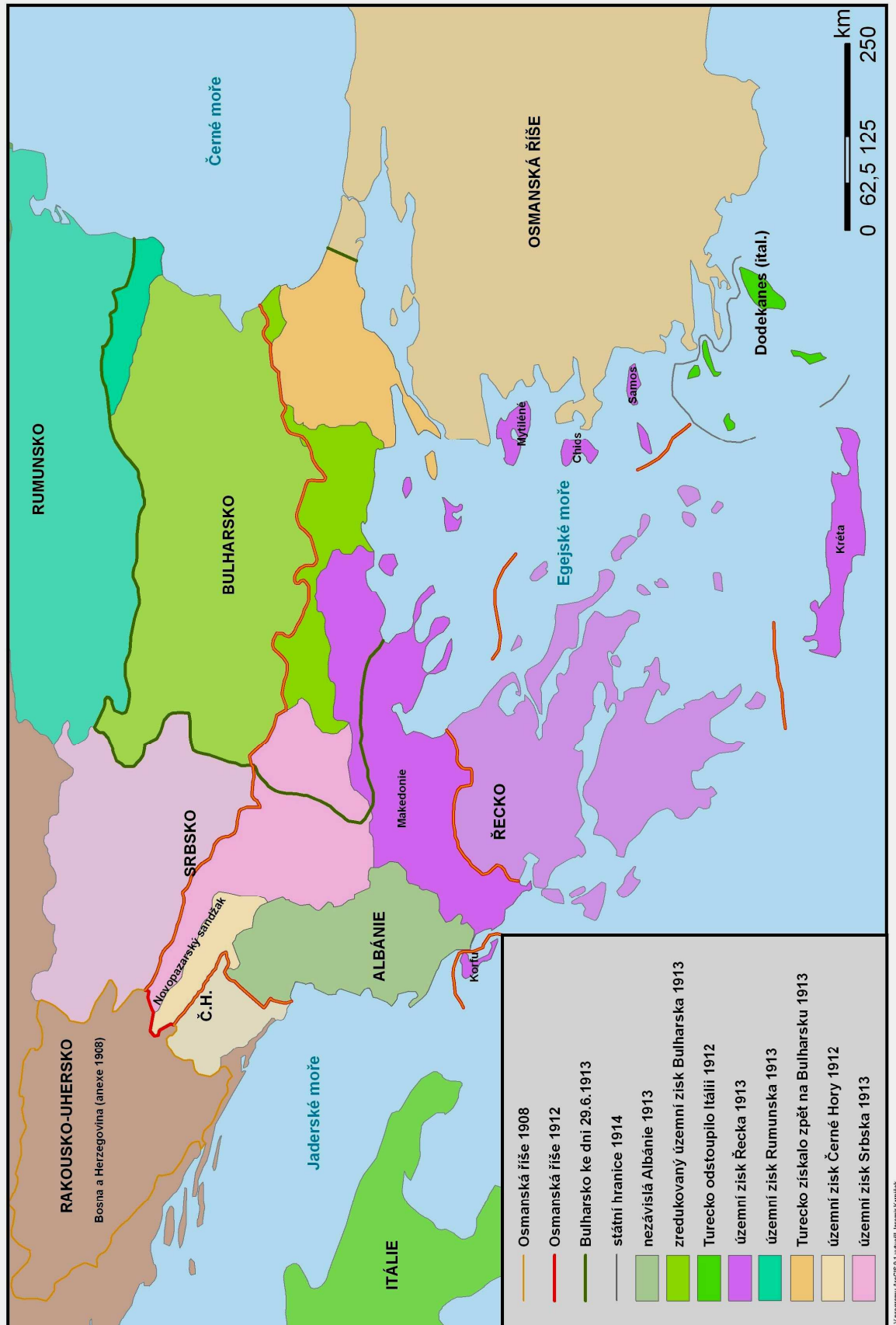
- 22 Turecko po I.světové válce
- 23 Blízký východ ve 30. letech 20. století
- 24 Blízký východ po roce 1945
- 25 Blízký východ 1999
- 26 Izrael země v obklíčení 1948
- 27 Izrael - nové konflikty
- 28 Kypr - rozdělená země
- 29 Neklidný Kavkaz – oblast separatismu

Asie a Tichomoří

- 30 Politická mapa Asie 1914
- 31 Politická mapa Asie 1937
- 32 Politická mapa Asie 1950
- 33 Politická mapa Asie 1999
- 34 Tichomoří 1914
- 35 Tichomoří 1937
- 36 Tichomoří 1950
- 37 Tichomoří 1999
- 38 Japonský expanzionismus do roku 1937
- 39 Britská Indie po roce 1947
- 40 Výsledek korejské války 1950
- 41 Od Indočíny k Vietnamu 1940 - 1975

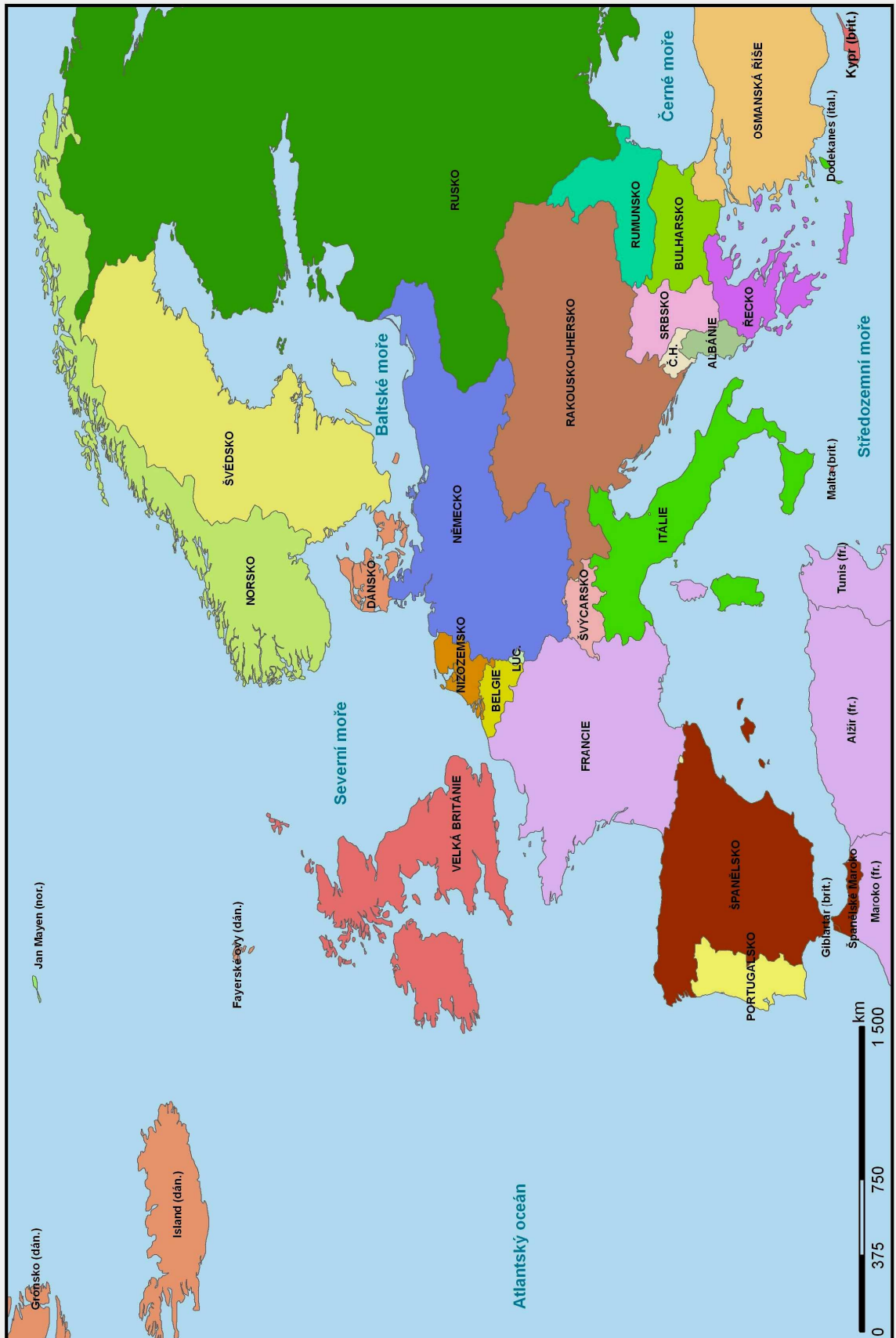
15. Přílohy

Balkán v letech 1900 - 1914

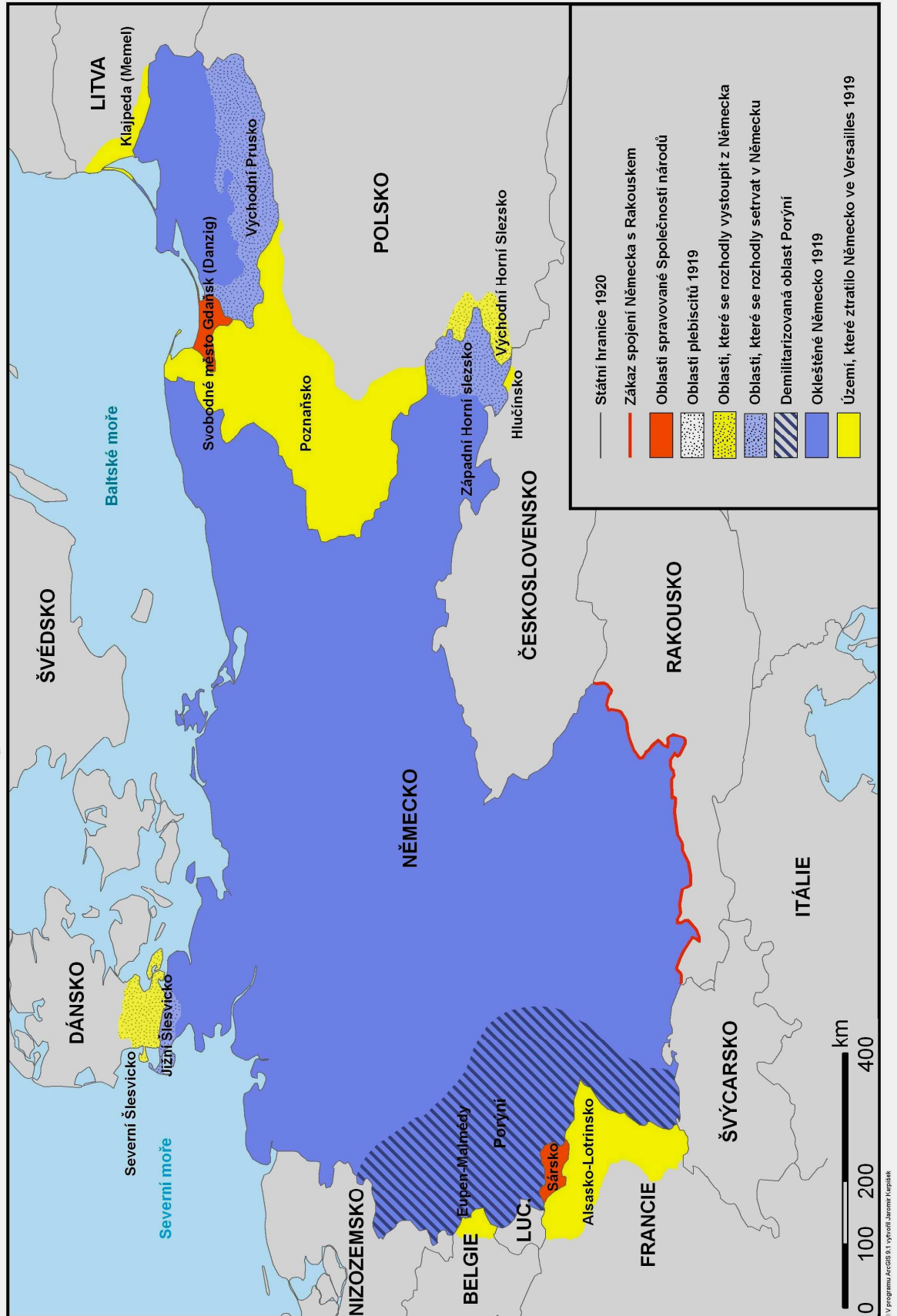
Příloha 1: Balkán v letech 1900-1914

Politická mapa Evropy 1914

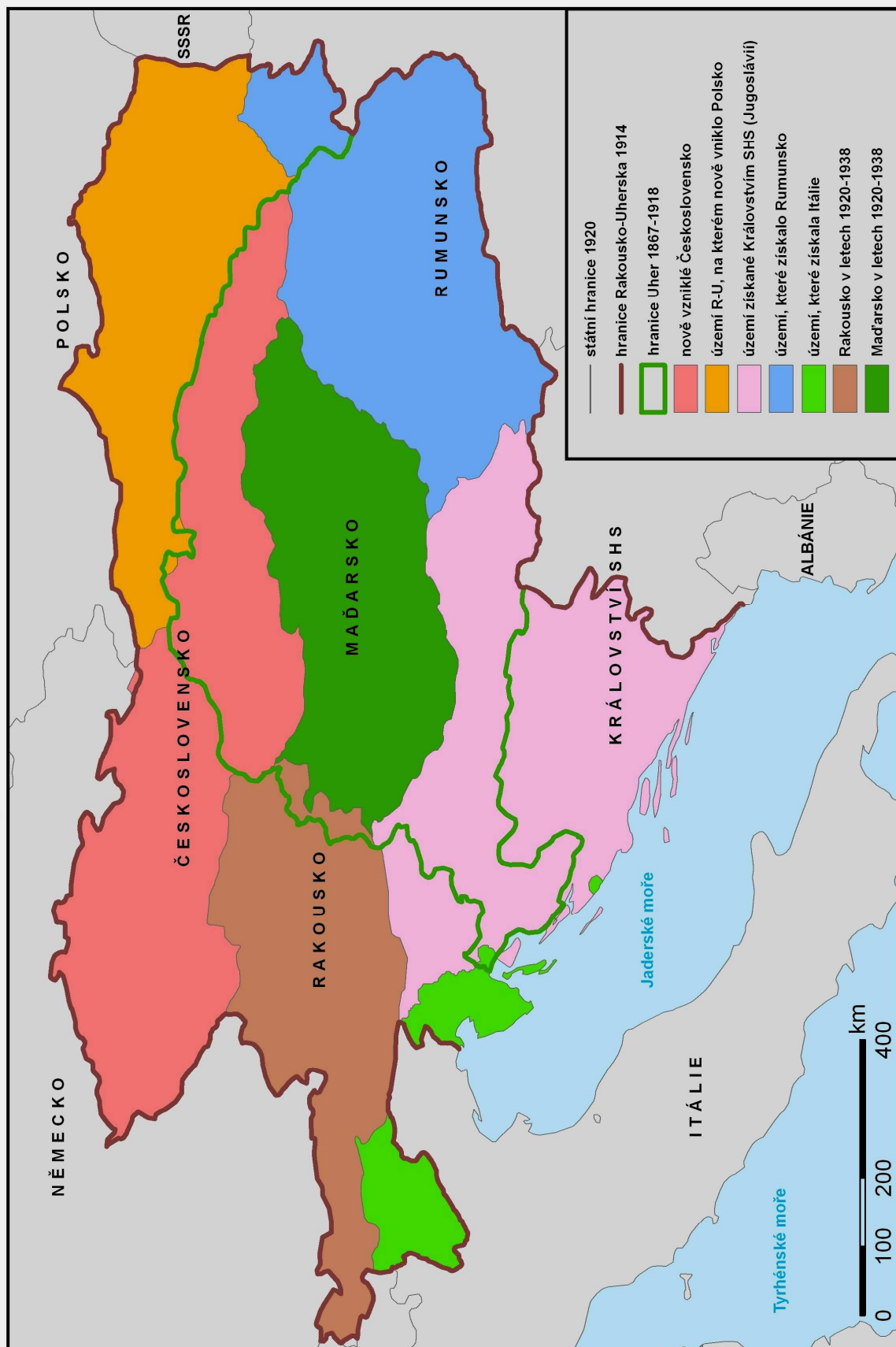
Příloha 2: Politická mapa Evropy 1914

Versailleský mír s Německem 1919

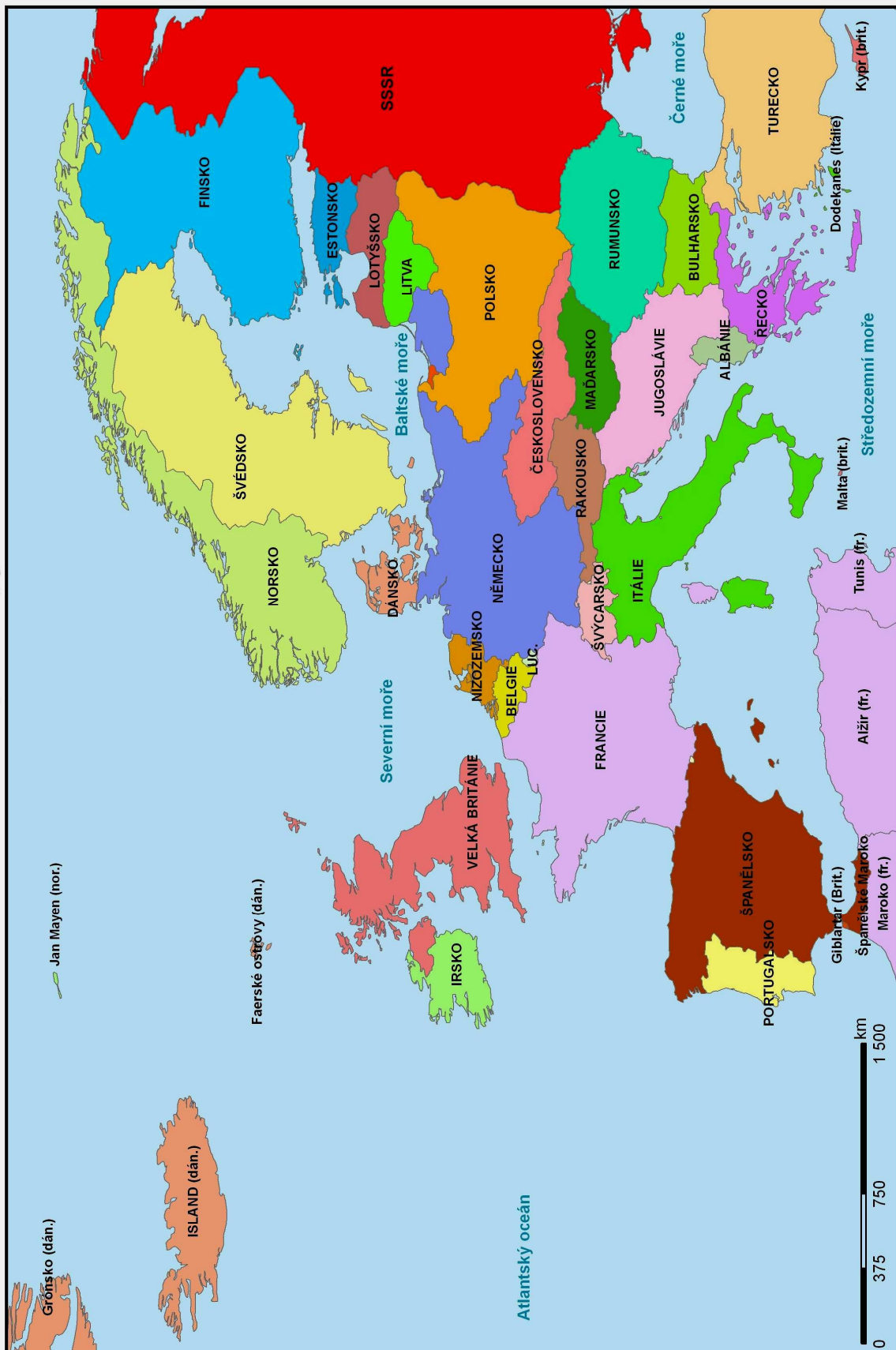
Příloha 3: Versailleský mír s Německem 1919

Rozpad Rakousko-Uherska

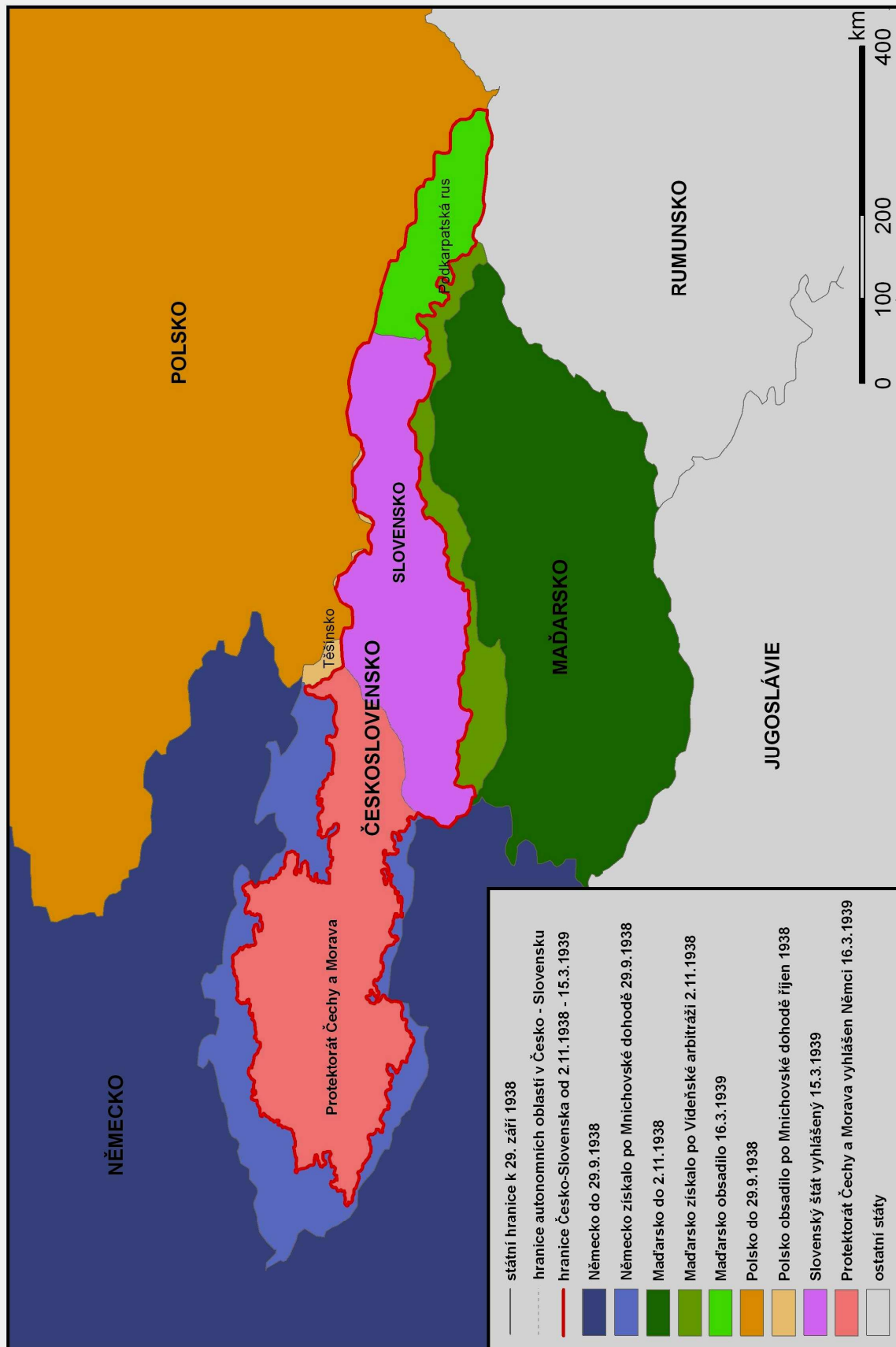
Příloha 4: Rozpad Rakousko-Uherska

Politická mapa Evropy 1937

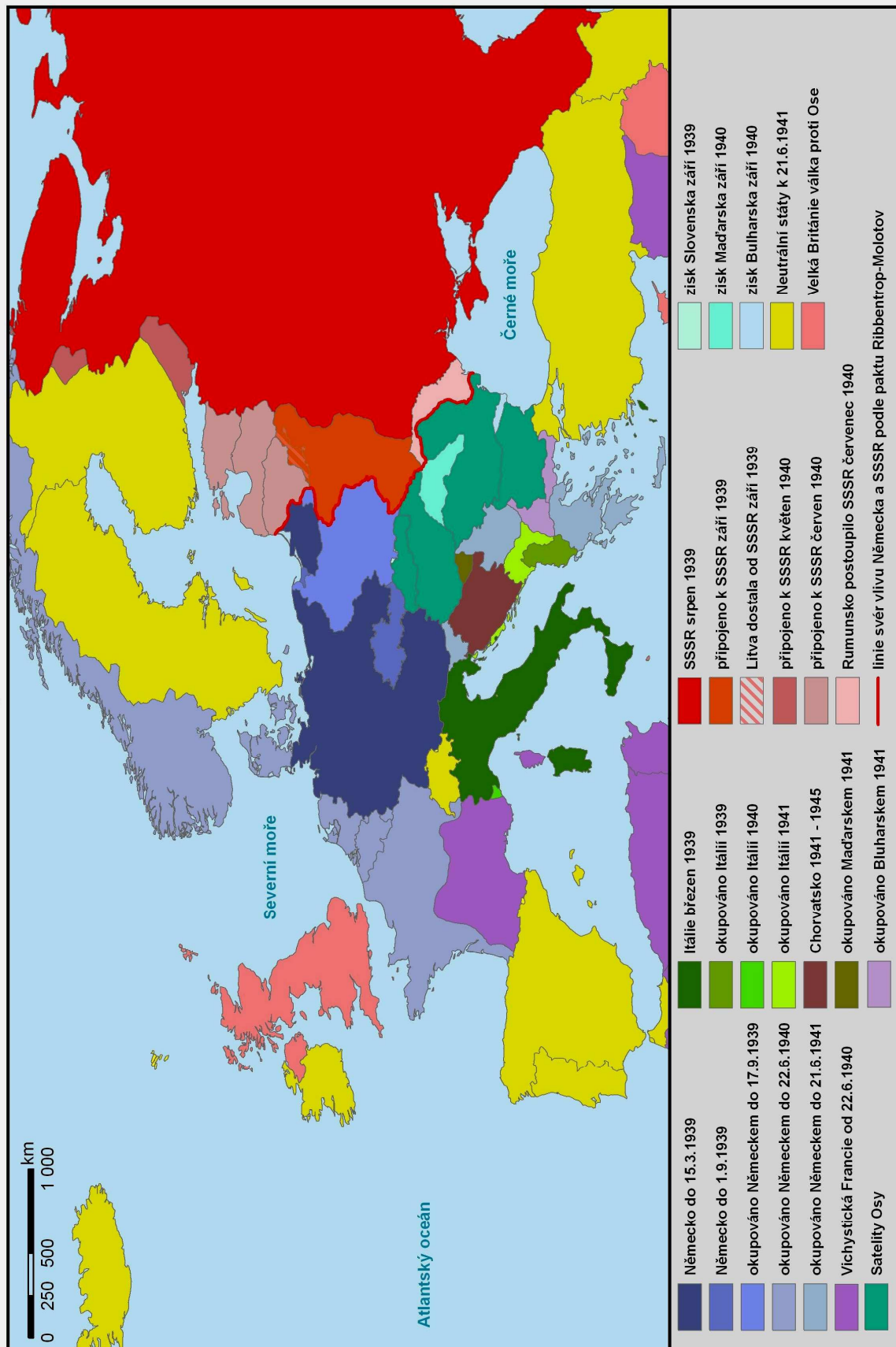
Příloha 5: Politická mapa Evropy 1937

Zánik Československa 1938 - 1939

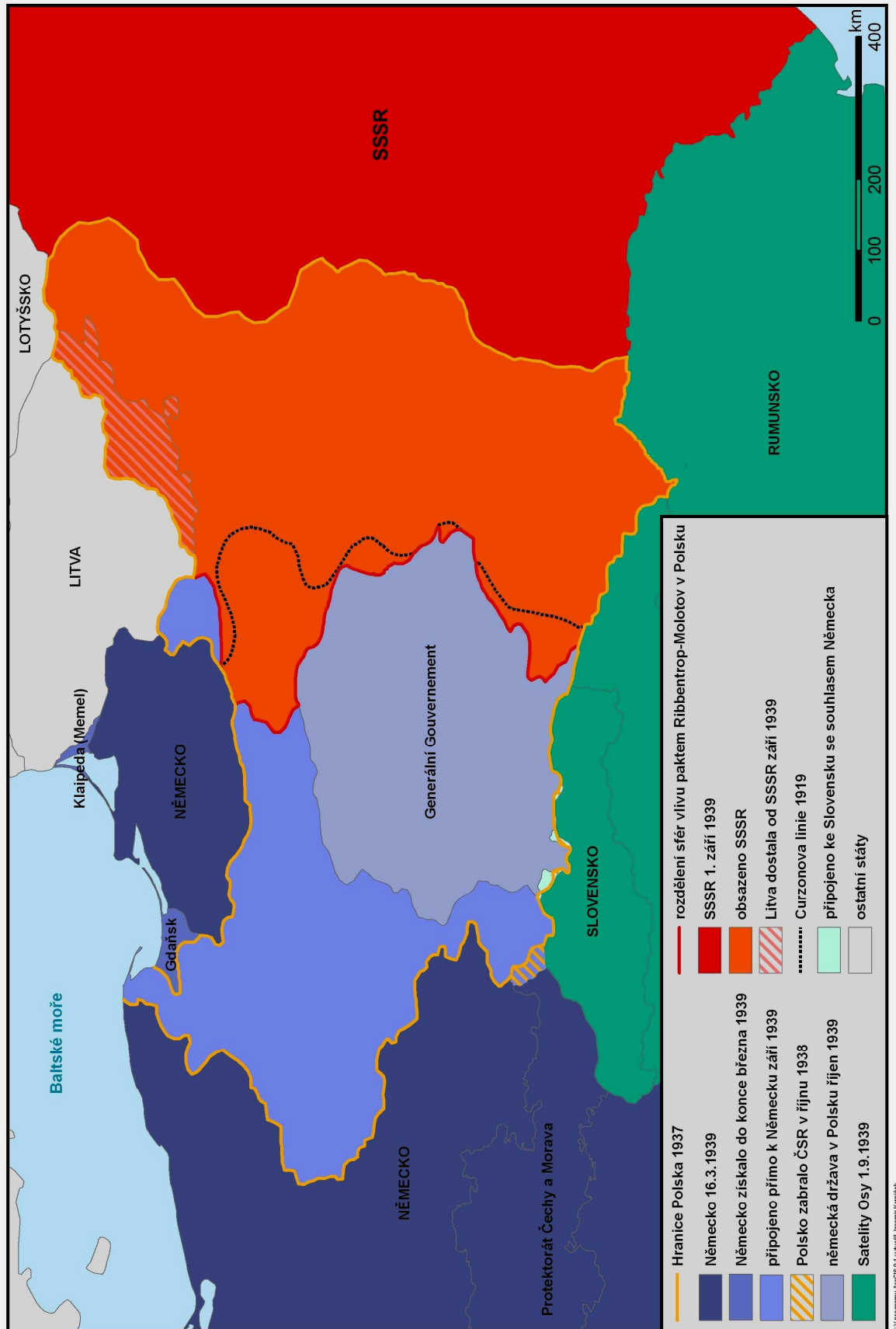
Příloha 6: Zánik Československa 1938-1939

Územní rozmach Osy v Evropě do 21.6.1941

Příloha 7: Územní rozmach Osy v Evropě do 21.6.1941

Porážka Polska září 1939

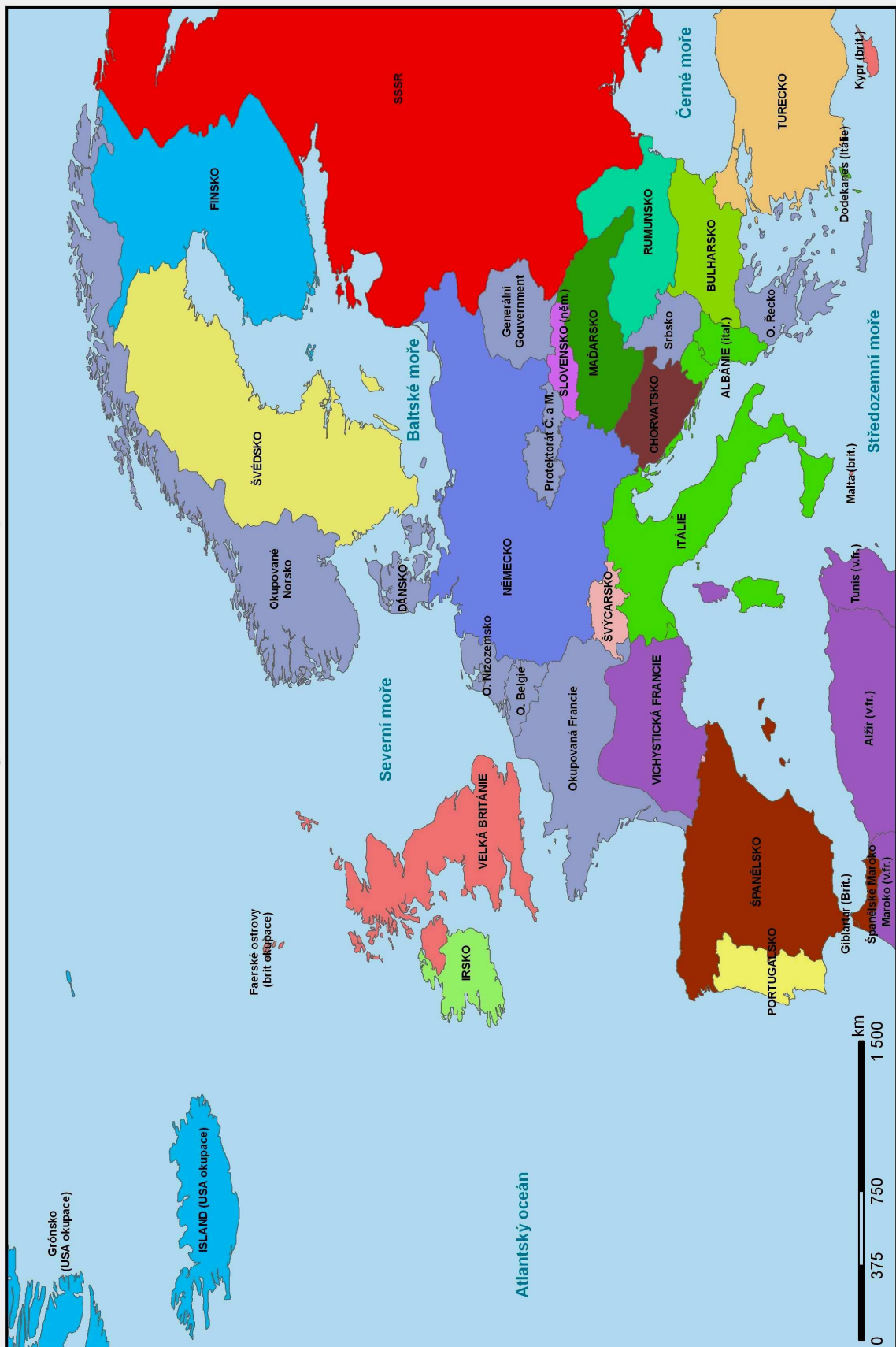
Příloha 8: Porážka Polska září 1939

Finská zimní válka

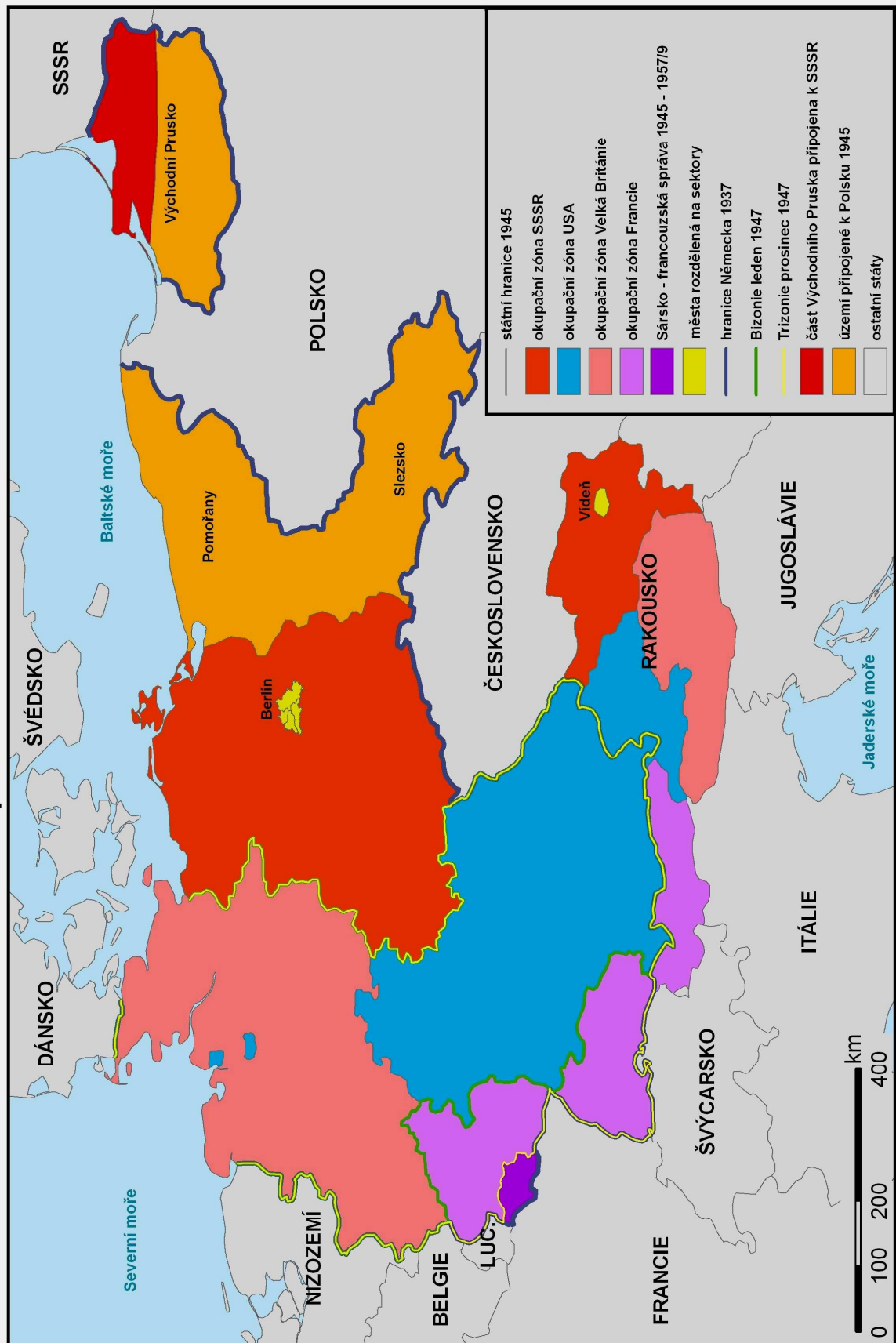
Příloha 9: Finská zimní válka

Hitlerův Nový pořádek v Evropě 1941

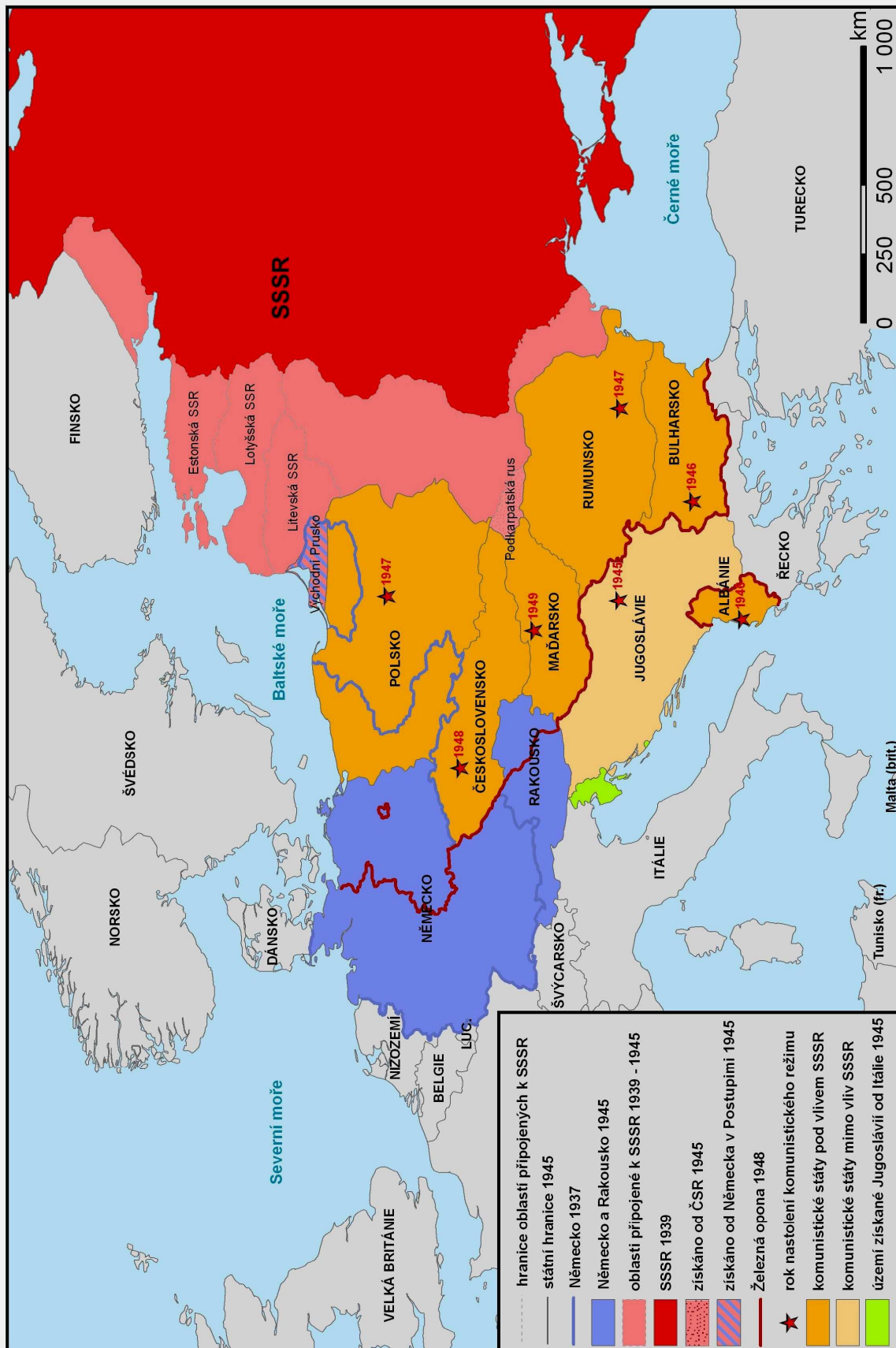
Příloha 10: Hitlerův Nový pořádek v Evropě

Postupimská konference 1945

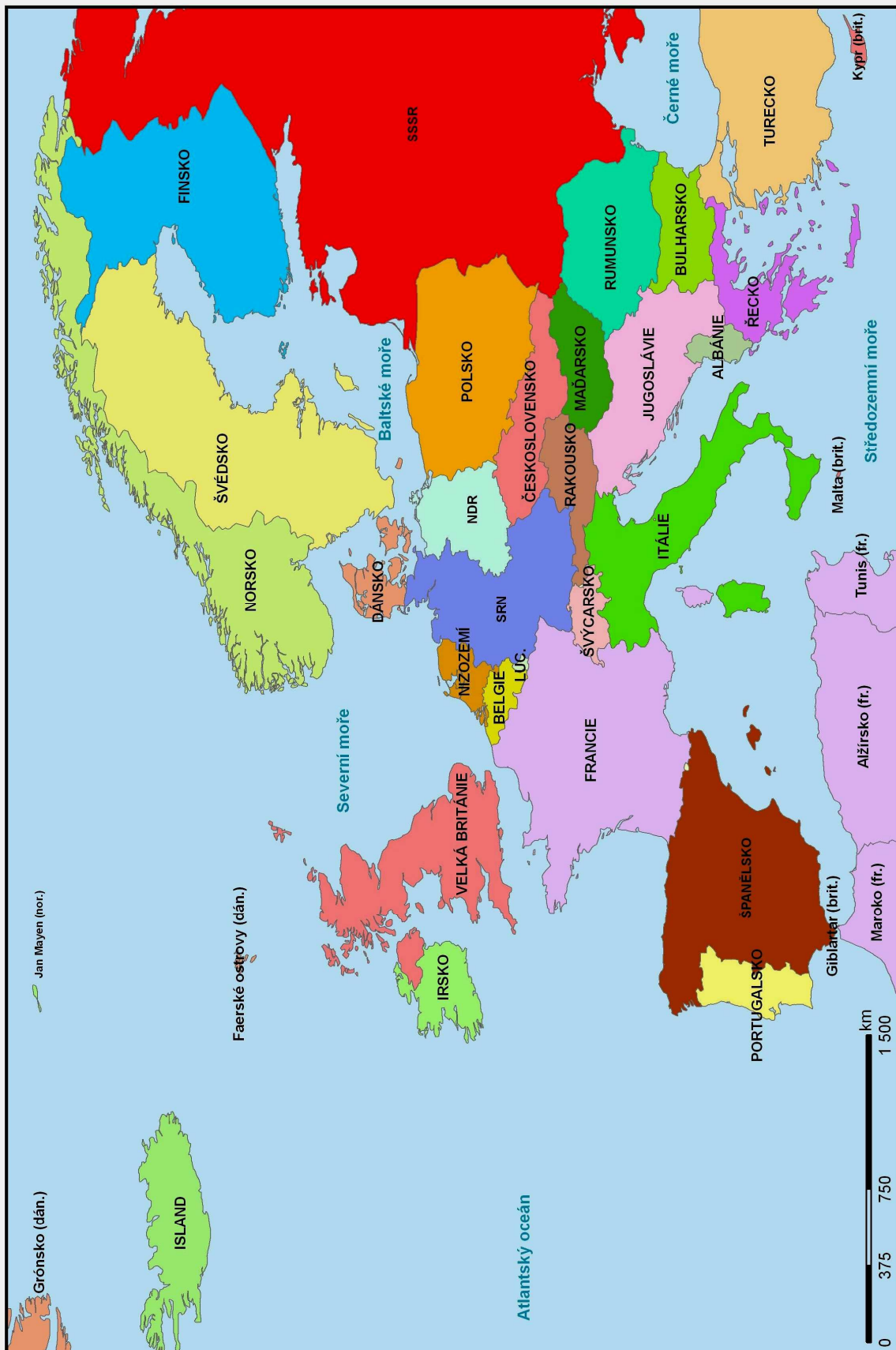
Příloha 11: Postupimská konference 1945

Rozdělená Evropa 1948

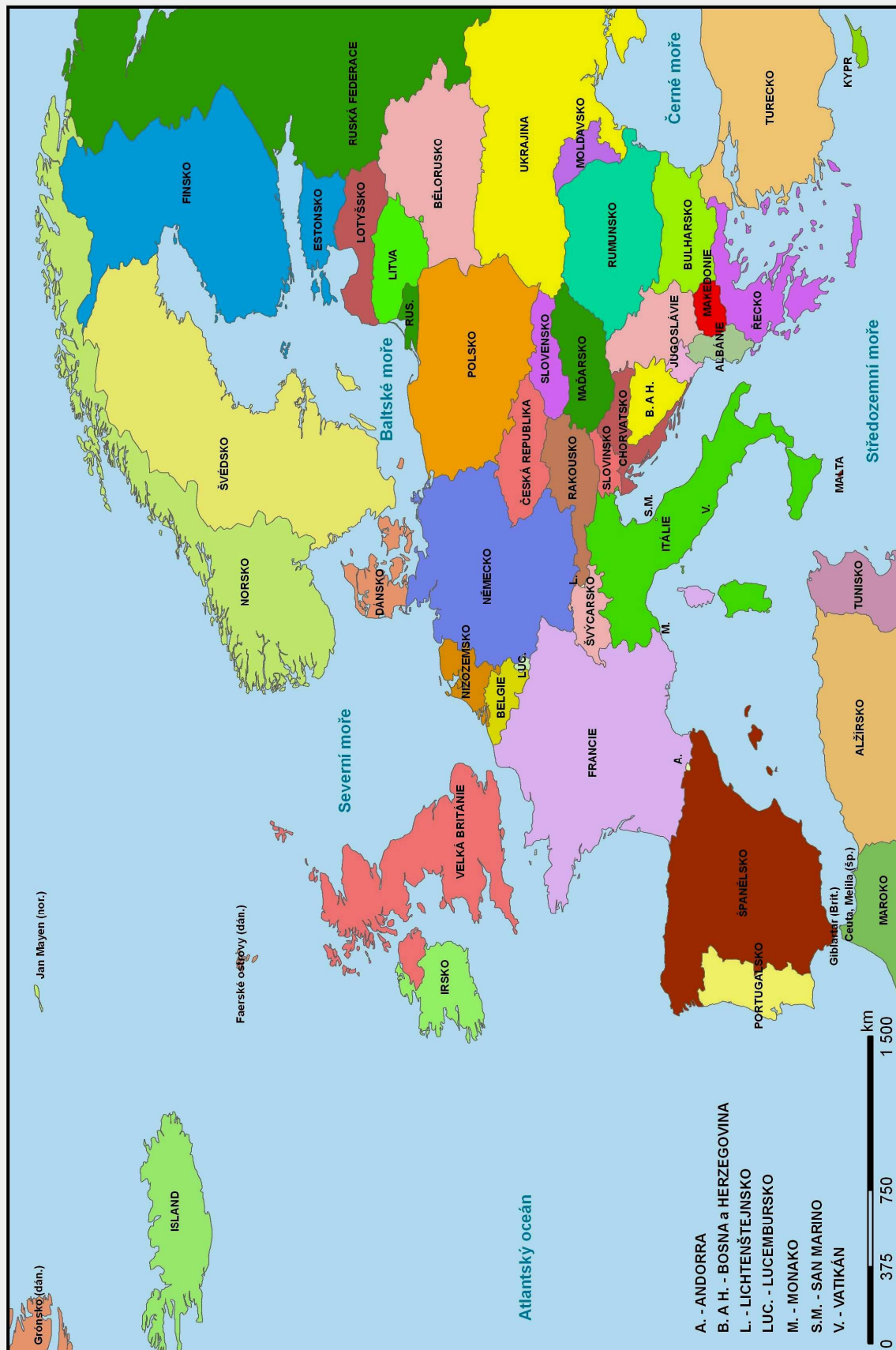
Příloha 12: Rozdělená Evropa 1948

Politická mapa Evropy 1950

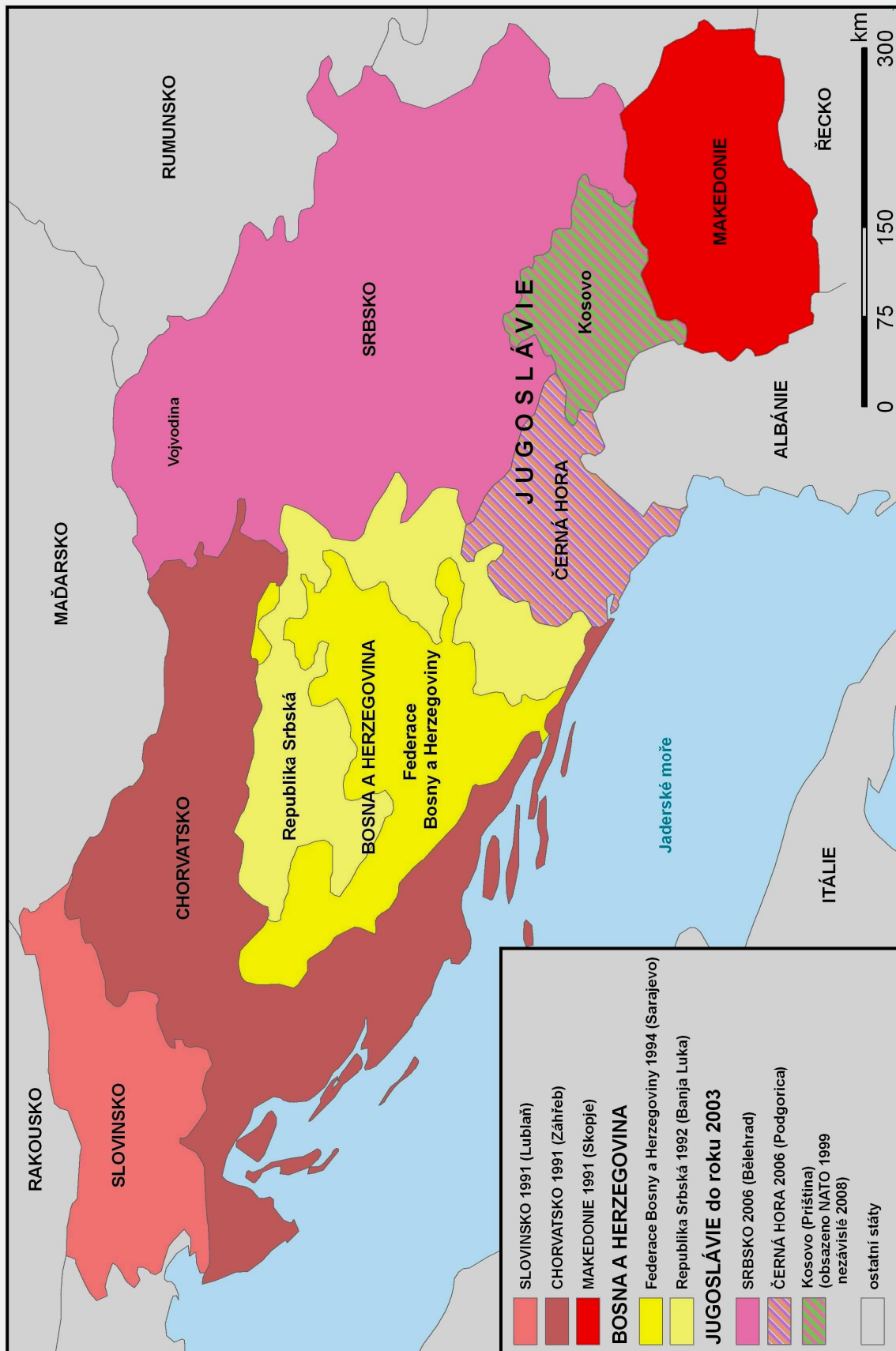
Příloha 13: Politická mapa Evropy 1950

Politická mapa Evropy 1999

Příloha 14: Politická mapa Evropy 1999

Rozpad Jugoslávie 1991 - 2003

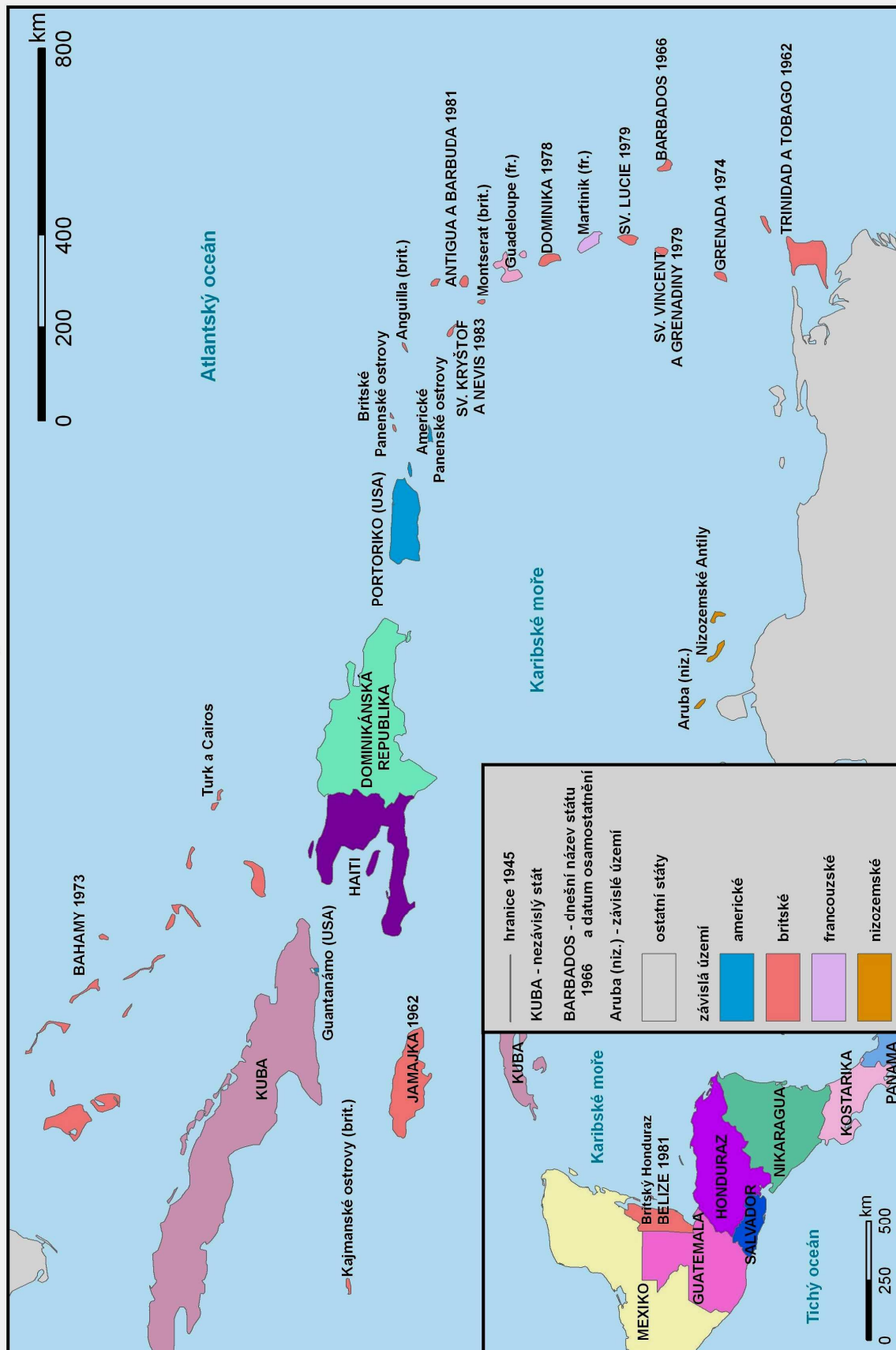
Příloha 15: Rozpad Jugoslávie 1991-2003

Jižní Amerika 1900 - 1945

Příloha 16: Jižní Amerika 1900-1945

Střední Amerika po roce 1945

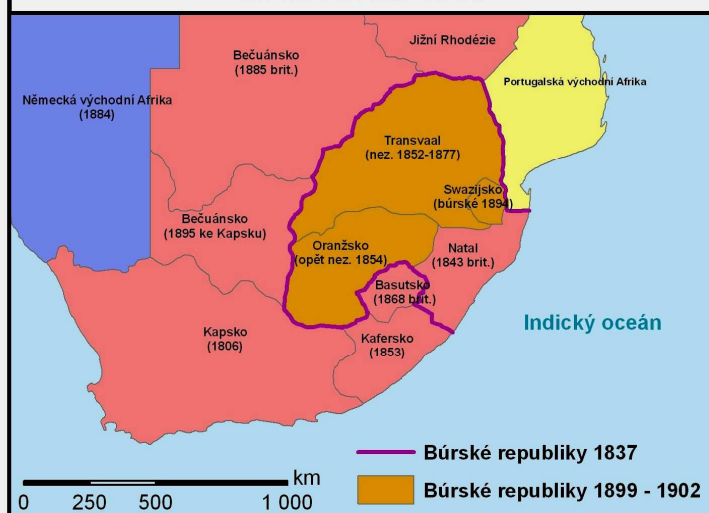

Příloha 17: Střední Amerika po roce 1945

Afrika 1914

Jižní Afrika 1900

— státní hranice 1914

LIBÉRIE - nezávislý stát

Bečuánsko (brit.) - závislé území

■ britské dominium

kolonie

■ britské

■ francouzské

■ německé

■ italské

■ belgické

■ portugalské

■ španělské

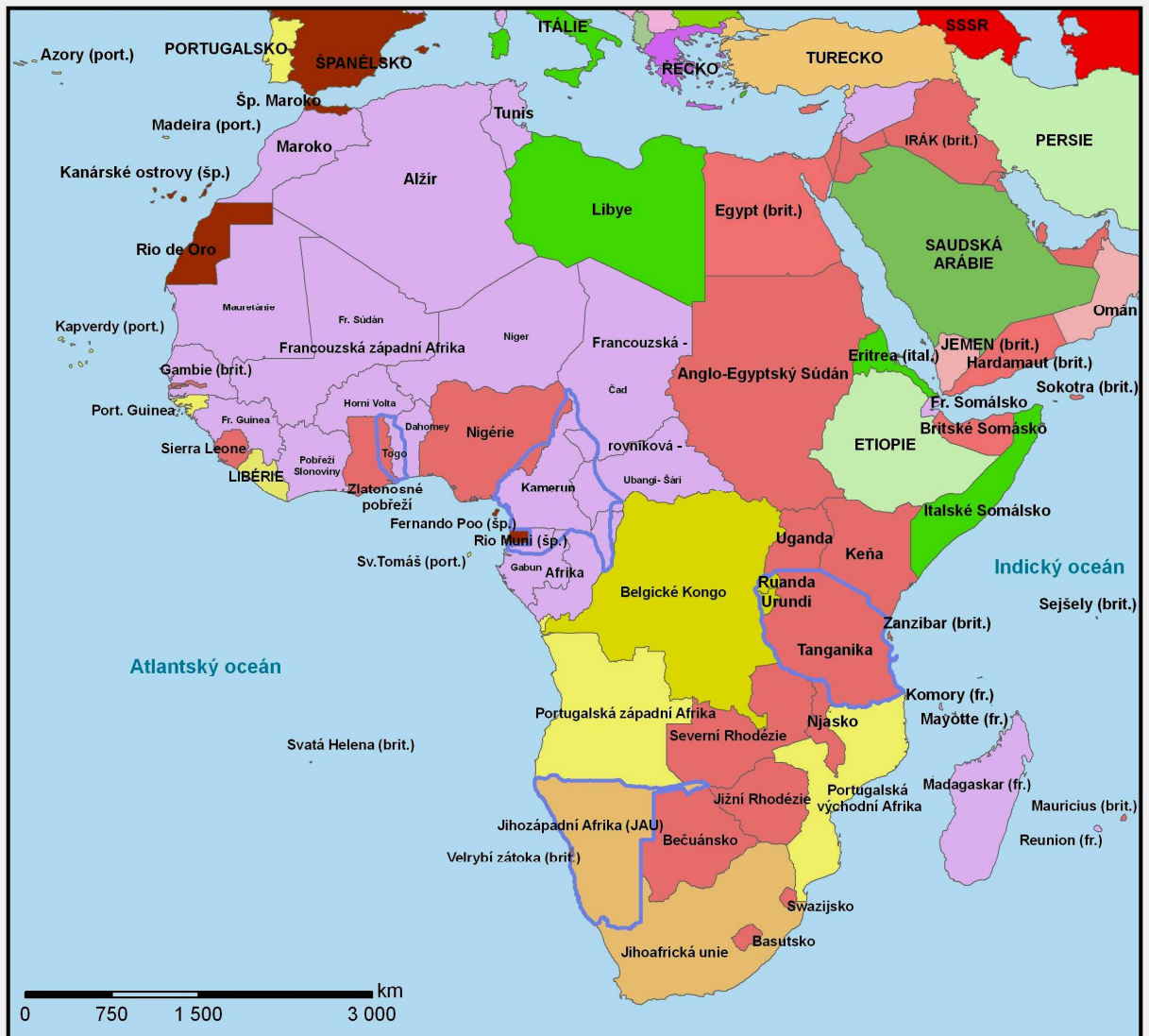
■ Búrské republiky 1837

■ Búrské republiky 1899 - 1902

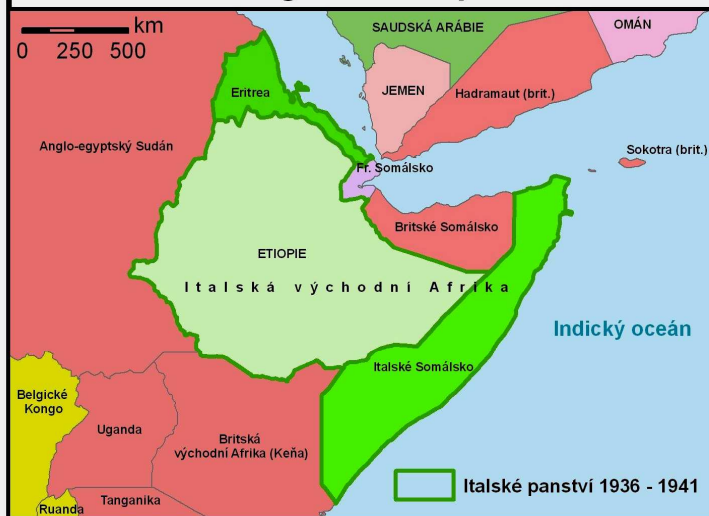
© V programu ArcGIS 9.1 vytvořil Jaronir Karpíšek

Příloha 18: Afrika 1914 & Jižní Afrika 1900

Afrika ve 30. letech 20. století

Italská agrese v Etiopii 1935

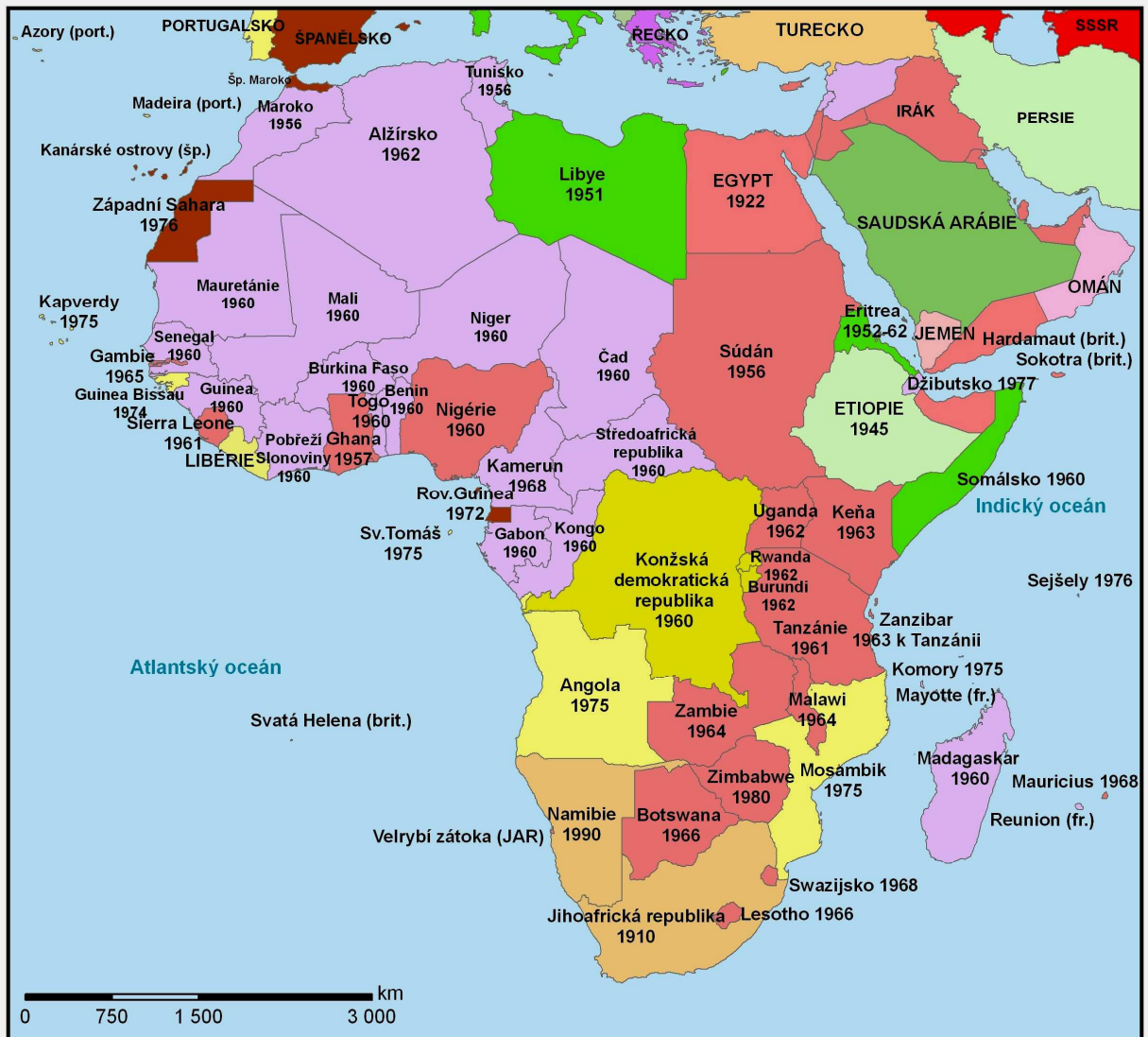

- státní hranice 1930
- LIBÉRIE - nezávislý stát
- EGYPT (brit.) - formálně nezávislý stát
- Bečuánsko (brit.) - závislé území
- britské dominium
- bývalé německé kolonie
- kolonie
 - britské
 - francouzské
 - německé
 - italské
 - belgické
 - portugalské
 - španělské

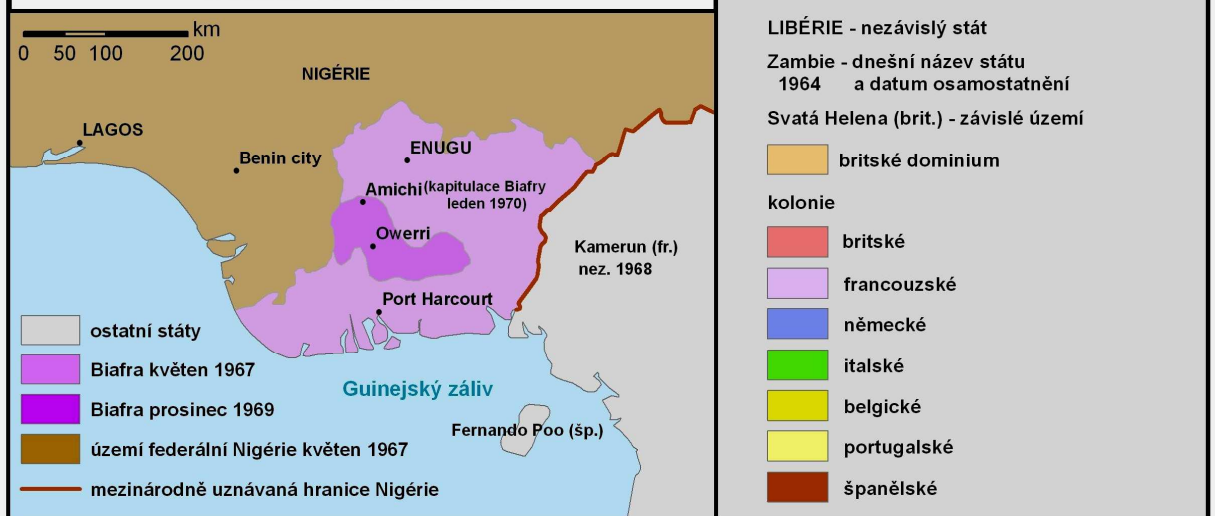
© V programu ArcGIS 9.1 vytvořil Jaromír Karpíšek

Příloha 19: Afrika ve 30. letech 20. století & Italská agrese v Etiopii 1935

Afrika po roce 1945

Konflikt v Biafře 1967

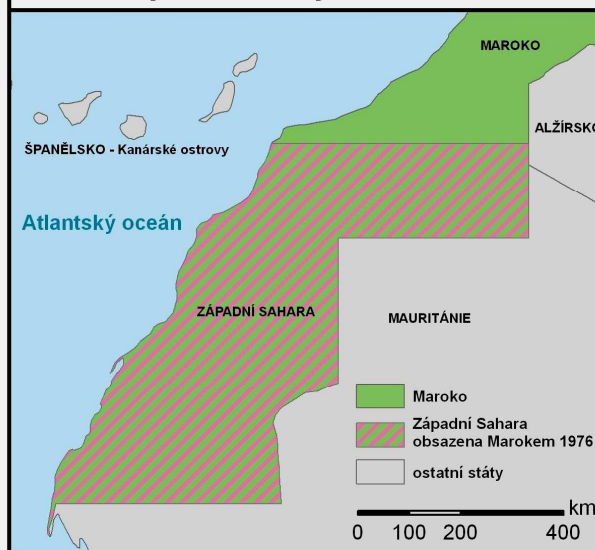
© V programu ArcGIS 9.1 vytvořil Jaromír Karpíšek

Příloha 20: Afrika po roce 1945 & Konflikt v Biafře 1967

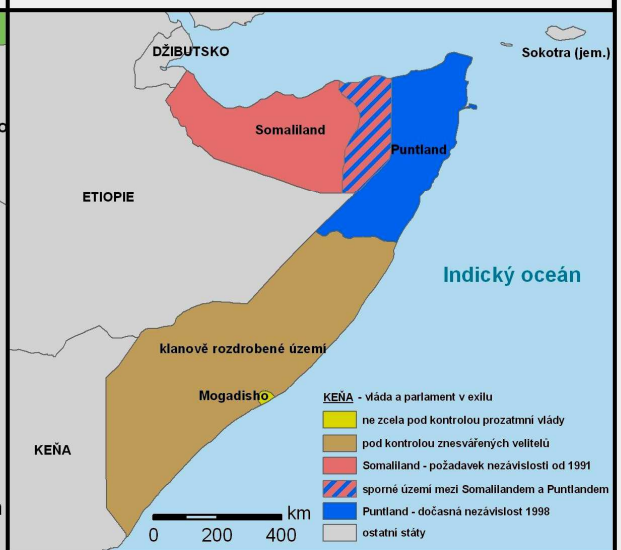
Politická mapa Afriky 1999

Okupovaná Západní Sahara

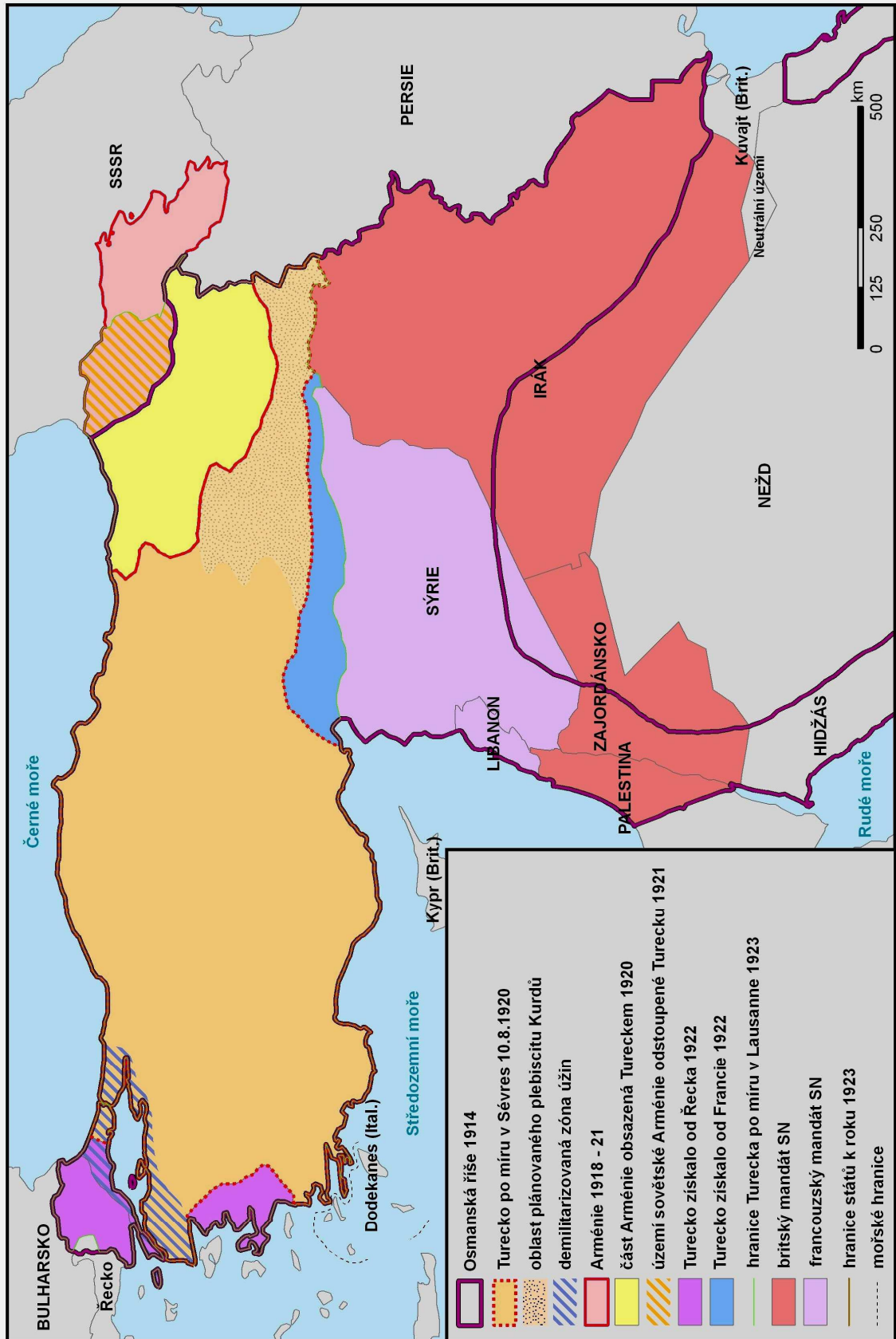

Somálsko - stát v rozkladu

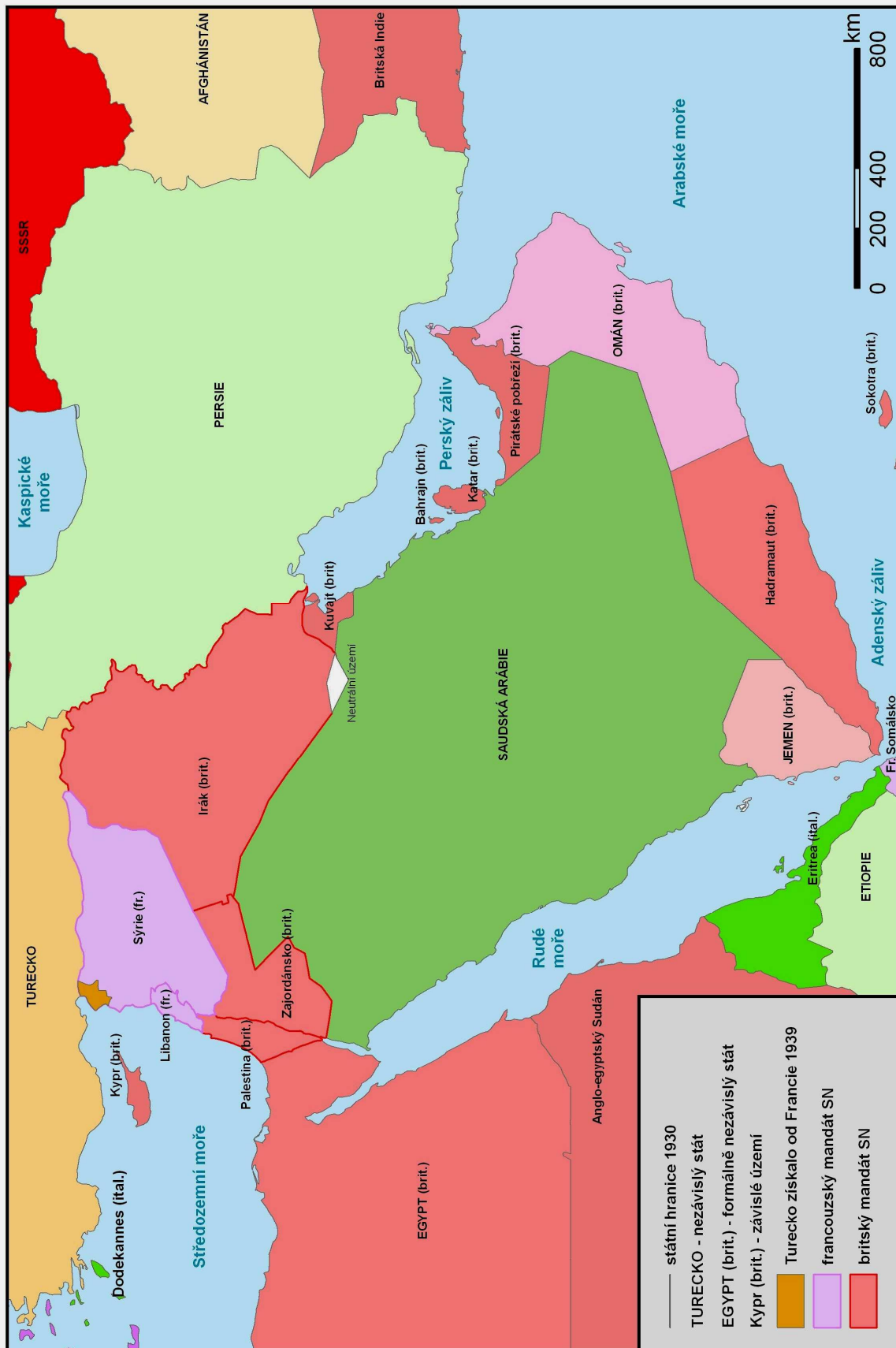
Příloha 21: Afrika 1999 & Okupovaná Záp. Sahara, Somálsko – stát v rozkladu

Turecko po I. světové válce

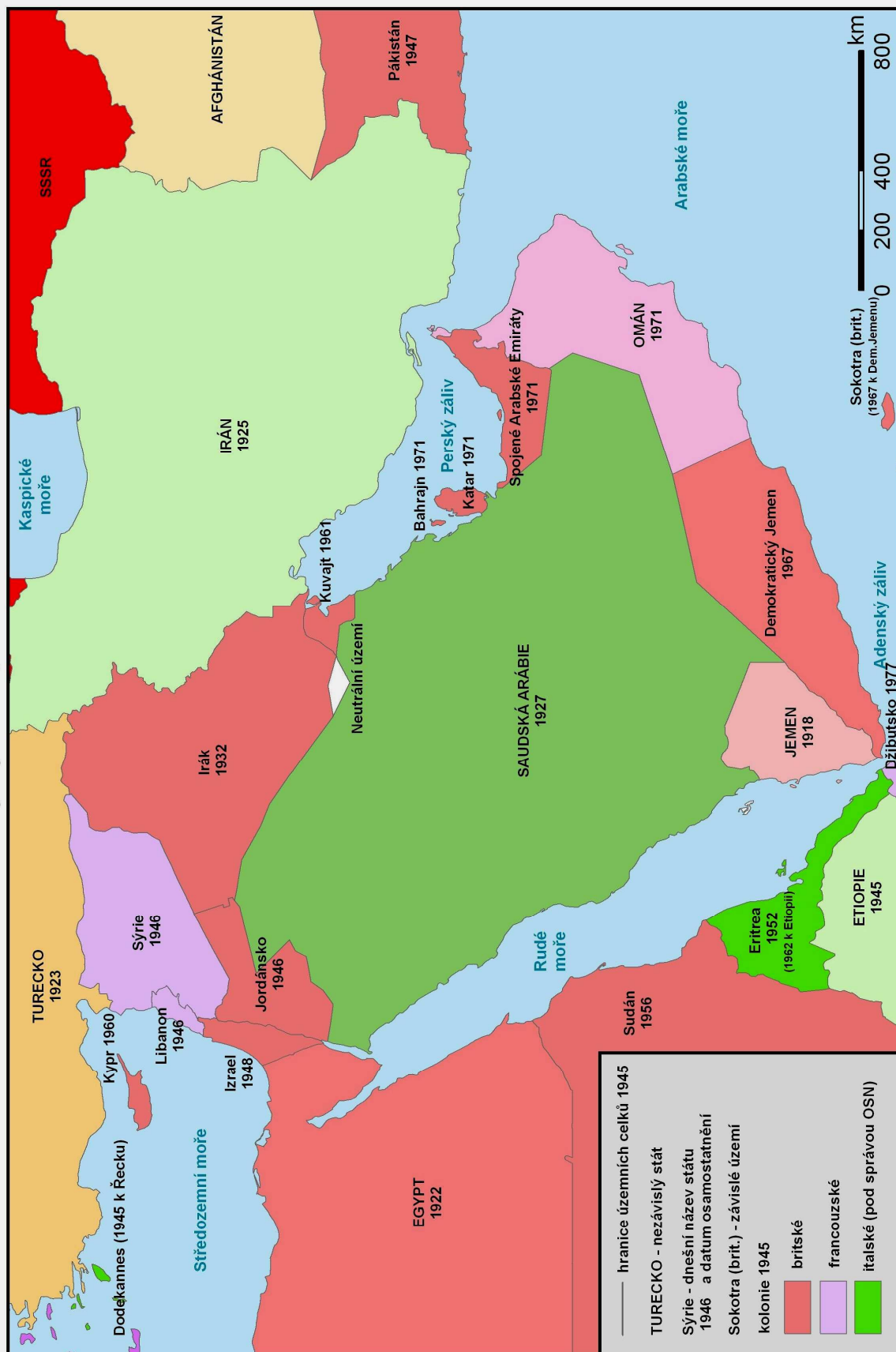
Příloha 22: Turecko po I. světové válce

Blízký východ ve 30. letech 20. století

Příloha 23: Blízký východ ve 30. letech 20. století

Blízký východ po roce 1945

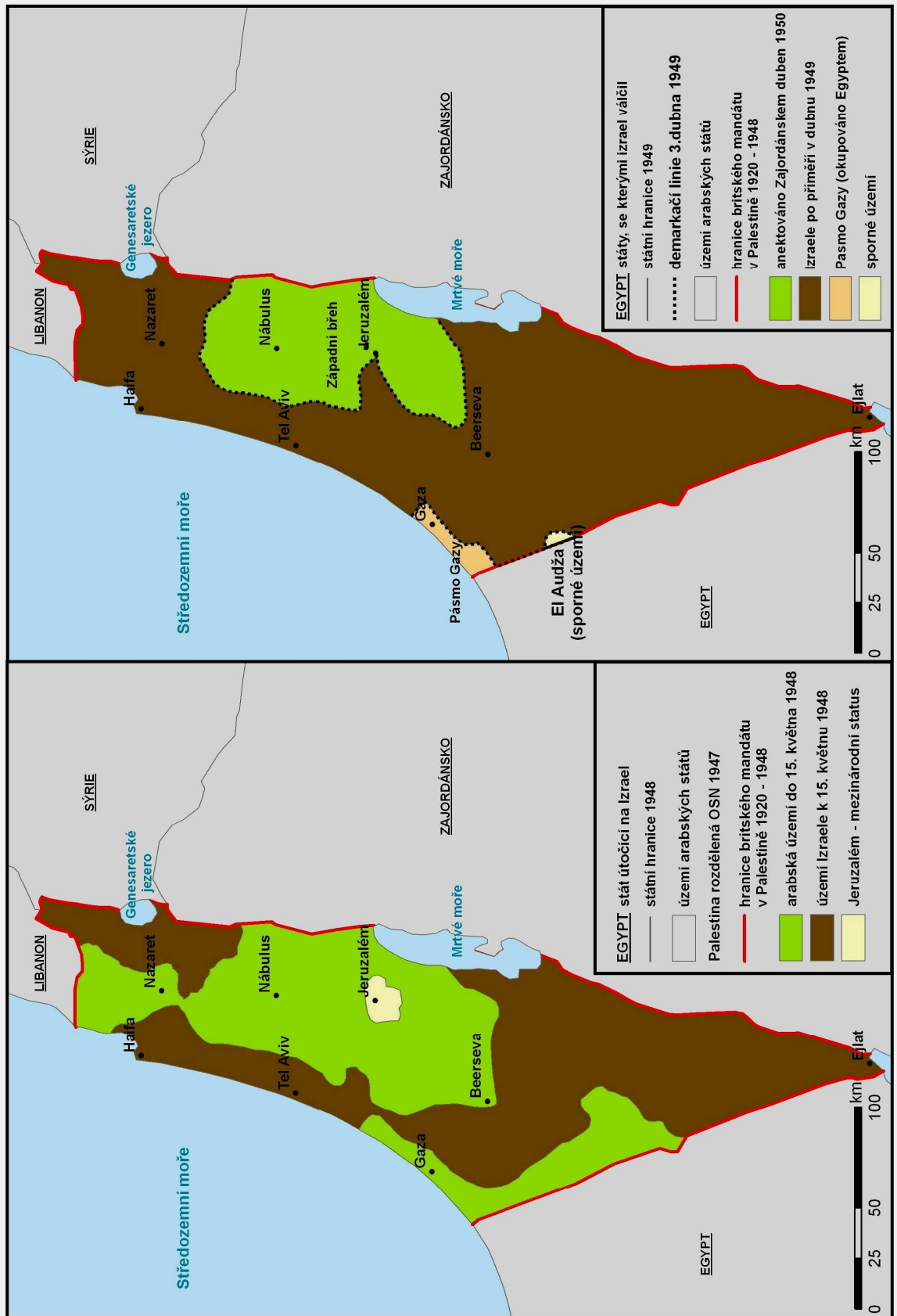
Příloha 24: Blízký východ po roce 1945

Blízký východ 1999

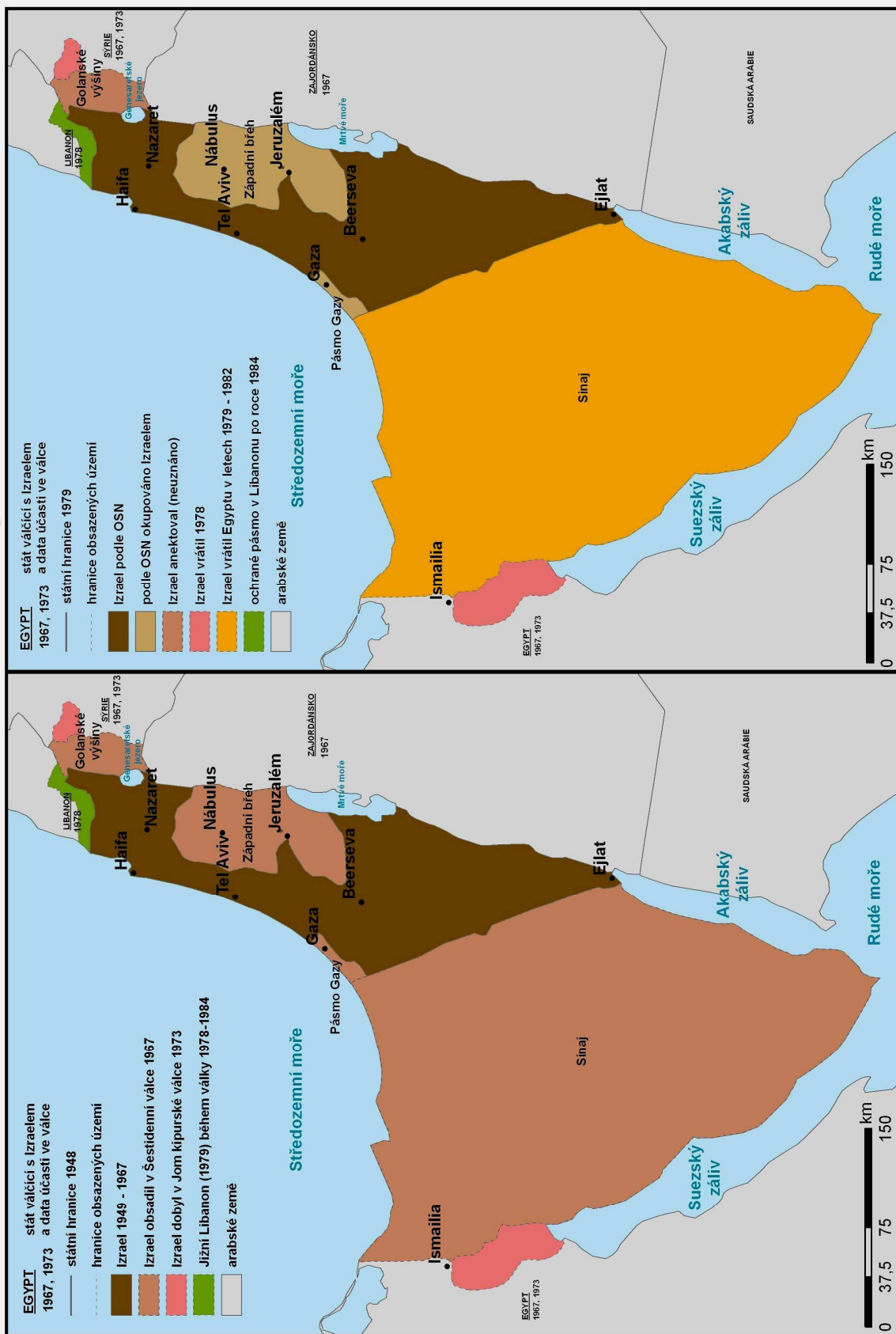
Příloha 25: Blízký východ 1999

Izrael země v obklíčení 1948

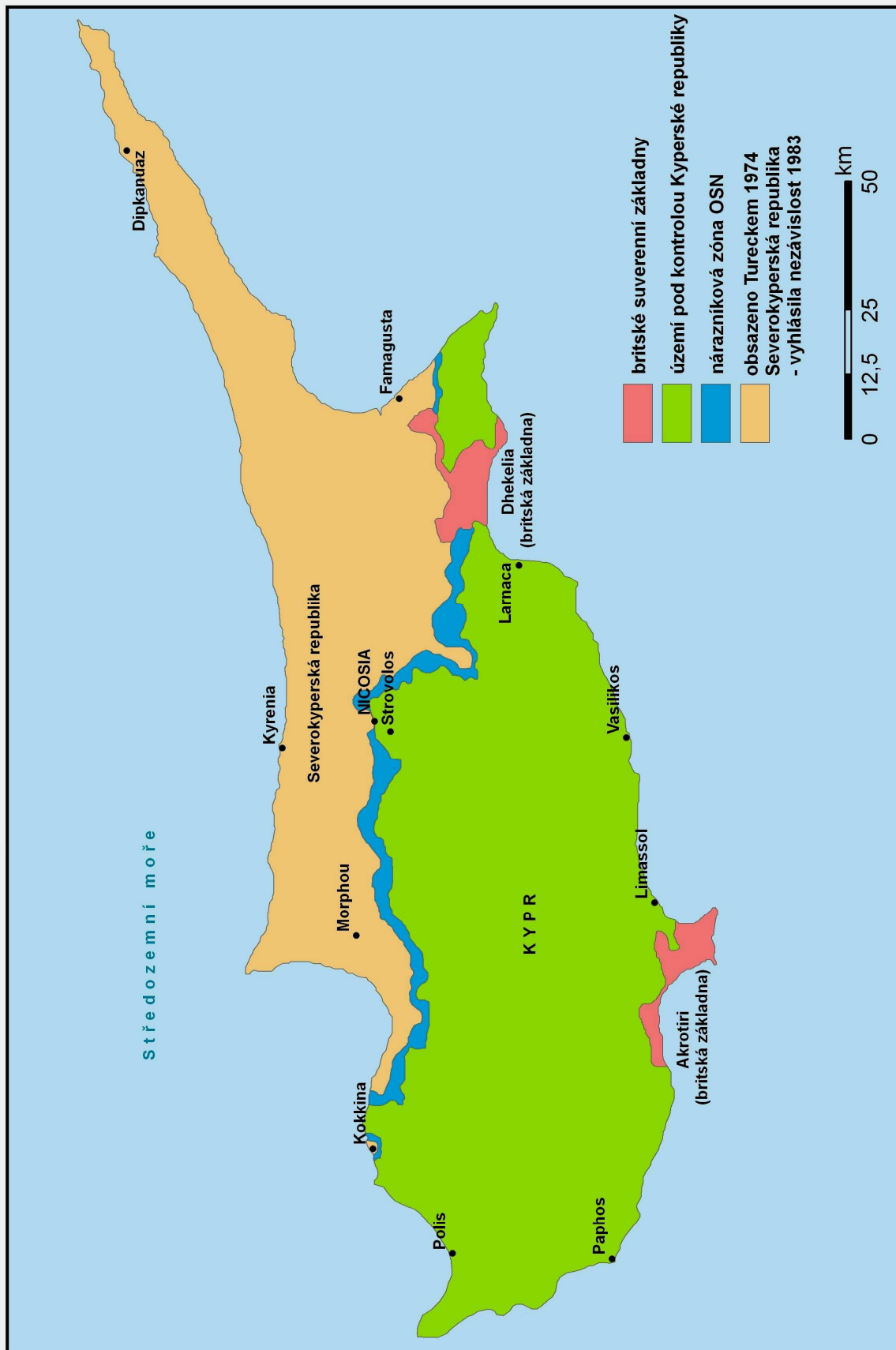
Příloha 26: Izrael země v obklíčení 1948

Izrael - nové konflikty

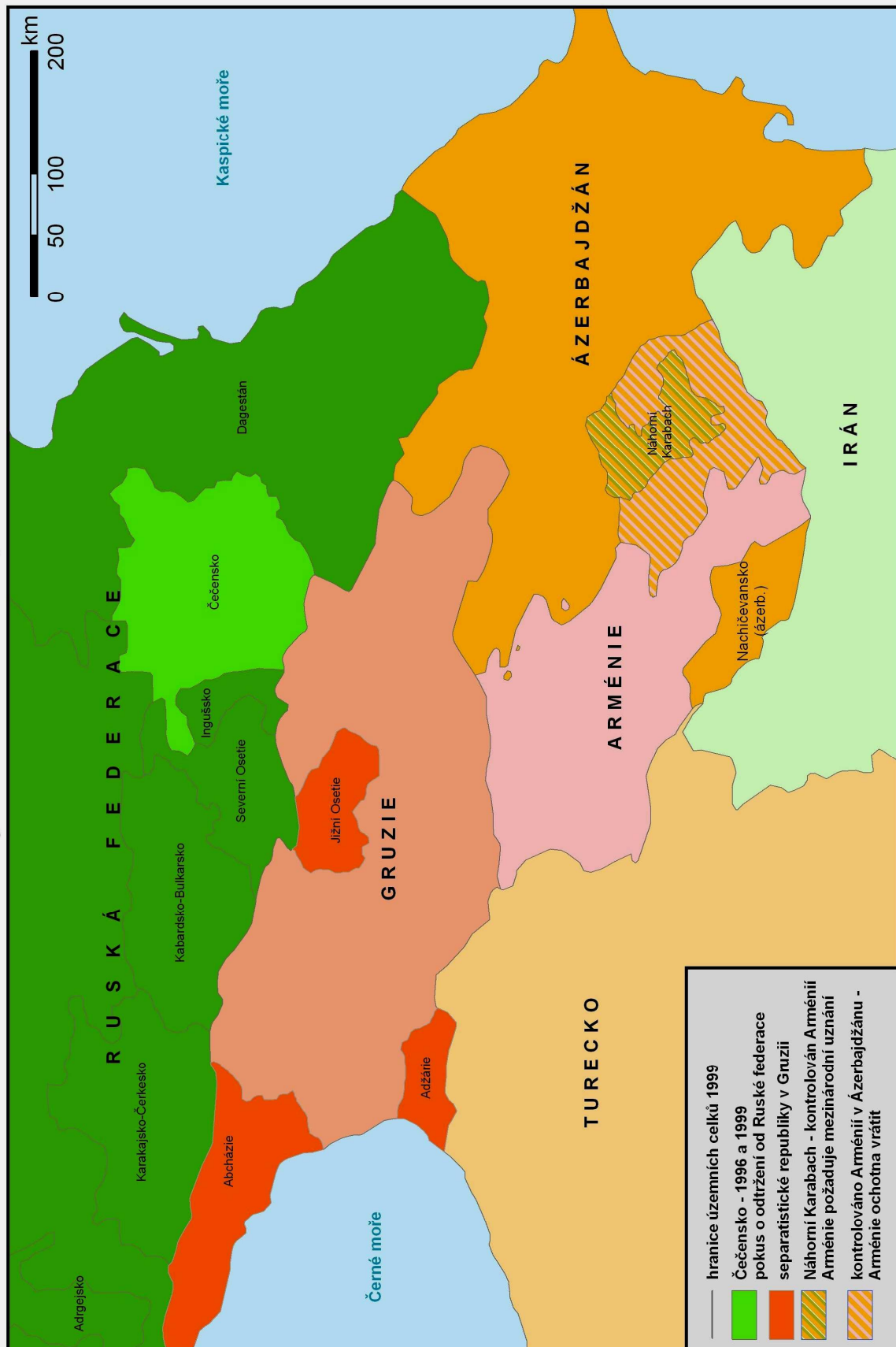
Příloha 27: Izrael - nové konflikty

Kypr - rozdělená země 1974

Příloha 28: Kypr - rozdělená země

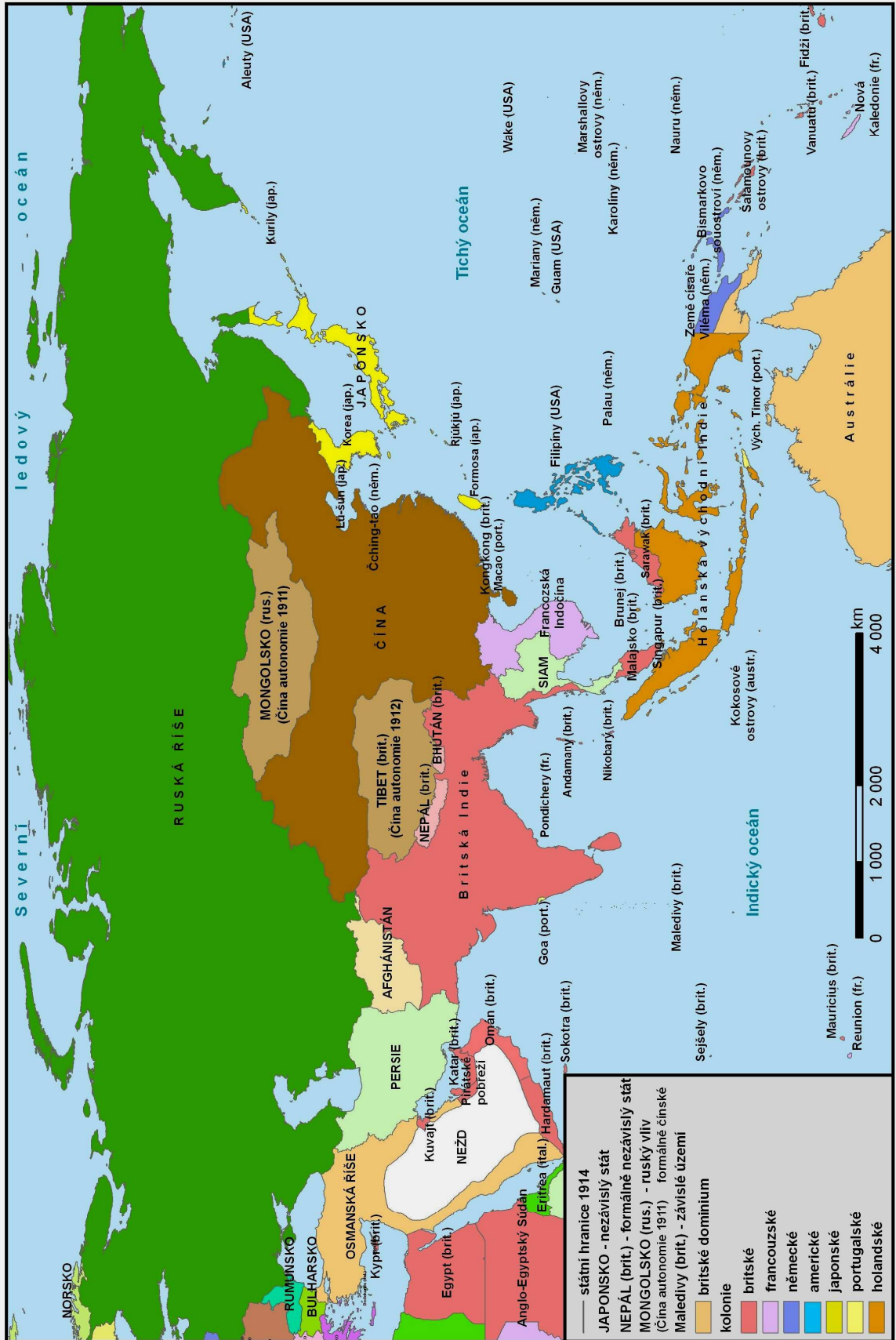
Neklidný Kavkaz - oblast separatismu

© V programu KEDBS 1 vytvořil Jaromír Křípáček

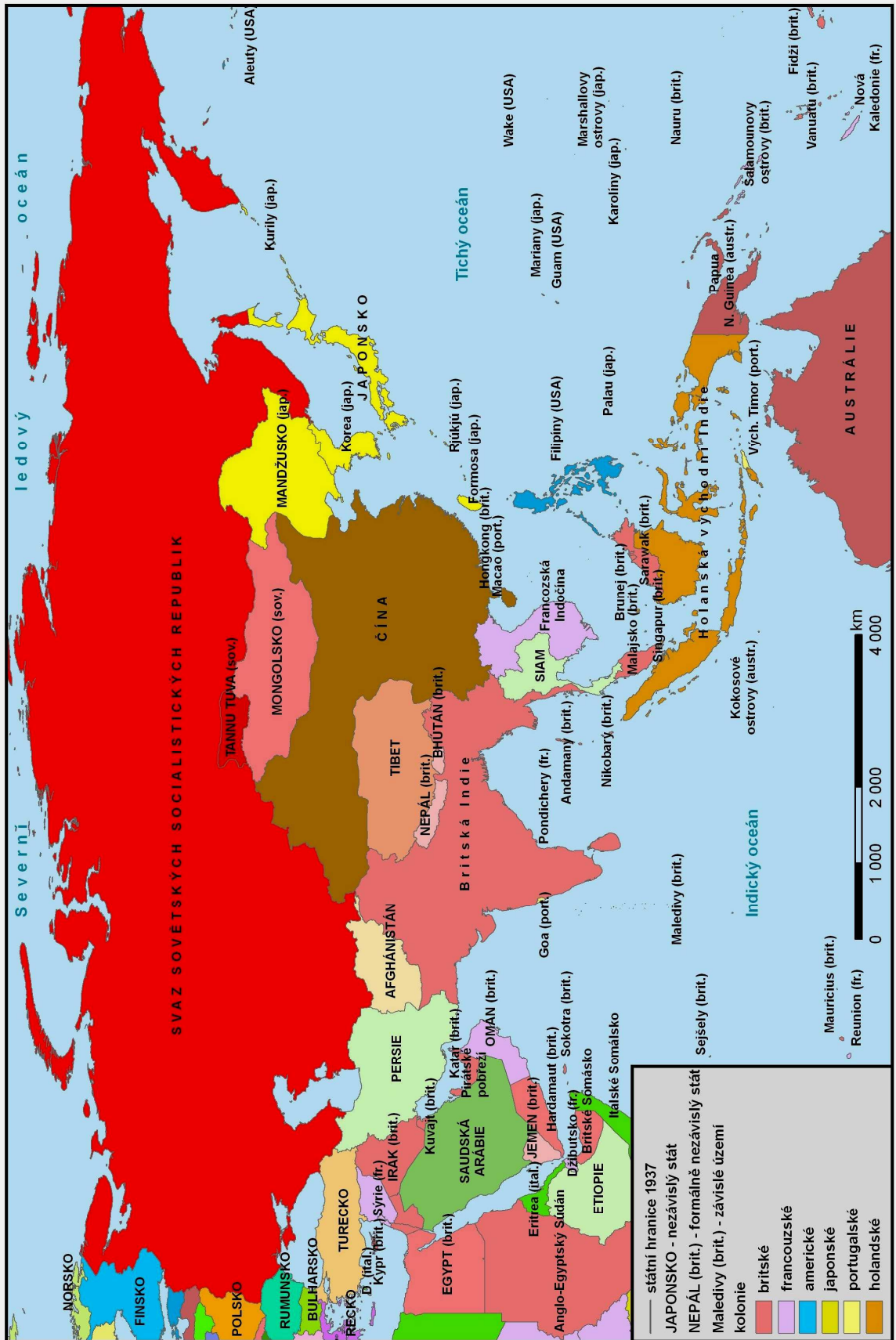
Příloha 29: Neklidný Kavkaz – oblast separatismu

Politická mapa Asie 1914

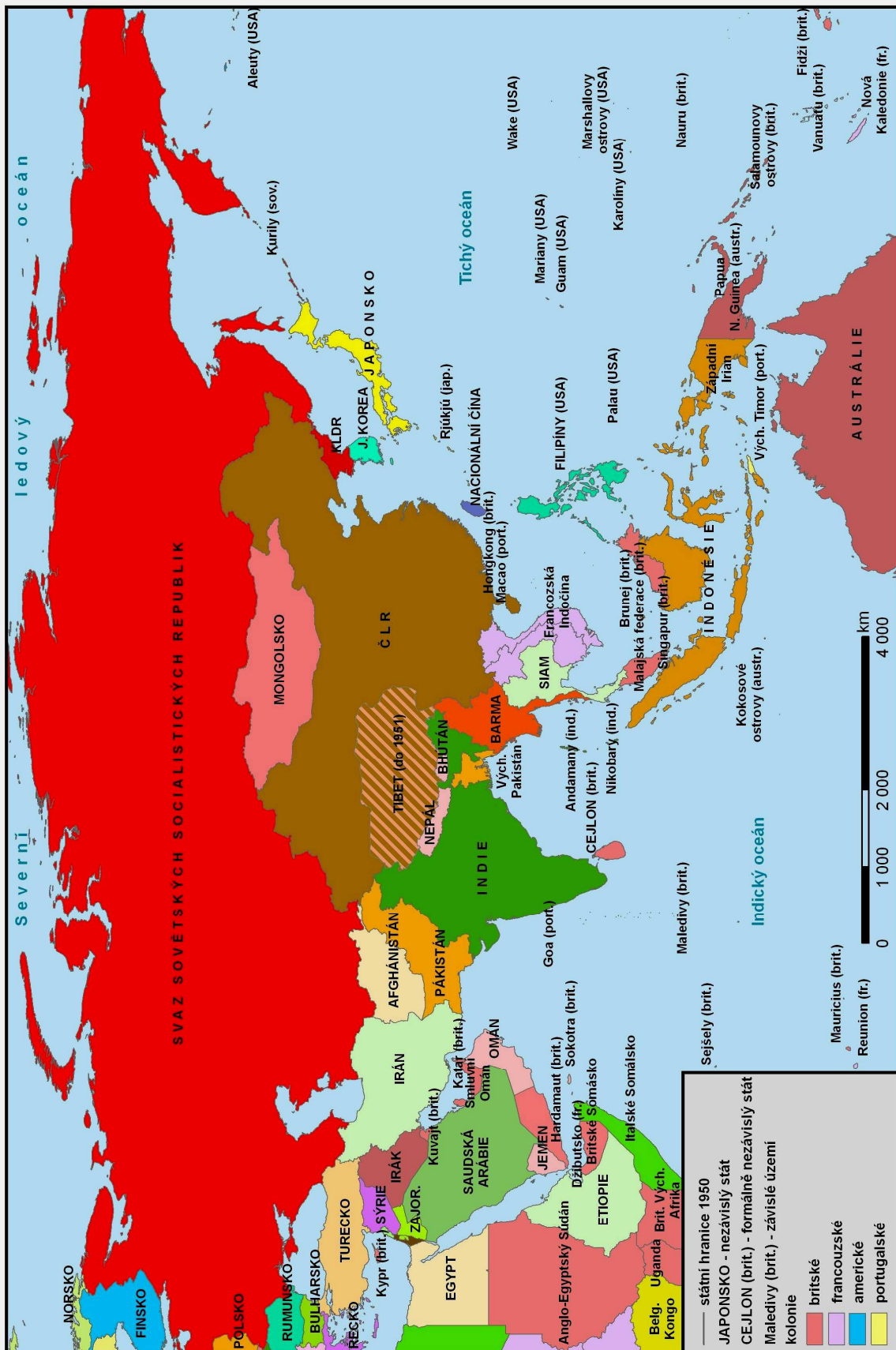
Příloha 30: Politická mapa Asie 1914

Politická mapa Asie 1937

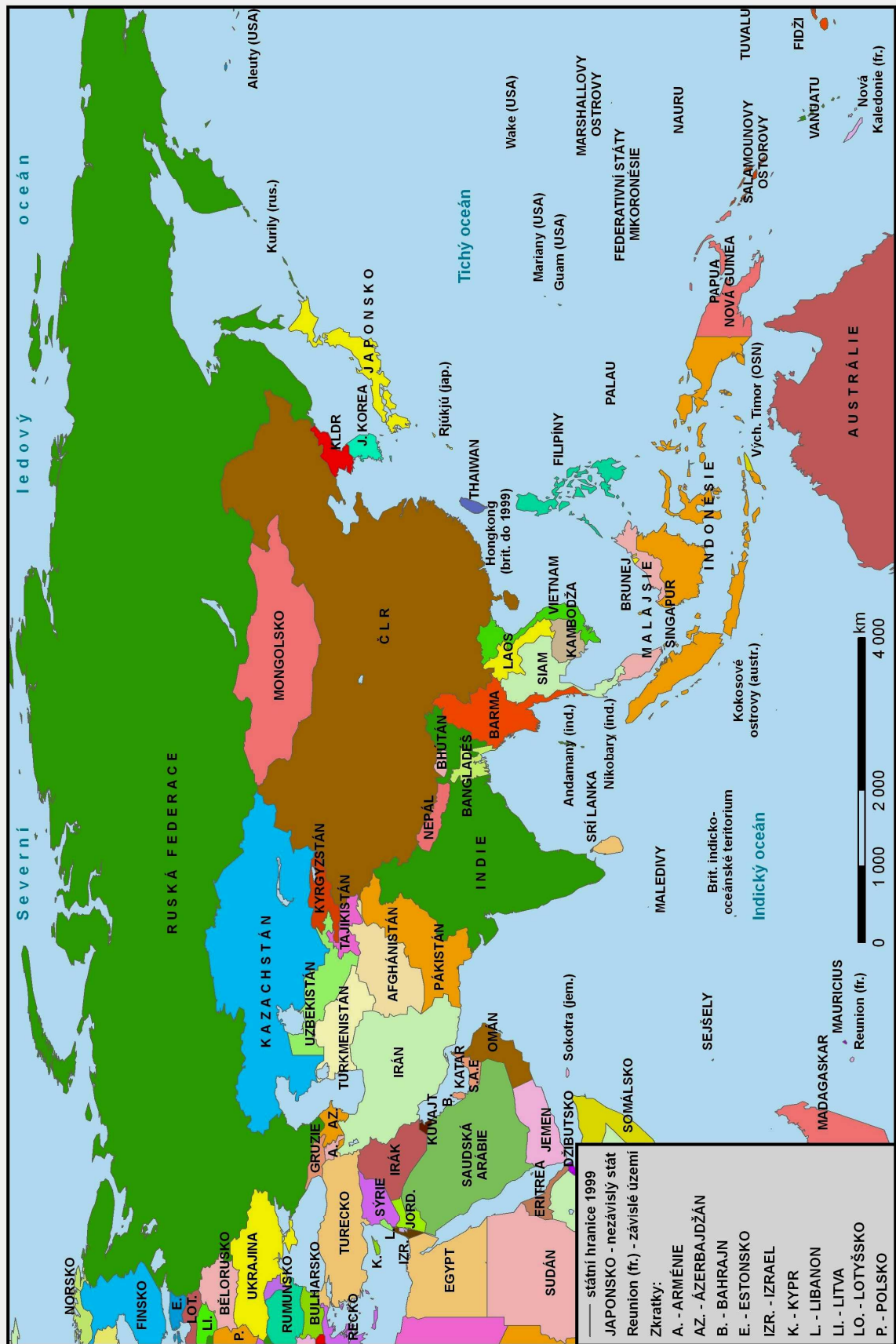
Příloha 31: Politická mapa Asie 1937

Politická mapa Asie 1950

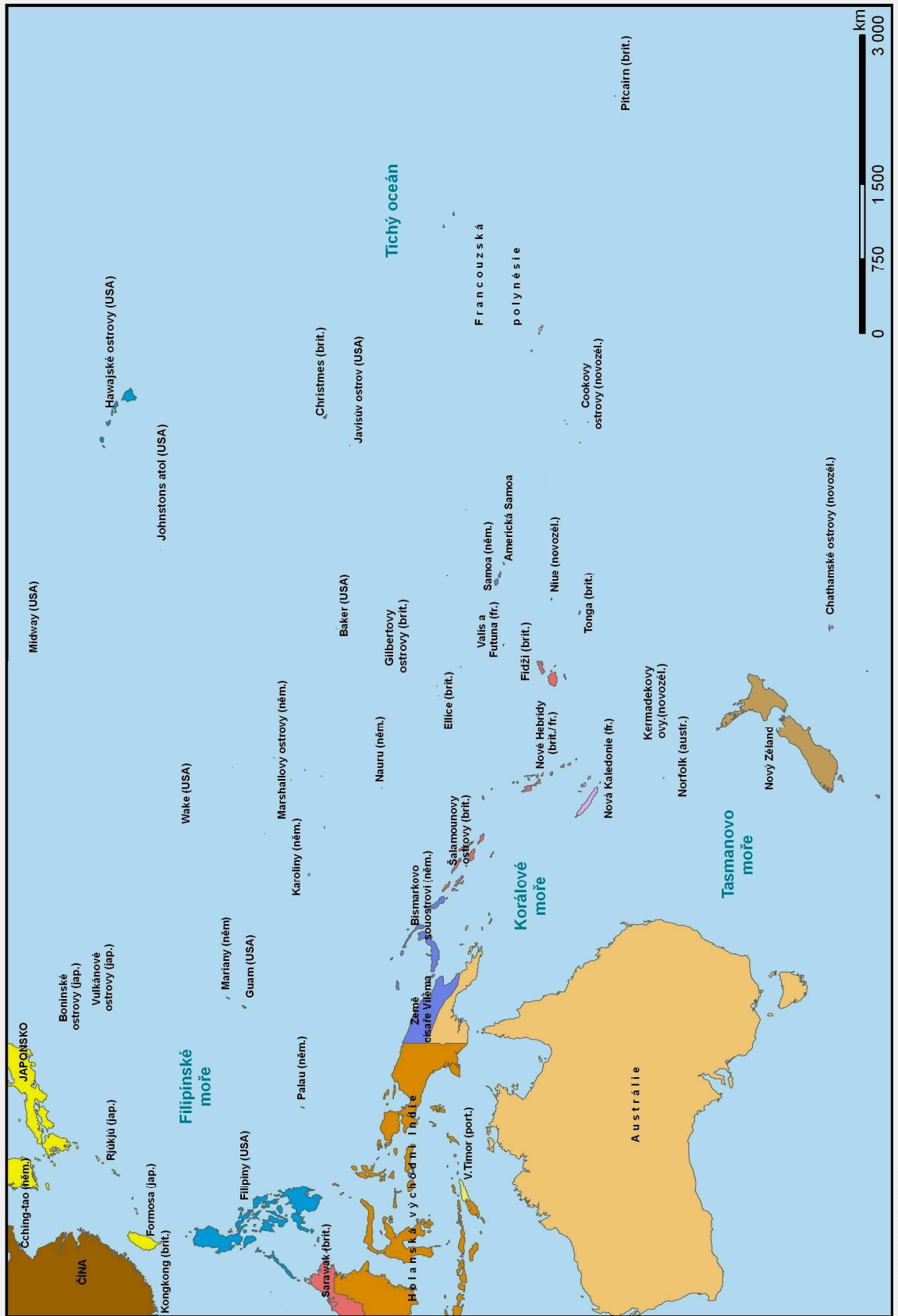
Příloha 32: Politická mapa Asie 1950

Politická mapa Asie 1999

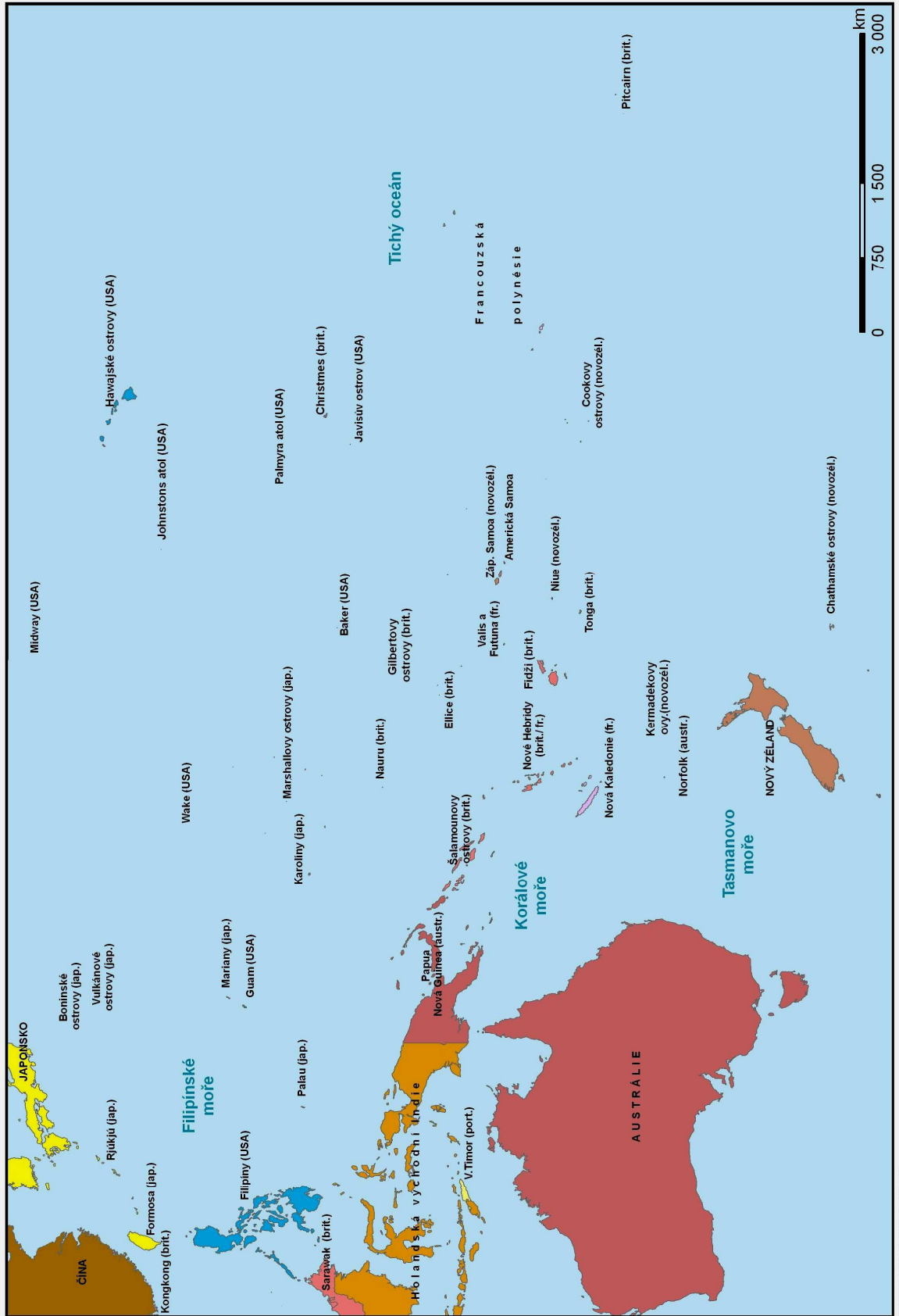
Příloha 33: Politická mapa Asie 1999

Tichomoří 1914

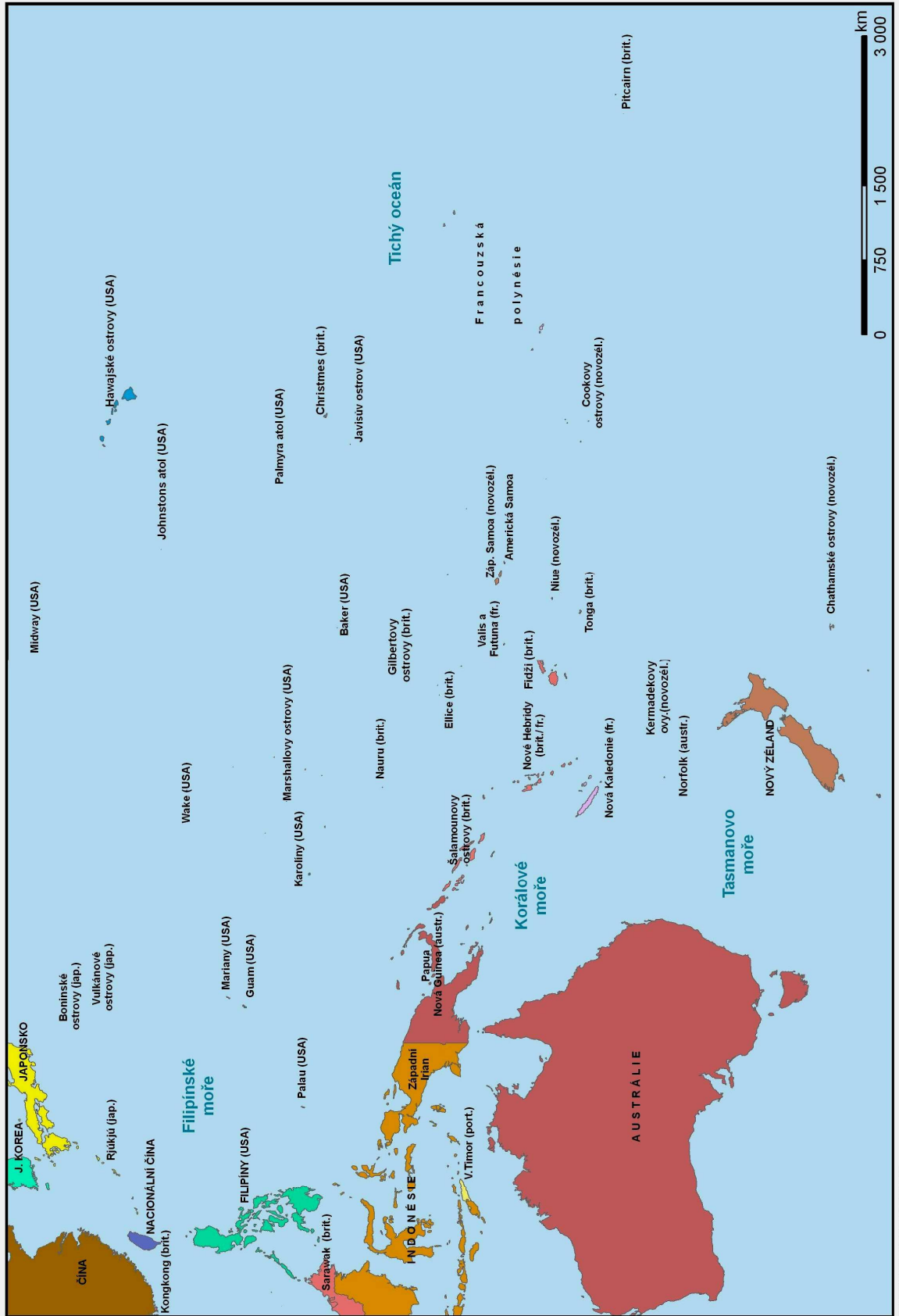
Příloha 34: Tichomoří 1914

Tichomoří 1937

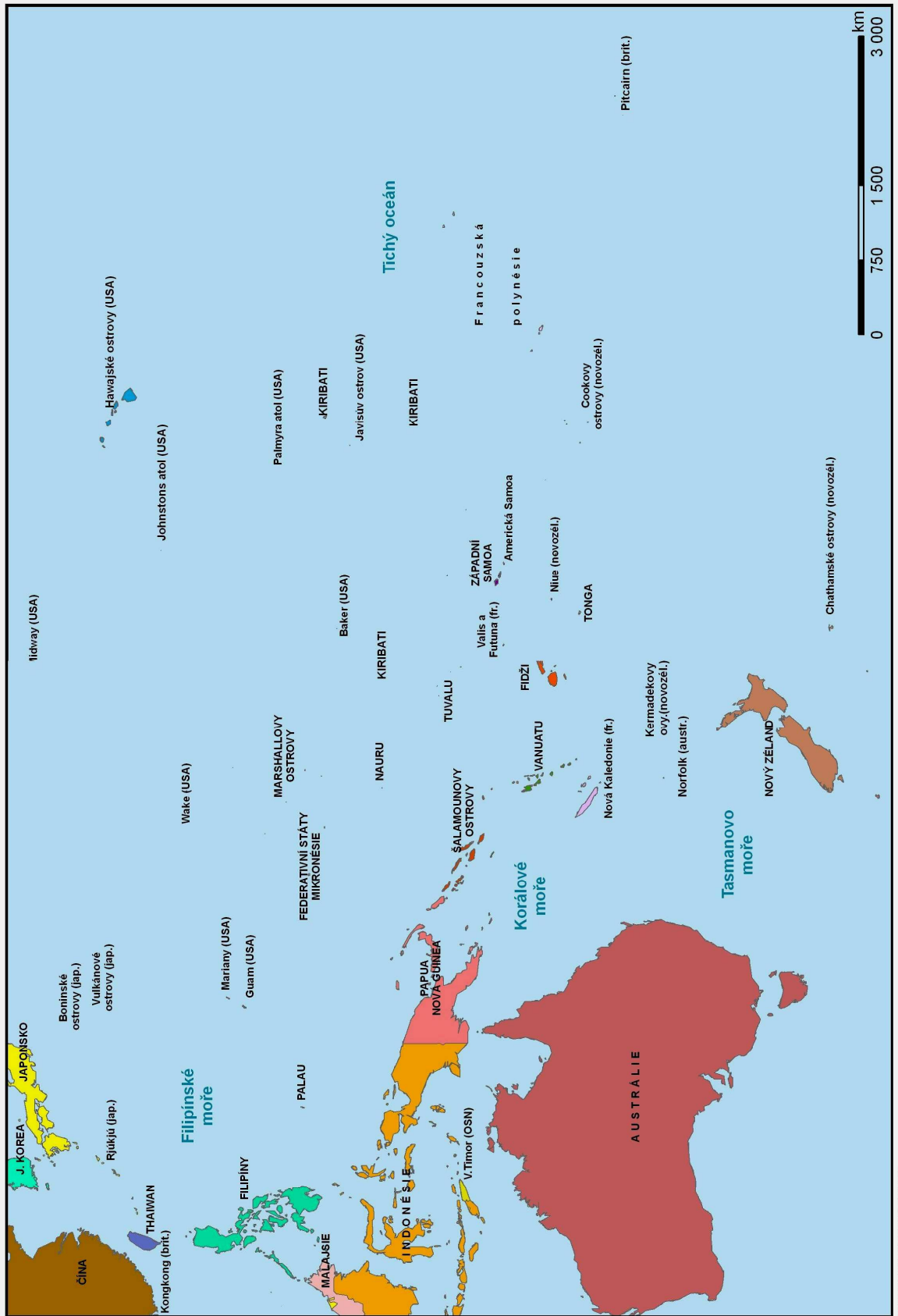
Příloha 35: Tichomoří 1937

Tichomoří 1950

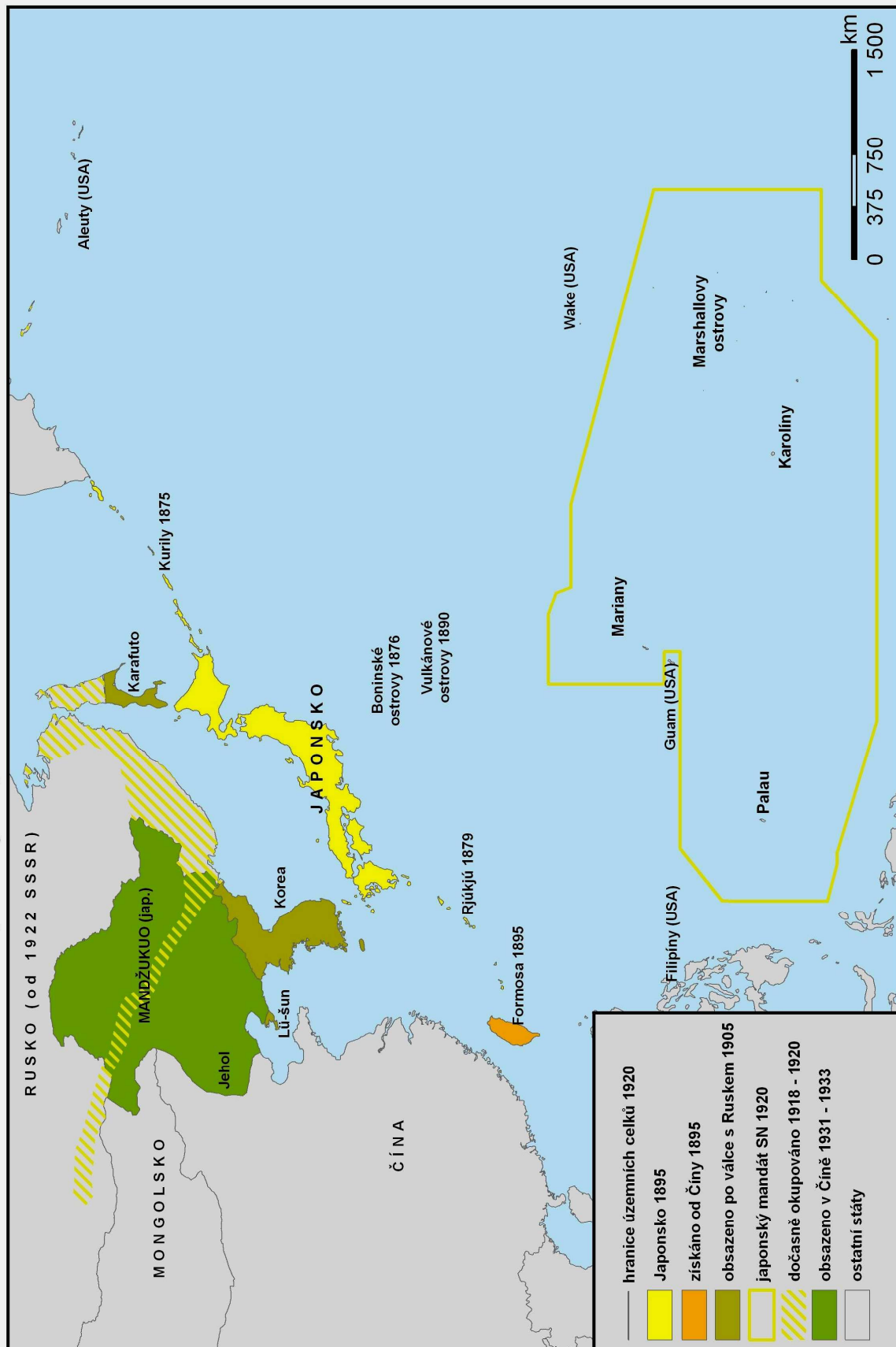
Příloha 36: Tichomoří 1950

Tichomoří 1999

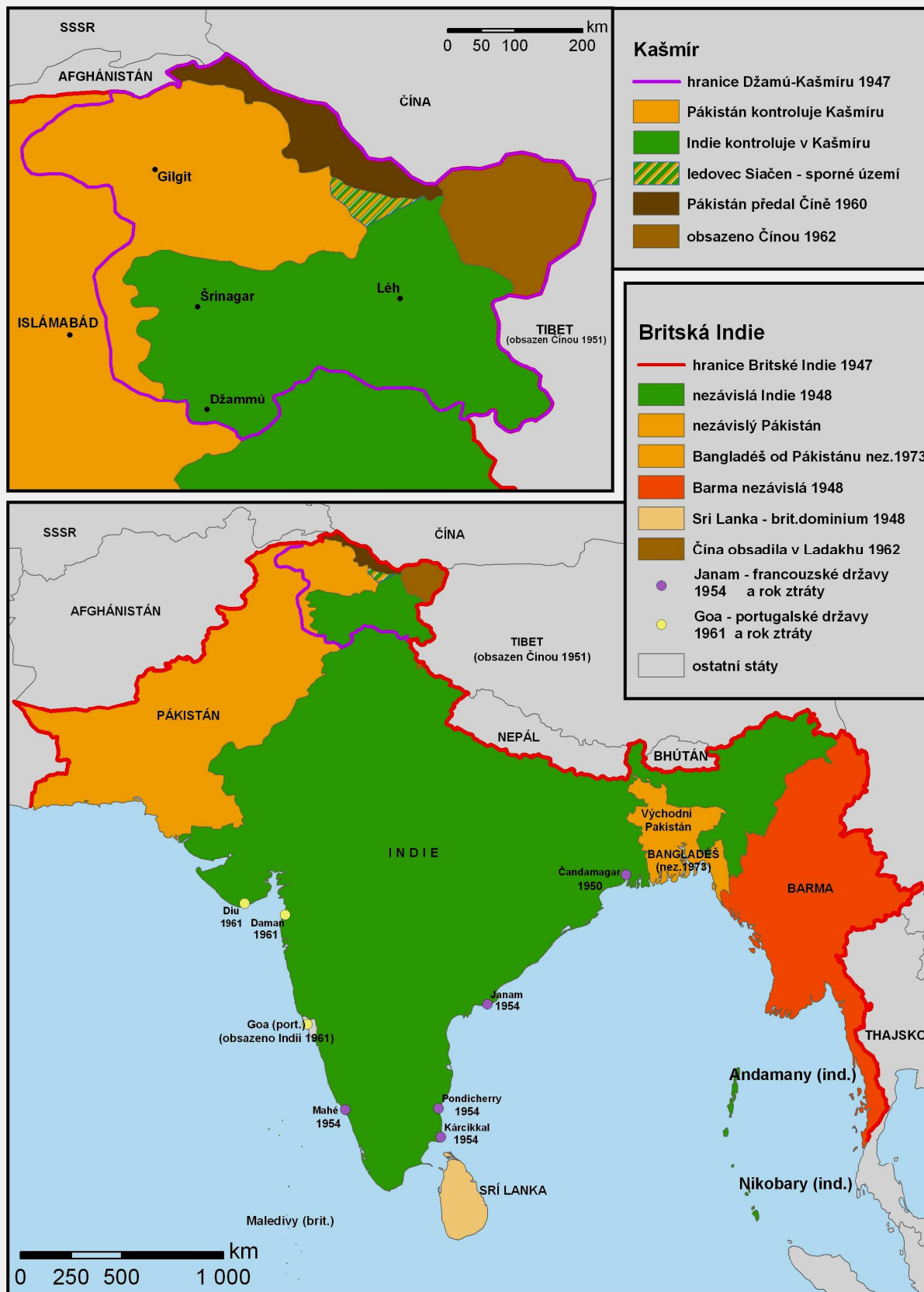
Příloha 37: Tichomoří 1999

Japonský expanzionismus do roku 1937

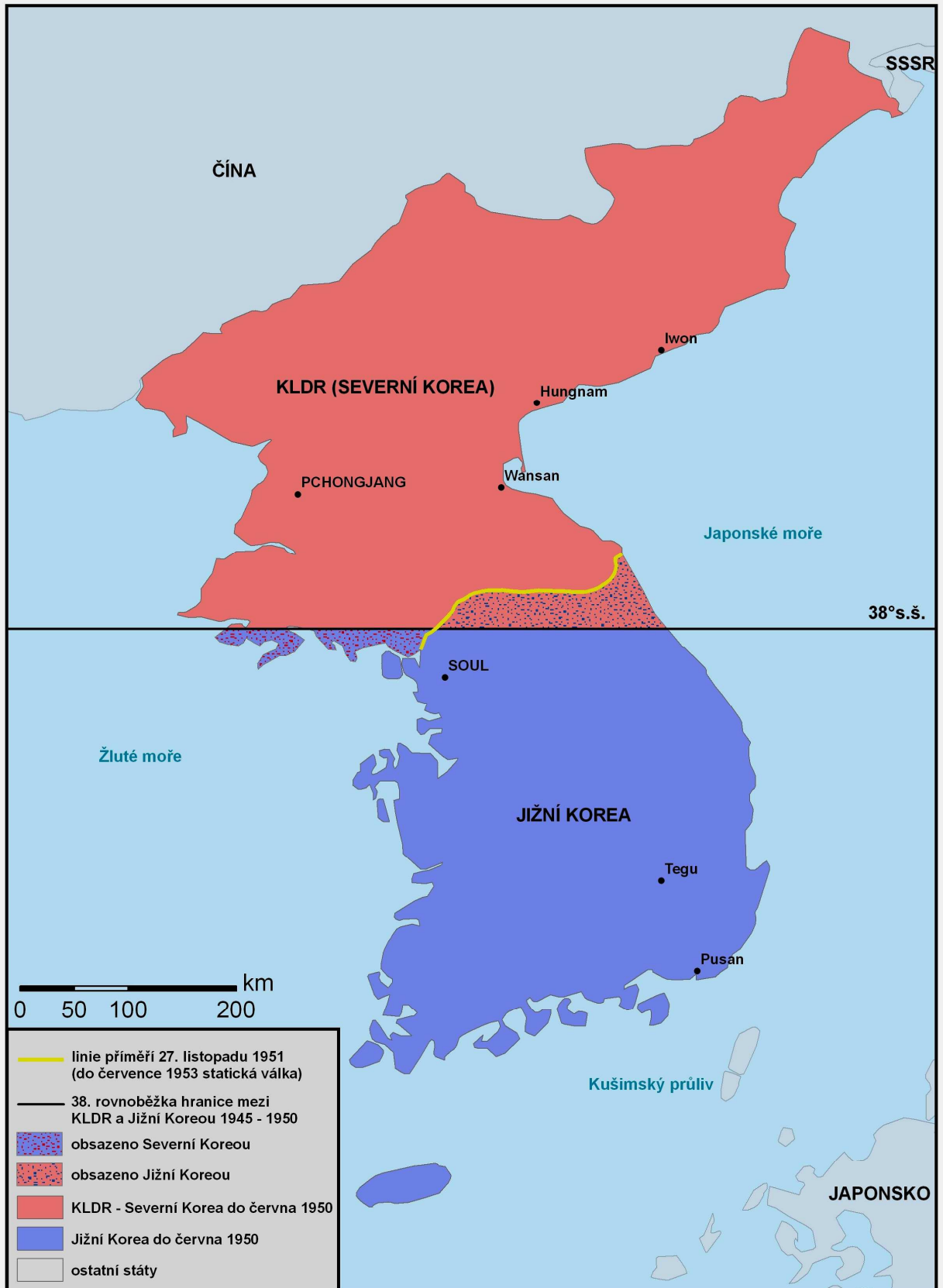
Příloha 38: Japonský expanzionismus do roku 1937

Britská Indie po roce 1947

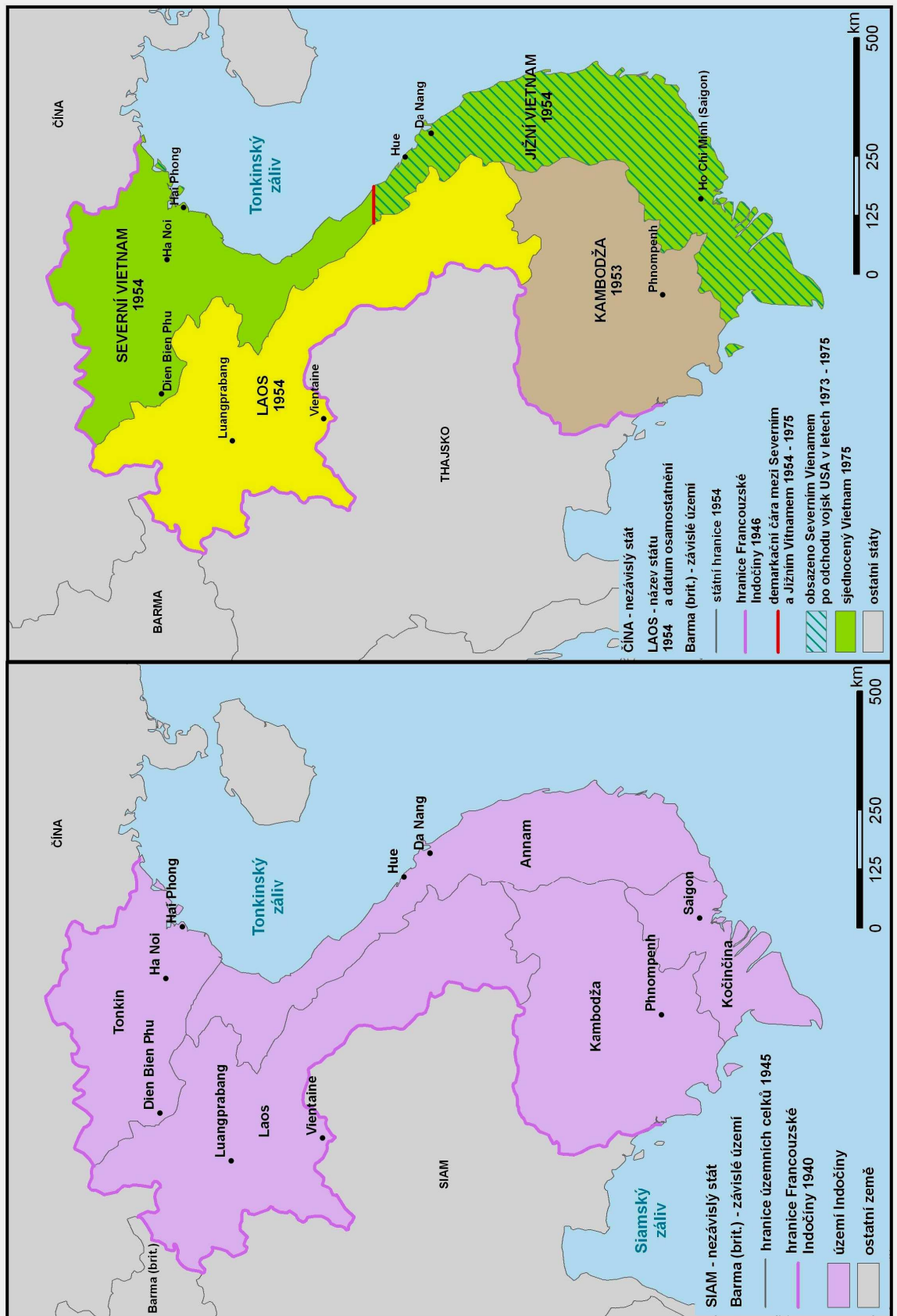
Příloha 39: Britská Indie po roce 1947

Výsledek korejské války 1950 - 1953

Příloha 40: Výsledek korejské války 1950

Od Indočíny k Vietnamu 1940 - 1975

Příloha 41: Od Indočíny k Vietnamu 1940 – 1975